

Biseri u zvijezdama

Glas
Koncila

12. Susret hrvatskoga duhovnoga
književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«

 12.
Kranjčić

Biseri u zvijezdama

Izdavač
Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«

Za izdavača
Tanja Baran

Nakladnik
Glas Koncila

Za nakladnika
Branimir Stanić

Uredničko vijeće
Tanja Baran, Nina Drakulić, Vladimir Lončarević,
Branimir Stanić, Marina Vidović Krušić

Urednik
Vladimir Lončarević

Lektorica
Danijela Zagorec

Korektorica
Tanja Baran

Naslovnica i ilustracije
Zlatica Živković

Grafičko oblikovanje
Danijel Lončar

Naklada: 500 primjeraka

Tisak: Denona d. o. o., Zagreb

ISBN 978-953-241-638-1

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001081774.

Biseri u zvijezdama

12. Susret hrvatskoga duhovnoga
književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«

Križevci, 2020.

Križevci
prosinac, 2020.

Glas
Koncila

Sadržaj

Riječ izdavača

Tanja Baran: Bogatstva književnih bisera 9

Nagrađeni autori i radovi 13

Riječ urednika

Vladimir Lončarević: Na Njegovoj njivi... 15

Gorući grm (Poezija)

Ivan Bašić: Prosvijetljenost 19

Dragica Čulig: Gđa je moj stari očel 20

Nikola Dominis: Vječnost je mjerilo života 21

Petar Elez: Bezdoma Bezikog 22

Biserka Goleš Glasnović: Saga o starosti i malenoj crkvi 23

Ana Guberina: Na dan ukopa Anke Rodin 25

Marijana Hrastović: Gorući grm 26

Josip Klarić: Zdravlje razuma 27

Denis Kožljan: Ču ili neču 28

Tibor Martan: Svetec od oči 30

Antun Matošević: Vrt života 32

Roberta Nikšić: Cvjetna strana Galileje 33

Vinko Pavić: Šutljiva besjedo moja 35

Pero Pavlović: Stablo života 36

Marijana Petrović Mikulić: Papirnata troslojnost 37

Ljubica Ribić: Misli ne možeš vezati 38

Slavica Sarkotić: Zemi me, Isusek 40

Mira Šincek: Tak bi župnik povedali 42

Ante Nadomir Tadić Šutra: Gospa na Hladi 44

Mate Tadić: Ptice	46
Dominik Tomić: jezikom o Jeziku	47
Nela Vrkljan: Uskars u dobru i zlu	48
Katarina Zadrija: Ozana	50
Danijela Zagorec: Svijetu putokaz	52

Otvorena vrata (Kratka priča)

Natalija Bajer: Slobodna	55
Ana Brođanac: Zdravlje srca	58
Marija Hardi: Ljubav koja mijenja	62
Ivan Janč: Tri Marije i portret života mog	64
Marijan Jelenić: Adelija	67
Vinko Juzbašić: Plave oči Male Terezije	71
Brigita Ležaić: K svjetlu	75
Ljerka Pukec: Dva dana prije Božića	79
Mira Šincek: Otvorena vrata	83
Kristina Vlahović: Žrtva	87
Đurđa Vukelić Rožić: Posledice	91

Sv. Lucija na kraju svijeta (Putopis)

Karmen Delač-Petković: Sv. Lucija na kraju svijeta	99
Vjekoslava Jurdana: U ozdravljenom srcu	103
Vinko Juzbašić: Katolička Češka i sveci mučenici	109
Slavica Sarkotić: Od Turopolja preko Moslavine do Podravine i Slavonije	114

Ninski cvit soli (Esej)

Anđeo Begonja: Božanski logoped	119
Iskra Cindrić: Zdravlje je ljubav, ljubav je Bog	123
Nikola Dominis: Pitanje zdravlja u Knjizi Sirahovoj	128
Biserka Goleš Glasnović: Ovdje je počinak umornima, zdravlje bolesnima	131
Denis Peričić: Bog koji daje zdravlje	135

Josip Sanko Rabar: Prah i Ljubav	138
Ivanka Zdrilić: Ninski cvi't soli	141
Krunica je moj lik (Monodrama)	
Renata Dobrić: Uslišani zavit (Krunica je moj lik)	149
Slavica Sarkotić: Gđa ja otidem	162
Doroteja Valentić: Prirodna apoteka	166
Bilješke o autorima	175
Bilješke o članovima Stručnog ocjenjivačkog suda	189
Sudionici (autori) 12. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«	193

Riječ izdavača

Bogatstva književnih bisera

Književno putovanje kršćanskim stazama ove je dvanaeste godine našega »Književnog Kranjčiča« obilježeno globalnom pandemijom korona virusom koja je promijenila svijet i mnoge osobne živote. Posvijestila je kako očima nevidljivi virus u potpunosti može promijeniti život na kugli zemaljskoj i tako mnogima svratila pogled s nebitnoga na bitno. Kako ovaj natječaj nije izvan vremena i prostora, tako je i organizator odlučio prilagoditi preporučenu temu aktualnom trenutku. Autorima je ponuđeno da pišu o zdravlju, što nije bio uvjet sudjelovanja. Jedan dio njih prihvatio je utkati zdravlje u svoje književno umijeće, a ostali su se bavili drugim temama kojima je u srži kršćansko nadahnuće. Nakon tromjesečne mogućnosti pisanja, u vremenu od 15. svibnja do 15. kolovoza 2020., organizatori su na svojoj adresi pronašli 179 književnih radova koje je napisao 131 autor, od toga se broja prvi put na ovaj natječaj javilo 53 pisaca. Većina je njih iz Hrvatske, četvorica su iz Bosne i Hercegovine, a jedna se autorica javila iz Njemačke. U rasponu od afirmiranih do potpuno nepoznatih autora ispisali su 102 pjesme, 44 kratke priče, 9 putopisa, 16 eseja i 8 monodrama. U tim književnim žanrovima ovaj se natječaj organizira od osnutka 2009. godine. Zatim je Stručni ocjenjivački sud, pročitavši radove bez znanja o identitetu autora, procijenio njihovu književno-estetsku kvalitetu i odredio što će biti će nagrađeno, a što objavljeno u ovome književnom zborniku. U povjerenstvu su bili: izv. prof. dr. Vladimir Lončarević kao predsjednik, prof. dr. Sanja Nikčević i vlč. Anđelko Katanec. Nagrađena su u svakom žanru, već prema tradiciji, 3 rada, a za objavu je izabrano 49 radova, konkretno 24 pjesme, 11 priča, 4 putopisa, 7 eseja i 3 monodrame.

Završna svečanost nacionalnoga natječaja za književnost protkanu kršćanskim vrednotama 12. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«, popularno zvanog »Književni Kranjčić«, trebala je biti održana u Križevcima u subotu 5. prosinca 2020., na sam dan 102. godišnjice rođenja pisca i križevačkoga župnika na glasu svetosti Stjepana Kranjčića. Uz svečano misno slavlje Kranjčiću u čast u župnoj crkvi sv. Ane, u Hrvatskom je domu trebao biti predstavljen ovaj zbornik najuspjelijih radova »Biseri u zvijezdama«, 15 je radova trebalo biti nagrađeno, a nekoliko njih javno izvedeno u interpretaciji poznatih hrvatskih glumaca. Kako to zbog epidemije korona virusom nije bilo moguće, toga su dana javno objavljeni rezultati natječaja, pokrovitelji su autorima najboljih radova nagrade poslali na kućne adrese, a ovaj je zbornik predan javnosti. Može se pronaći kod nakladnika Glasa Koncila, a dostupan je i u digitalnom obliku na mrežnim stranicama: www.kranjcic.hr i www.knjizevni.kranjcic.hr. Pokrovitelji nagrada jesu tradicionalni: Hrvatska kapucinska provincija za poeziju, Glas Koncila za kraku priču, Veritas - Glasnik sv. Antuna Padovanskoga za putopis, Hrvatska karmelska provincija za esej i Hrvatska dominikanska provincija za monodramu. Oni su prvonagrađenima darovali 1500, drugonagrađenima 1000 i trećenagrađenima u žanru 500 kuna, uz svoja prigodna nakladnička izdanja. Uz njih su u organizaciji manifestacije sudjelovali: Ministarstvo kulture RH, Grad Križevci te križevačke župe sv. Ane te BDM Žalosne i sv. Marka Križevčanina.

Svima njima na svakoj potpori srdačno zahvaljuju članovi Udruge za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić« koji su organizirali ovu književnu svečanost.

U proljeće je ove godine na isti način, zbog okolnosti korona virusa, okončan 9. Susret hrvatskoga dječjega duhovnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«, popularno zvan »Dječji Kranjčić« koji Udruga ostvaruje u suradnji s Osnovnom školom Ljudevita Modeca iz Križevaca. Nacionalni natječaj za književno i likovno stvaralaštvo protkano kršćanskom inspiracijom za osnovnoškolce održan je redovito, dok završna svečanost nije mogla biti održana pa su rezultati objavljeni javno, a nagrađeni su nagrade i zbornik najuspjelijih radova »Stijena mog života« dobili na kućnu adresu. No, natječaj za jubilarni 10. »Dječji Kranjčić« već je raspisan! Traje od 15. listopada do 15. prosinca 2020., a završna svečanost planira se za 17. travnja 2021., uoči Dana grada Križevaca. Hrvatski su osnovnoškolci pozvani da pišu o ljepoti, o svim njenim vrstama i aspektima.

Uz poštivanje epidemioloških mjera, u Križevcima je u subotu 24. listopada 2020. uspješno održan 4. znanstveni skup »Hrvatska književnost kršćanskoga nadahnuća – prešućene stranice književnosti u komunističko doba«. Organizirali su ga Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Glas Koncila i Udruga »Dr. Stjepan Kranjčić« kao domaćin. Sudjelovalo je dvadesetak znanstvenika, a recenzirani radovi sa simpozija bit će objavljeni u časopisu »Kroatologija« Fakulteta hrvatskih studija tijekom 2021. godine.

U nadi da novo doba nosi bolje prilike i mogućnost za osobnim susretom, radujemo se izazovima 13. »Književnoga Kranjčića« u Križevcima 2021. godine. Skupljajmo bisere u zvijezdama obogaćujući sebe i druge!

dr. sc. Tanja Baran
predsjednica Udruge za promicanje znamenitih Križevčana
»Dr. Stjepan Kranjčić«

Nagrađeni autori i radovi

na 12. Susretu hrvatskoga duhovnoga
književnoga stvaralaštva
»Stjepan Kranjčić« 2020.

POEZIJA (*Pokrovitelj: Hrvatska kapucinska provincija*)

1. nagrada – **Pero Pavlović** (Neum):
Stablo života
2. nagrada – **Petar Elez** (Vukovar):
Bezdoma Bezikog
3. nagrada – **Ante Nadomir Tadić Šutra** (Knin):
Gospa na Hladi

KRATKA PRIČA (*Pokrovitelj: Glas Koncila*)

1. nagrada – **Natalija Bajer** (Lukač):
Slobodna
2. nagrada – **Ivan Janč** (Slavonski Brod):
Tri Marije i portret života mog
3. nagrada – **Brigita Ležaić** (Jarmina):
K svjetlu

PUTOPIS (*Pokrovitelj: Veritas - Glasnik sv. Antuna Padovanskoga*)

1. nagrada – **Karmen Delač-Petković** (Viškovo):
Sv. Lucija na kraju svijeta
2. nagrada – **Slavica Sarkotić** (Lekenik):
**Od Turopolja preko Moslavine do
Podravine i Slavonije**
3. nagrada – **Vjekoslava Jurdana** (Lovran):
U ozdravljenom srcu

ESEJ (*Pokrovitelj: Hrvatska karmelska provincija*)

1. nagrada – **Nikola Dominis** (Postira):
Pitanje zdravlja u Knjizi Sirahovoj
2. nagrada – **Biserka Goleš Glasnović** (Zagreb):
Ovdje je počinak umornima, zdravlje bolesnima
3. nagrada – **Denis Peričić** (Varaždin):
Bog koji daje zdravlje

MONODRAMA (*Pokrovitelj: Hrvatska dominikanska provincija*)

1. nagrada – **Doroteja Valentić** (Varaždin):
Prirodna apoteka
2. nagrada – **Renata Dobrić** (Kaštel Sućurac):
Uslišani zavit (Krunica je moj lik)
3. nagrada – **Slavica Sarkotić** (Lekenik):
Gda ja otidem

Riječ urednika

Na Njegovoj njivi...

Uz mnogo briga i još više entuzijazma brojnih suradnika nastao je, evo, i dvanaesti zbornik »Književnoga Kranjčiča«, kako popularno nazivamo ovaj naš natječaj kratkih književnih formi pisanih u kršćanskome duhu. Iako brojem stranica najopsežniji do sada, nosi sva obilježja krize ove 2020. godine, ne samo krize izazvane pandemijom virusa koji ima tako melodično ime »korone«, nego i krizom duha što se očituje na svim razinama života, a ponajprije na duhovnom, kako u onome što nam je najvidljivije – politici – tako i u kulturi, ali, kao kršćani osjećamo, i u našem katoličkom kršćanstvu. Subjektivno je, dakako, to reći, ali dijelimo iskren osjećaj mnogih. I brige...

Uzroka je takvu osjećaju mnogo u raznim stvarnim razlozima, i tu bi imali što reći psiholozi, sociolozi, teolozi, religiozi... Ali, kao što je pitanje u nama, tako je i odgovor. Možda ove stranice na prvi pogled to ne odražavaju, ali kad dublje »zagrebemo«, uočit ćemo da te turbulencije vibriraju i u ovim književnim djelima. No, uza sve to, istodobno vibriraju i vedre lire vjere, nade i ljubavi; još je u našim, vašim djelima mnogo nepatvorene kršćanske vedrine, one vedrine što je daje bliskost s Bogom, sljubljenost s Kristom; one vedrine što se rađa iz povjerenja u Isusovo »Ne bojte se!«, koje niče iz povjerenja da je On jedini istinit smisao, koji može odoljeti i najcrnijoj tami, pa ako je put k Svjetlu kadikad zavojit, strm, bolan i dug.

I ove smo godine radili standardnom metodologijom. Naposljetku je mali stručni sud – prof. dr. sc. Sanja Nikčević, vlč. Anđelko Katanec i moja malenkost – iščitao i procijenio sve pristigle radove i dodijelio nagrade, po njihovu sudu, najboljima, nastojeći u ovaj zbornik uvrstiti što više dobrih

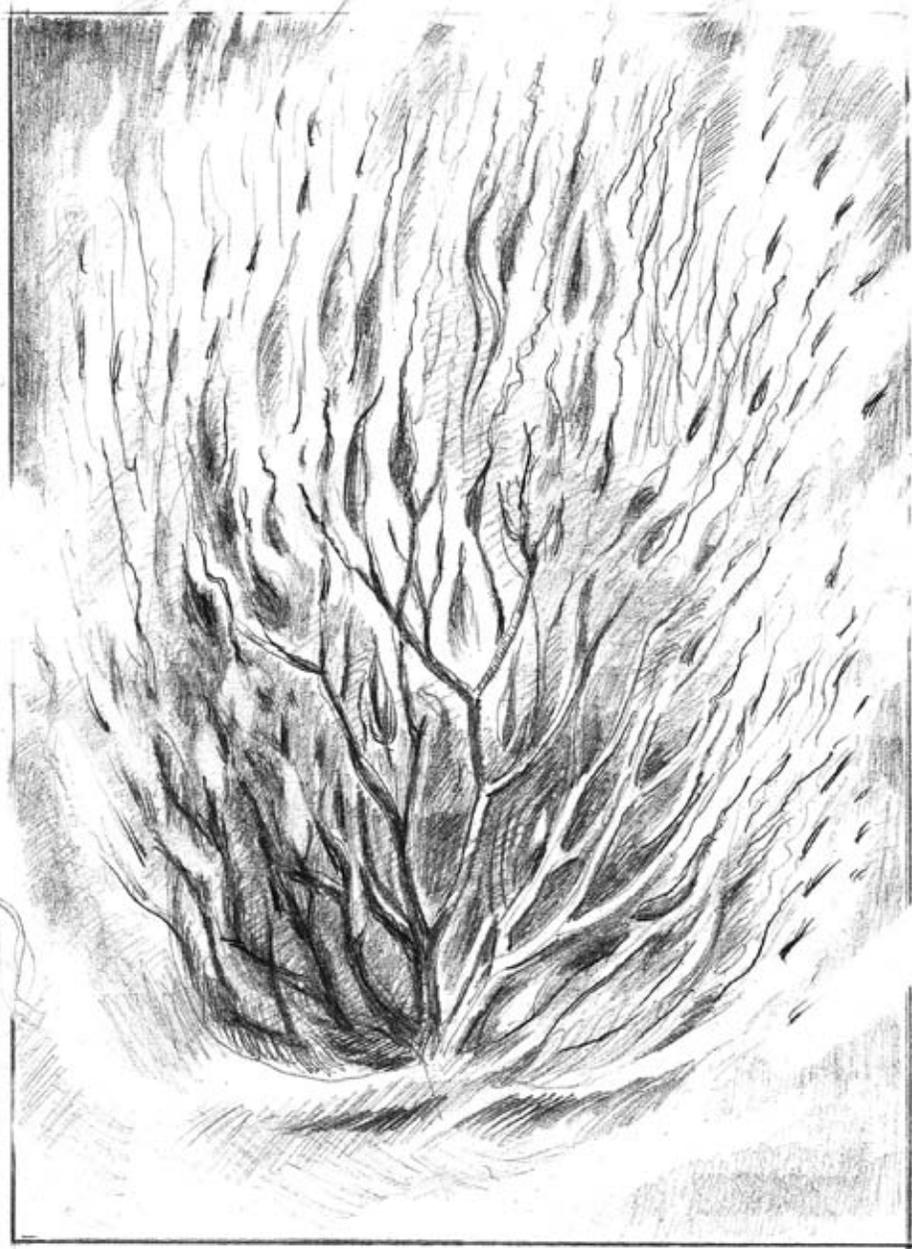
i boljih radova. Pisac ovih redaka to uvijek čini s primišlju kako će nam svima jednoga dana neki antologičar, kritičar ili književni povjesničar biti zahvalan što ovakav probir ima sabran u jednoj knjizi – našoj maloj godišnjoj antologiji – jer tko je god »kopao« po arhivima i knjižnicama tražujući za književnim biserjem i malo poznatim ili nepoznatim imenima i faktima, zna koliko je dragocjeno imati ovakvu knjigu u rukama.

Hvala svima koji su orali, usitnjavali, sijali, zalijevali, želi i probirali. Nadamo se da je sav taj trud vrijedan ne samo u našim vremenitim okvirima, danas i sutra, nego i za vječnost, kao znak da smo riječju i životom željeli biti radnici na Njegovoj njivi.

*izv. prof. dr. sc. Vladimir Lončarević
predsjednik Stručnoga ocjenjivačkog suda*

Gorući grm

POEZIJA

Prosvijetljenost

O, da mi je biti proziran!

Biti proziran, a ne biti prazan.

Kao voda, staklo ili nebo.

Biti, a kao da me nema.

Biti na način

da svjetlu ničim ne priječim

da me potpuno ispuni

i kroza me prolazi.

Biti tako da drugi kroza me vide,

da ne vide mene, nego svjetlo.

Gda je moj stari očel

Moj je otec bil hudo betežen
Vu bolnici je ležal
Na zidu sobe je bil plavi križ
I Isusek na njemu
Tožno je gledel se te bolesnike
Širil je roke da bi ih se zagrlil
Govoril im je da ih se ima rad
Stari moj si čul koju reč
Nekaj ti je šepnul spotiha
Sigurno ste se nekaj dogovorili
Kad si tak brzo prešel
Vu vekovečnu večnost
Očel si k njemu
Ž njim buš i mene jen den dočekał.

Vječnost je mjerilo života

Čekaj, čuješ li me?
Kada zapleteni bršljan
objumi stablo poput kakva izdajnika.
Ili kada sunce užeže
na biljčicu bez korijena.
Sjeti se, život je tako prolazan,
a vječnost tako neshvatljivo duga.
Nitko ti neće dati ni dana svoje prolaznosti,
držat će je čvrsto u stisnutim šakama,
ali ti ne čini tako i ne idi s njima,
život ti je dan da ga živiš raširenih ruku,
sloboda je tek onda istinska
kada se oslobodiš i posljednjeg straha,
straha od smrti.
To je tvoja borba, tvoja radost,
to ti doktor neće reći, ni nadri učitelji,
ali čekaj, čuješ li me?
Vječnost je mjerilo života,
vječnost će sve razjasniti.

Petar Elez

Vukovar

Bezdoma Bezikog

Bezdoma Bezikog
bilo mi ime,
kad halju mu takoh –
ozdravi me.

Bezdomu Bezikog
Zleoči mjere,
a ona i dalje
živi od vjere.

Saga o starosti i malenoj crkvisi

*Posvećeno predromaničkim crkvicama razasutim jadranskom obalom,
unutrašnjosti i otocima i njihovoj (ne)sačuvanoj ljepoti i dječjem doživljaju
svijeta, kršćanstva i umjetnosti*

U masliniku
mladih starica
i ona je stablo
s krovom od šindre
umjesto krošnje
i neotkrivenim grobovima
umjesto korijenja

Oporo i ljubičasto diše
poput grmičaka kadulje
s čijih cvjetova
pada rosa od znoja
srednjovjekovnih sebara

Osloniš li se na nju
objumi te svjetlo
o kome ne svjedoče
pismoznanci
i njihov se mrak skrupča
u suncem joj obasjanu
peterokutnu izduljenu
sjenu blizanku

I bezglasno kažeš
Zdravo ljupka starice
i svježinom i mirom te ospu
divlji buseni kamilice i
i na kamenim lišajevima
bezбриžni san zmije otrovnice
i sigurnost travki
što rastu nakon košnje
i ljudskih stopala

I ponovno bezglasno kažeš
Zdravo ljupka starice
pa piješ tišinu kao vodu
i slušaš je kao pjev ptica

I gledaš je s vjetrom u krošnjama
u neprekinutim daljinama
čiji ljubičasti pokrov
pòplavljen blijedi
dok na njegovu vodenu obzorju
piju dvije ptice
i dvije pliskavice
a muškarac i žena umaču se
i rastaču svoj umorni um
protjeravši sebe same
iz zemaljskih vrtova

Maslinov gaj s crkvicom u središtu
sanja zmiju kao lijek
i načulivši lišće čeka ljudski glas

I šapneš
u uho lista vjetra i ptice
Zdravo ljupka starice

Na dan ukopa Anke Rodin

ovaj otok ima svoje užance
i različite su ovdje sudbine
ovdje se umire drukčije
i više puta
ovdje se živi drukčije
i na refule
zvona na Faustovu zvoniku
zvònu na razne načine
kad Prvićani umru bilo di na svitu
zvono kažu breca
kad stigne brod s mrtvin tilom
zvoni za oproštaj
i jopet kad se gre na grobje zadnji put
otočani znaju ča koje zvono znači
oli je za misu
ili proti nevere ča priti
život je odi vidljiv
sve njegove lipe i bolne strane
mora se priživiti
kad se ne može s otoka
i kad se mora od gladi pobić s otoka
u životu i smrti
otok ima svoje užance
i ko to more razumiti
ako s Marom nije govoriya
odi van je tako
svi se volu i diko malo mrzu
ali kad se ima partit na drugi svit
sve ča imaju jedni proti drugima
zaboravu

Marijana Hrastović

Marija Bistrica

Gorući grm

Po Duhu Svetom ljubav se razlijeva
Kao gorući grm koji gori a ne sagorijeva
Priđi bliže obuću skini
Promotri taj prizor u svojoj nutrini
Dođi na izvor ako si žedan
I cijelim bićem samo njemu predan
S Duhom svetim premještaj planine
Očisti srce do snježne bjeline
Darova sedam umnoži pa dijeli
Novi čovjek postani sada poželi

Zdravlje razuma

Kakovo je to muore kega ne grize suol
kakova je to grota ka ne trpi buol
kakova je to zemlja kuoj ne rabi dažlja
kakuof je to šćapuon ki ne diši
kakuof je to gros va kien slašćici ni
cerešnja pres tića
ulika pres berčca
smokva pres gospodara?
Kakova je to buol ka ne boli?
Ljudi pres zdravega razuma
so kako vrućak pres vodi
žaba pres lokvi, šćurak pres noći
kat ni njihove suze na glamlje ne cvrcie.
Tramuntana, zapuši već jedanput onako kako ti znaš
vrieme nan tornaj
dih smilja donesi
sakemu coveku ovega svieta oci otpri
paukovo mrežo prohudi
kuš i javoriko zbudi
lavando pituraj, to je ono ca će ljuden razum pošahljat
onda Buoh i Marija
za naši griehi suze va ocijah nećejo muorat stiskat.

tramuntana – vjetar koji donosi lijepo vrijeme, dažlja – kiše, vrućak –
izvor vode, lokva – bara, na glamlje – na užarenoj cjepanici

Ču ili neču

pasalo je lit,
kad upuhla se zvizda
ka svitlila mi je put do
oltara, do mojega mista
kadi san molila i kantala,
Isusovu krunu bukivala i
tih vrljih hipi za zdravlje
milost molila, prste Majke
Bojže takinjala i sveton vodon
se križala...
delavnik i nedilje u mojen
su libru z crlenin lapišon
sinjane,
prehitla san košulju bilu
priko pleči, tako san pokoru
laglje z duše makla, čisti dan
i jutro dočekala...
pak jenega Božiča tukalo
me je doli pasti,
kušnja je vrgla svoje prste blatne
mrež bili ljiljan mojega života,
ne čujen više zvono za večernju,
zgubila san želju za Križni put,
vrime kako da je fermalo moje srce,
ne znan korak učiniti, boli sve,
kosti lome i škrcaju, krunica

u takujinu pozabljena,
ču ili neču jopet ča lipega
napisati, psalam proštiti ili
kakovu lipu zakantati, svetu Ceciliju
potratati...
ču ili neču? Bože moj, pomori!

Sveteč od oči

Na jentaru so gorele sveče
i doha se svetstva
još zdigala k nebiču,
gda je svet prešel zo cerkve
licitarom gverca pit.
Sveteč od oči
bi na svojega goda
samuval
da neje bilo nje,
onak tožne i neme,
v domače sprane oprave
bez svilnjaka i našita pasa.
Z pergišča mu je
pod noge spustila dare:
ščerašnja drobna jajca,
kaj je po gnezdi
čučam pobrala,
dve, tri bele gergine,
kaj so na soncu
vu voglu vrčka
predi koji dan
lati resprle,
i žote filere,
koje so još zdavnja
babica v zamuš donesli.

Dari so stiha
mesto nje
sveca prosili:
»Vu kalna oka
mojega deteta Ti
svetlost povrni!«

Rječnik manje poznatih riječi

doha – miris, svetstvo – tamjan, svetec od oči – sv. Vid (zaštitnik vida),
svilnjak – svilena marama, pas – pojas/remen, pergišče – polusklopljene ruke,
čuče – kokoši, gergine – dalije, fileri – starinski kovani novac, zamuš – udaja,
kalno – mutno, bez vedrine

Vrt života

Dok mrve i proučavaju terakotu
mudraci ovog svijeta
misle i govore
da slučajno
iz kamena niče cvijet,
i da je svijet
slika bez okvira
i Umjetnika.

U čudesnom
vidljivom svijetu,
kojega rastaču
do najsitnije čestice,
oni ne vide oku nevidljivo...
Čin stvaranja. U vrtu Vrtlara.

Cvjetna strana Galileje

Doveo ih u predjele osame
I dok im je govorio srca im gorila a
Glave im briga morila
obilje raslo
krajolik pust cvjetao pred Njegovim riječima
Velikodušno ih sve hranio a oči se njihove borile
Sve su gledale kako nestaje pravedne raspodjele
Reda i Zakona
Nego u Njega sve preko mjere i pravila
Ko da svima prkosi kad tako nemarno srce svoje razdaje
Svima jednako, i još preko reda
posljednjima što su debelo zakasnili
Čak i onima što su sa bludnicima se budili
tuđemu caru služili
zar se Boga ne boji kad sve iz ničega opet stvori
Ipak slušali su, sve su uši napinjali
Kako bi razumjeli
A kako bi mogli
Da će lakše devi kroz iglene ušice nego njima
Zar on ne zna da njima nije do varava bogatstva koliko do slave i imena
Što sad
to ime veliko njihovo najednom postaje malo nikomu značajno
sve do jučer malo bezimeno i pogano
Za stolom Njegovim posjedalo
svaki se red pogubio
I opet on svima jednako ma i više od toga
Velikodušno dijeli
Pa zar ne zna da nisu svi jednako zaslužili
što će njihovoj djeci ostati,

Zar će gladovati pored pogana što nepozvani
U njihov zemlju i vjeru dolaze
Zar će i njih blagoslivljati
A čime će našu djecu pomazati
šta će nam preostati od usta gladnih stranaca
ne mogu svi sve imati
Neki moraju biti prvi a neki u zadnjim redovima mrvice naše gutati
Jer sami ne bi mogli bolje ni znati
Neko mora upravljati
Tako je otkad je svijeta i vijeka
kako bi se svi mogli nasititi od to malo ribica
I zašto bi nam to malo trebalo biti dovoljno
Kad na svijetu i debljih riba ima
Zar nisu siromašni od malo navikli živjeti
Nismo im mi to krivi
Maleni nek se nasite i s to malo sirotinje
I nek nam ne priječe ulaska u to carstvo njegovo
zašto bi za njim težili
Kad već tu među nama ga dijeli i razdaje tako velikodušno.
A On je tek tako mirno sjedio i govorio
Kao da se i ne obraća kamenju obraslom u mahovinu
Kao da ne priča i ne zuji šumskim zvijerima i prvim zvijezdama
U daljini se čuo mir zemlje i krošanja, miris gorkih trava
I bilo je lijepo i teško sve to slušati, a ipak
Ipak su htjeli ostati
Ni djeca ga nisu razumjela, ali jesu osjećala
I gledali u Nj ko u majku što ih utopli prije spavanja
Ko u oca što ih tješi od udaraca teških snova

Grlili ga kao svoga rođenoga
Nije im bilo ni do ribica ni do bogatstva.
Bilo im je samo do Njega.

Šutljiva besjedo moja

Spustili vjetrovi jauke
na tvoje usne,
otklonili vršaje i srce izgaženo
da još koju noć preskočiš
što na bolest miriše.

Htio si sve svoje snove
u kamen sivac prosuti,
bosonog, sve sudbe
s ono malo sirotinje slomiti,
u blaženstvu suza isprati.

Ispod konjskih kopita u trku
vedrinom neba, bez jauka
i srka gorke pljuvačke,
u ručak naš blagdanski
nijemo utkati.

Još mirišu krušni otkosi
po tvojoj šutljivoj besjedi,
oče moj,
što nas u nemoći, uz Boga,
nad tvojim grobom,
bijelim plaštem pokriva.

Stablo života

U njegovoj sjeni prebiru se tajne
Ozgor vječnost rosi osinjenu svjetlost
Zakutcima čula ruje rime harne
Što je pjesan nego tek rođena svetost

Srhom duše tkana začinje se bliskost
Ima li susretu početka i kraja
Riječ će tijelom zorit i ozorit istost
Kad je zarne zraka proćućena raja

Sve što vrijeme nosi, život javkom krijesi
Iskupljen si križem, ehom prvog rijeka
Srednjeg puta nema, budi to što jesi

Poslije svih nevera čeka tiha luka
Ljubav žarka driješi uze trpka tijeka
Slavoluke neba mosti Božja ruka

Papirnata troslojnost

Sve je izloženo u ovoj sobi nadahnuća
znanstvene čežnje za dokučivost života.

Discipliniran život rada i muke
kroz znoj i suze.

Papirne vrijednosti kojima se kupuju
monumentalne građevine
i krhka prijateljstva.

Ptica kojoj ispada orah
i mačka koja grabi pticu.

Svaki dodir iznjedri skladišta mašte
pečaćenjem dodira neba.

Troslojnost tijela
nije podatna samo zemlji
već je duša pobjegla iz zamke lovaca
u svijet ništa nisam donijela
i iz njega ništa iznijeti neću.

U otkucajima prolazi vrijeme koje se računa
i beskonačnost vječnosti koja lebdi nad svima.

Misli ne možeš vezati

Mliječno svjetlo
raspara tamu
Kapci umorni od dugotrajnog
buljenja u mrak
na tren zaklone vidik
Oči zaboje od iznenadnog svjetla
Prozor sobe je okrenut prema zapadu
Vani je još mrak
Mjerenje temperature
Ne poznajem lice
Još ga ne vidjeh
Poznajem korak
Ispod maske
topli osmijeh
Osjećam ga
Sestra Maria
Brižna je
Ne osjećam mučninu
samo tupu bol
koja se ugnijezdila
duboko
u svaku poru
u svaki dio
isušenog tijela
Ležim već mjesecima
gotovo nepokretna
vezana za krevet
Zidovi su obojeni pastelno zelenom
strop je bijel
U desnom uglu na stropu

pukotina
Ponekad mi se učini da se širi
a onda se poput čarolije
pretvara u krajolik
Postaje dina ili vrh planine
Penjem se na planinu
Hladan zrak mi zažari lice
Svjetlost me privlači
Misli ne možeš vezati
Dolaziš li
krenimo zajedno
Čekam te

Zemi me, Isusek

Zemi me, Isusek,
K sebe me povleči
Gda nigdo me neče
Gda ne slušaju me više
Ni noge ni oči
I saki je korak težek
Pretežek

Zemi me, Isusek,
K sebe me povleči
Sama sem kak drevo
Na ledine v trave visoke
Kak kopriva
Od tere si beže
Kak obluk f kmice

Zemi me, Isusek,
K sebe me povleči
Pri tebe navek ima mesta
Gda ti pridem
Se moje tegobe i bolečine
Buju nestale med zvezdami
Kak tejna v večnosti

Zemi me, Isusek,
K sebe me povleči
Deca su daleko, svoje brige imaju
I ne čuju gda ih zovem
Peč se je zgasila

Drevo se potrošilo
Zima mi je zašla f kosti
Zemi me, Isusek
K sebe me povleči
Još mi se samo jorgovan f proleče veseli
I mali črni cucek s ceste pokuplen
Nemrem več kej sem mogla
Zemi me, Isusek,
Moja je šihta prešla

Na ve zemle
Samo me još kosti boliju

Tak bi župnik povedali

Same jambraš,
nigdar zadovolen nesi.
Štel bi za navek srečen, zdrav i mlad biti,
imeti vse kaj ti se pamet i srce zmisle,
belega sveta videti...
Čudaj tega si želiš.

Zdrav si!
Betega i briga od kojih se nemre ni spati ni buden biti,
ti niti čutiš, niti poznaš.
I če po istini povedaš
imaš sega i preveč:
vu špajzi, pelnici, pri stolu,
vu ormaru i banki...
i ne bojiš se hudih niti črnih cajti.

Mesto kaj jambraš i zadovolen nesi,
rajše se pitaj gdo, bez penez i fale,
vse ti to davle.
Gdo?

Bogek naš dobri
i Jezuš
i Marijica Bistrička!
Oni se brigaju, oni te čuvleju!
Ne verješ?
Tak si kak neumno dete.

Same zate kaj više vu cirkvu nejdeš,
Očenaša teške da bi celoga prav zmoliti mogel

i kaj se spovedati ne vupaš,
misliš da te je Bogek pozabil?
O, neumni človek!

Bogekova otprta roka,
Jezušova kervava soza
i Črne Marije Bistričke plašt
na tebe, neverjanec jeden,
ves den i noč dežđ blagoslova pošiljaju,
i za te se brigaju.

Neje tebe Bogek ostavil –
ti si se njega odrekel,
tuliko put ga zatajil!
A Un, kak dobri japica,
na te čaka raširenih rok.
Strplivo čaka!

Makar si i od cirkve glavu strun obrnul,
vu kal greha zaglibel,
za tele živel, a dušu zapustil,
Bogek te i dale ima rad.
Vse bu ti otpustil, kak da i bilo neje,
same daj, človek Božji,
daj več jemput otpri oči, vuha i srce!
Zbudi se, dok je još cajt!

Bogek svojoj reči veren ostaje,
vu njegovu si srčeko i dlanek zapisan
i njegovu ljubav je
vse uno kaj za pravu sreču trebaš.
Same daj, vrni se k Bogeku!
Vrni se več jemput i za navek! Daj!

Gospa na Hladi

O, Marijo Majko, sa Dilata,
podno svetog Jurja na Putalju,
knez' Mislava, dičnoga Hrvata,
priporuči Nebeskomu Kralju.

Priporuči i knez' Trpimira,
čija loza kroz Kozjak se širi
sve do Knina, kralja Zvonimira –
puk hrvatski saberi u viri.

S one strane, od Brda, od Doca,
vanka Sela, Ti Gospe na Ladi,
budi nan luč do Sina i Oca,
Majko naša, o Gospe na Hladi.

Štitila si, Majko, svake krađe,
plašton biše i žar s panja ovit,

pripravi nan i prot' kuge lađe
da moremo kroz oluje plovit.

Gospe s Kozjaka na Hladi,
Ti i blažena i jaka,
ispod oblaka rashladi
žulj' pritrujena težaka.

Gospe s Kozjaka na Hladi,
Fidelissima 'dvocata,
štiti od mraka i jadi
gnizda tićima Hrvata.

Gospe naša, s Kozjaka na Hladi,
Ti žežena krunice od zlata,
goruš'ćino zrno nan posadi
i umnoži viru u Hrvata.

Ptice

U rano jutro prije nego zora rudi dok priroda slatko sniva,
u krošnjama zelenim i tajnovitim nešto čudesno se zbiva.
Skupile se ptice raznobojne i otpočinju svoj radosni pjev,
dok hitro krilima mašu skakuću mameći prvi sunčev sijev.

Žurno polje nadlijeću višeglasnu pjesmu jato složno ori,
glasaju se iznad klasja pšenice dok razdragano kliču zori.
Kapljom rose gase žeđ a mušicama i bubicama taže glad,
nit' siju nit' žanju ali ono što pronađu pruža im životni slad.

U toplom gnijezdu potomstvo dižu i za malene se brinu,
poruku ljudima dajući da slično čine kćeri i svome sinu.
Dok im pjesmom s visine o životu u sreći i miru kliče,
leteći visinama krila šire i na križ Kristov ljudima sliče.

Poruku živima šaljući da sve nije samo u kruhu i ruhu,
nego u smislu i slobodi marno brinući se za život u duhu.
Dan svaki već od svitanja prilika je a ima i brige nove,
za sretan život kao braća ljubiti se živjeti svoje snove.

Stvoritelj se za nas isti brine i nesebično on nas brani,
za dušu se pobrinite i njime nek se redovito nahrani.
Jer nadamo se životu neprolaznom bez boli i u radosti,
gdje plača ni smrti biti neće jer opstojat ćemo u vječnosti.

jezikom o Jeziku

Linguae verbera!

Ne samo da Bitka je dom,
već Jezik i Bitak jest sam;
sva narav je sročena u tom!

Po Logosu, naime, on postade On,
jer Jezik je Riječ, Njen čuj i znam,
Stvaranja odjek, Iskona nam Fon!

Prije svih bješe, po svima će i biti,
nadživjeti doba, vremena, eone,
nadprostiti prostor, premjeriti mjeru,
uropotarit lažne sve će etalone!

S Vrela Jezika svakomu je piti,
u Izvoru Lingue težiti si vjeru!

Život stog, očajan, kad prigrabiš za skuta,
izusti - i Jezik pokazat će ti Puta!

Uskars u dobru i zlu

Došla je nevoja,
da čovik do čovika
ne smi stat
a kamoli ga dotukat,
jer tilu priti virus rat.
Ostante doma danas, sutra,
sigurije je unutra.
Misli kako stina pizaju,
u glovi skandaljaju.
Ne neću se pustit,
sve lipo izvanka
unutra ću donit.
Koltrine ću razmaknit,
ponistre otvorit,
sunce neka dojde,
arija sve kantune obojde.
Grančicu masline
dobra ruka će donit,
u vartlu ću ubrat cvit,
vonka ću unutra donit.
Gledajuć slike starije i mlaje,
vira se rekuperala,
a nevoja zbondu stala.
Opet će ovako bit,
garlit ćemo se i jubit.
Škatulu od Uskarsa
san otvorila,
kuću okitila i promislila:
ti ćeš, Gospodine,
muku podnit,

za nos na križu umrit,
uskarsnit
a mi nakon toko godišć,
nećemo za tebon hodit,
prid grebon ti se pomolit.
I tebe ću, Isuse, izvanka,
unutra donit.
Sklopljenih ruk ću molit:
– Zdravi milostiv Isuse... –
za nevoju koja je snošla svit.
Ti ćeš po svojon dobroti
u svako sarce zavirit.
Sve ča je bilo vonka,
unutra ćeš noć,
nikoga tvoje uskarsnuće
neće zaoboć.
Svakemu čoviku dobre voje
i u nevoji USKARS ĆE DOĆ.

Ozana

Na smrznutom nebu bljesak,
Maleno dijete, u ruci mu ljiljan.
Na ledenoj planini djevojka uz ovce
hukuć promrzle prste grije.

Dotakni ljiljan, djetešce zovne,
Ne boj se, blažen onaj koji ime
Čista ti je dao, dotakni ljiljan, ljepota
tvoja njegovu nadmašuje.
Dođi, dotakni, nevinost duše ti
toplinom će zasvirati.

Katarina djeva čista, što i ime joj govori,
Dotakne ljiljan toplinu oko srca osjeti.
Hvala ti, Spasitelju, na posjeti,
hvala, rado bih samo tebi,
al' i roditeljima moram služiti.
Čista djeva ocu i materi služila,
uz ovce vez vezla, dragog Boga pitala:
Reci, Oče, zar si me za službenicu odabrao?
Daj mi znak, ako milošću svojom si me pomazao.

I opet je led planinu okovao,

smrznuto nebo munja je parala.
Isusu kruna trnova krvave rane
na čelu ostavljala.

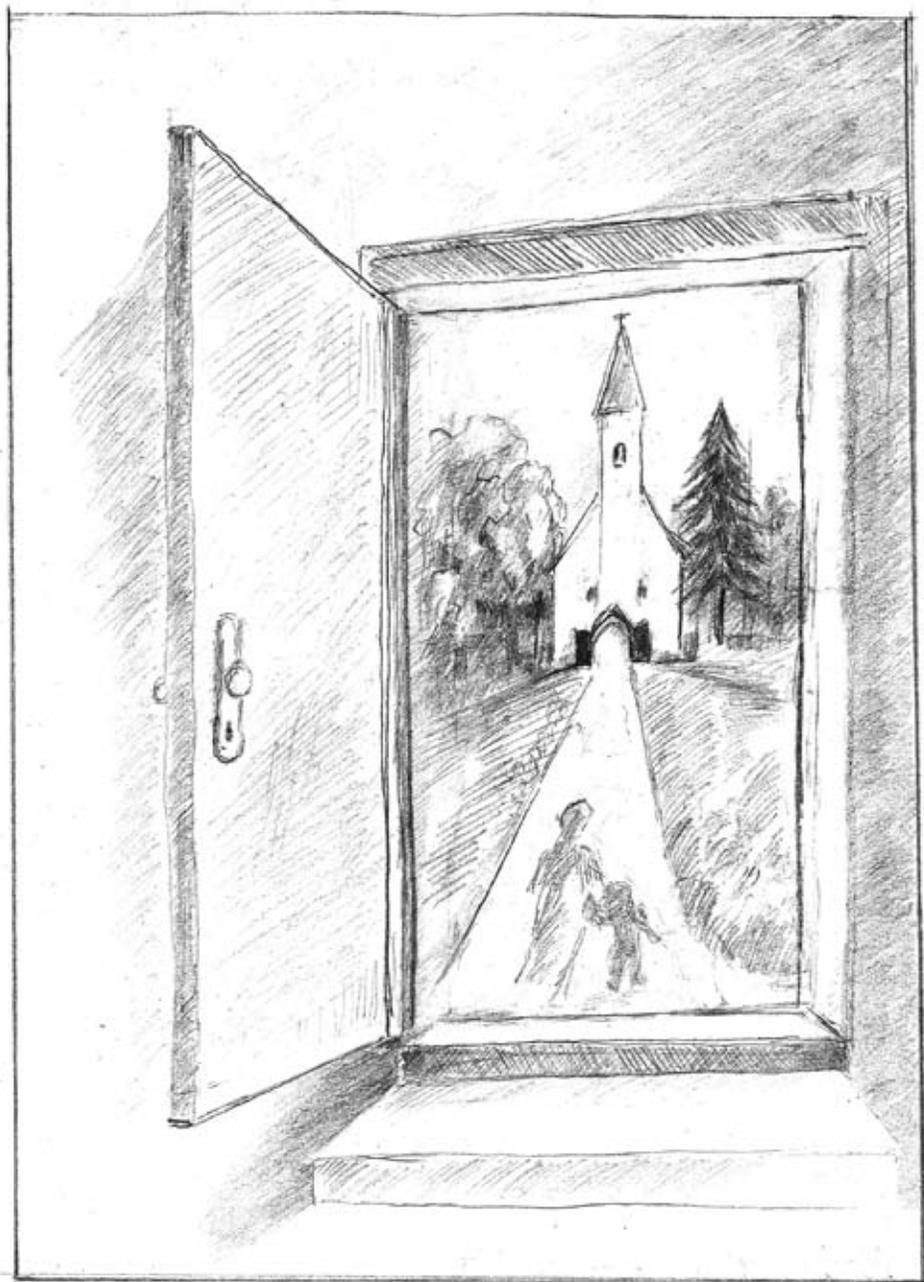
Evo me, Bože! Tvoja sam,
moja malenkost sluga će
potrebitima biti.
Na pomoć svakome imenom Čista,
čista ću ostati, a Pomoć,
Ozana imenom ću se zvati.

Svijetu putokaz

Zlatne kapi toploga zraka
titraju vedro uz njihanje zvona,
tornjevi sneni s modrinom srasli
odnose tuge lakoćom daha.
Kamen se grije, klokoće more,
ditiramb se k nebu uznosi,
komadići sreće u krilu galeba,
plavetnilom lebdi blagoslova sjaj.
I prašnjave ceste k oltaru vode,
do kamena križa, svijetu putokaz.
Hlapi trava, opora, snažna,
dok hod se čuje i molitve bilo.
Tišina je vječna u očima sveca,
sebedarja uzor, poniznosti znak.
U kaležu istina, strpljiva, jaka,
nevidljivih niti ljubav je trag.
Sve se njiše u igri sunca,
radost je opet odjenula grimiz,
zrnca ružarija u dlanu se griju,
srce se puni dok maslina zri.
Zemlja diše, treperi tiho,
daruje sebe slaveći život,
nada se nježno ovija vječna,
u ritmu života i molitve znamen.
Hvala ti, Bože, za sve...
Amen.

Otvorena vrata

KRATKA PRIČA

Slobodna

Na zidovima se vidjelo koliko vrijedi privatna ordinacija. Brojne grafike i ulja na platnu, uz poneki akvarel, prekrivali su veći dio prostora koji je bio dostupan Klarinim očima dok je sjedila u tapeciranoj fotelji. Čak su i okviri, koji su predstavljali granice naslikanim motivima, bili napadno raskošni.

I ona je u svojoj sobi imala nekoliko radova manje renomiranih autora, ali sve s okvirima koji su bili u skladu s narisanim sadržajima. Ništa u njezinu skromnu fundusu nije vrištalo koliko vrijedi, kao ovdje. Skrenula je pogled prema prozoru. Na snježnobijeloj dasci stajale su ružičaste ciklame. Na trenutak je pomislila kako su umjetne jer su i one djelovale presavršeno da bi bile stvarne, da bi bile žive. Onda je uz jednu od ukrasnih posuda u kojima su se nalazile spazila mali, suhi, smežurani list. Žive su, ipak.

Žive i načete prolaznošću, kao i ona. Sklopila je oči i pomislila kako bi bilo bolje da nije pristala, nakon dugog uvjeravanja roditelja, doći ovamo. Nije željela jer nije vidjela svrhu, no oni su bili uporni i očajni pa je odlučila udovoljiti im, još samo ovaj put. Ne košta ju ništa, a oni si neće morati predbacivati kako nisu ništa pokušali. Mogla im je dati barem tu zadovoljštinu. Toliko su zaslužili.

Učinilo joj se kako čuje korake u hodniku ispred vrata prostorije u kojoj se nalazila, a onda je shvatila da zvuk dolazi s pločnika ispod poluotvorenog prozora s ciklamama. Netko je brzim hodom prolazio ispod neprozirnog stakla, zamagljenog folijom, onom imitacijom stakla koju se može kupiti u trgovinama koje opremaju prostore za stanovanje. Takva folija daje privid da je staklo neprobojno i čvrsto, daje varku.

I Klara je tako glumila, da je čvrsta, da se do nje ne može doprijeti jer zamaglila je onima koji su joj se htjeli približiti i vid i rasuđivanje. No, varka joj nije uspjela. Njezina se tanka plastična folija vremenom istrošila, kao što će se istrošiti i ova na doktorovu prozoru. Ljudi su odjednom dobili slobodan pogled na njezinu intimu. Neometano su virili u sve činjenice

koje im je dugo uspijevala skrivati, razotkrili su je i nije im se svidjelo ono što su pronašli, nakon što je zavjesa pala.

Nije se osjećala krivom zbog nevjerice koju je izazvala, smatrala je kako ima pravo biti svoja, ali bilo joj je žao što je razočarala oca i rastužila majku.

Oca je više od Klarine sreće brinulo to što će reći svijet, njegovi poslovni partneri, ljudi u poduzeću i obiteljski prijatelji. Da je znao kako bi Klara za svoj naum mogla od svih njih dobiti blagoslov, sasvim sigurno bi ju pustio na miru istoga trena, neka radi što hoće. No, bojao se propitivanja valjanosti njezine odluke, analize njegove uloge u svemu i, naravno, osuda dežurnih dušebrižnika i ismijavanja. Možda i upiranje prstom, u cijelu obitelj.

Majčina je pak zabrinutost, s druge strane, bila prvenstveno usmjeren na Klarinu dobrobit. Nije ju bilo briga što će reći svijet i susjedi, čak ni prijatelji, ali se bojala kako će se, zbog svoje odluke, sama Klara nositi sa svime, i sa svima. Željela je samo da njezina jedinica bude zadovoljna i sretna. Ali, ljudi su okrutni, znala je to. Htjela ju je zaštititi od eventualnih bolnih posljedica čina na koji se tvrdoglavo spremala.

Vrata pokrajnje prostorije konačno su se otvorila. U sobu je ušao čovjek srednjih godina, pravilnih crta lica, prosijede kose i bistrih, plavih očiju. Koračao je pogrbljeno, djelovalo je kao da je zarobljen u tijelu starca, s tim živahnim parom očiju na smirenom licu. Nije mogla pogoditi razlog takva držanja. Upitao ju je, bi li možda radije razgovarala s njegovom ženom, jer je stvar ipak intimne prirode, delikatna, no Klara je odgovorila niječno. Osoba koja joj se obratila, ulijevala joj je povjerenje i nije željela još nekog novog pustiti u ovo vrijeme i prostor, za koje je jedva čekala da ih napusti. Što prije započnu razgovor, to će se prije moći vratiti u svoju malu oazu, tako je razmišljala.

Čovjek je sjeo njoj nasuprot, upitao ju je li joj udobno, želi li nešto popiti, kakav topli napitak, čaj, kakao ili možda radije sok, no Klara nije bila žedna. Žudjela je što prije otići iz ove prostorije, ovog stana i ove ulice, natrag u sigurnost svoja četiri zida.

Pogledao ju je ljubopitljivo i konstatirao kako mu djeluje još mlađe nego što su mu je opisali njezini roditelji, a onda joj rekao da može započeti sa svojom pričom, kad god se osjeti za to spremna. On će ju saslušati, napraviti neke bilješke pa će potom, na osnovu tih bilježaka, njezinim roditeljima poslati svoj zaključak, svoje mišljenje.

Bila je zbunjena. Očekivala je da će ju on voditi, postavljati joj pitanja, poticati ju da odgovara na njih, ispitivati o razlozima njezinih stavova i odluka, zbog kojih je, na kraju krajeva, dospjela ovamo. No, on želi da samo ona govori, a on će slušati. Razmislila je na trenutak, osvrnuvši se još jednom oko sebe, prema onome moru slika koje su sobu činile manjom, možda zbog tih glomaznih, kićenih okvira koji su ih obrublivali.

Osjetila je kako ju odjednom neobjašnjivo smeta to mnoštvo motiva na zidovima, zbunjuje joj osjetila i čini ju nesigurnom.

Zaustila je nešto reći, čovjek je jednostavno mirno sjedio i opušteno promatrao njezine reakcije, još nije ništa zapisivao, logično, jer ona, osim onog pozdrava u trenutku kada je ušao, još nije ništa niti rekla. Tada je zaustavila svoj nemirni, lutajući pogled na njegovu i, bez da je izgovorio i jednu dodatnu riječ, odjednom osjetila da ju potpuno razumije.

Nasmiješila mu se. Oči su mu zasjale iako sunce nije dopiralo u sobu, prozor je gledao na sjevernu stranu, a dok je ustajala, pitala ga je misli li i on, kao i njezin otac, da je uistinu bolesna i da joj treba ovaj pregled, ovaj razgovor, ova čudna isповijed i ovaj susret.

Odmahnuo je glavom, ustao, pružio joj ruku, poluglasno prošaptao kako joj čestita na hrabrosti i odabiru i poželio joj sreću. Otvorio je vrata, tada je tek u hodniku čekaonice spazila malo raspelo, između dva kalendara koja su promovirala dvije različite farmaceutske tvrtke i njihove proizvode. Sićušni raznobojni komadići stakla složeni u pocinčani tanki okvir činili su križ. Na njemu su bila sitna slova INRI, ništa više.

Pogledala je doktora još jednom, veselo ga pozdravila i lakim korakom krenula stepenicama dolje, u prizemlje, pa van iz zgrade u kojoj se nalazila ordinacija za psihološko savjetovanje.

Sutra polaže zavjete.

Zdravlje srca

Devet mi je godina i moj je dida velik i jak, ponekad maštam o tome da sam u nevolji, možda me lovi morski pas u moru ili sam pala vozeći bicikl, i moj dida dolazi u spas, dovoljno je da vikne i da morskom psu oči ispadnu iz duplji od straha, dovoljno je da se glasno nasmije i primi me u naručje i da svaka ogrebotina manje boli. Ujutro se dida ustaje prije svih nas i pjeva neku Mišinu pjesmu dok pliva naširoko i nadugo, kao da se natječe u nekoj novoj disciplini *pjevačko-plivački kružni maraton*. Volim kada me jutrom budi didina pjesma, volim se buditi rano kada i on jer jedva čekam da završi mračna noć, mrak ne volim nikako, i da započne vedar dan. S didom je sve radosno, osim kada ga slušam kako govori s bakom. Sve dobro što se nalazi na ovome svijetu, to ima i moja baka. Dok obiteljski molimo *Očenaš*, ponekad u liku Isusove majke Marije zamišljam svoju baku. Takva je ona, baš poput Marije. A dida to ne vidi, često na nju vikne i prigovara joj za sitnice, kao da ga nešto muči u njemu samome i onda to spočitava baki.

Četrnaest mi je godina. Čini se kao da je jedan svijet iza mene, sve što sam do sada poznavala, mijenja se, možda se to ipak mijenjam ja. Moji me pokušavaju zadržati na mjestu, valjda da ne odrastem, ali meni se silno žuri napustiti djetinjstvo. Dida bi me možda razumio i pokazao najbrži put u odrasli svijet, ali više s njim ne mogu pričati jer se skriva u svojoj sobi po cijele dane, ni s kim ne govori i ništa ne radi, čak više ni na baku ne više. Kraj mene prolazi kao da me ne poznaje, a baka je sve tužnija i tužnija.

– Bako, što je didi?

– Dida je, dušo, bolestan. Trebamo se moliti za njegovo zdravlje.

– Ali što mu je, što ga boli? Pitala sam ga i ne želi mi reći.

– Bolest nije samo u tijelu, znadeš, bolest može biti i tu, u srcu. – Položila mi je dlan na prsa. – Tvoga dida boli srce, više nije zdravo kao što je tvoje, i umjesto da ga to boli, njega hvata tuga. Zato je sam, nije ljut na tebe ili na mene, on je samo jako tužan i ne želi rastužiti i nas. – Bako, ja ću ga ozdraviti! Ako je samo do tuge, razveselit ću ga, čas posla! – baka se

nasmijala i okrenula loncu u kojemu je krčkalo. Otrčala sam po svoju tekicu i munjevito sklepala nekoliko stihova:

Srce te boli, to nije mi po volji! Gledaj vani more, na plivanje pozivaju te zore! Zapjevaj *Dalmacija u mom oku* i ozdravit ćeš u skoku! Vodit ću te i na sladoled, samo nemoj da te hvata *bad!*

Otrgnula sam komad papira sa stihovima, smotala ga, otrčala do didine sobe i gurnula papirić pod vrata. Osjećala sam se pobjednički, kao da sam osigurala zdravlje svojega dide, znala sam da će ubrzo izaći iz sobe, nasmiješiti se, možda malo nevoljko, ali svakako hoće, i poći sa mnom u šetnju, možda i na sladoled. Kasnije ću reći svojimima da se ne moramo više moliti za didino zdravlje jer on je dobro, samo ga ponekad treba malo razvedriti. Čekala sam ispred sobe, pa onda u boravku, pa u svojoj sobi, čekala sam do mraka. Dida nije došao.

Sedamnaest mi je godina. Dušni je dan i molimo se na bakinu grobu. Umrla je prije nekoliko mjeseci. Više nisam tinejdžerica, prkosna i ponosita, koja grabi uzde svojega života dokazujući drugima da je samodostatna, opet sam samo dijete u naručju svoje bake, koja me tješi, priča mi priče i viceve, uči me o zvijezdama, pokazuje mi velebitske planinske putove i osvaja sa mnom moje prve vrhove. Moja je baka bila kao hodajuće oličenje dobra, možda je krila i drugo u sebi, ali ja to nisam poznavala, možda zato što nikada nije dopustila nama manjima da upoznamo bilo što osim ljubavi. Zadnjih sam se godina oglušila na ljubav koju nam je htjela pružiti, bila sam usmjerena na stvaranje svojega svijeta, koji je isključivao ljude koje sam najviše voljela i među koje sam pripadala, nisam ju čak ni posjetila u bolnici gdje je ležala nakon ružne operacije aneurizme u mozgu, ali doktori su govorili da je vrlo mali postotak smrtnosti kod takvih zahvata i da će baka biti dobro. Ipak, nije bila dobro i otišla je samo tako, odjedanput, usred mojeg puberteta. Baka nas je gledala s nadgrobne ploče tužnim očima i osmijehom, nisam primjećivala taj kontrast kao malena, ali sada ga se prisjećam i osjećam ga duboko, toliko je toga u mojoj baki bilo što nisam poznavala. Sestra i ja molimo *Očenaš* za spas bakine duše i plaćemo kao što nikada nismo plakale, jedna drugoj priznajući da smo mogle i trebale biti bolje unuke. Dušni je dan i duhovi voljenih susreću se s nama u našim srcima. Dida bakinu smrt kao da nije ni osjetio. Sada je već duboko zaglibio u depresiji, sjećam ga se kada je bio div, kovrčave guste crne kose, plavih očiju i gromkoga glasa. Sada jedva da ima nešto kose, plavetnilo je u očima posivjelo, on je omršavio poput izglednjela djeteta što ga žaleći gledamo na fotografijama iz afričkih sela. Već dugo ne

govori, ako nešto i kaže, glas mu je tanak, a riječi kratke. Mama mu čita Tomislava Ivančića i njegove metode duhovne terapije, dida se pravi da ju sluša i da prihvaća, zatim pije svoje lijekove i, prije mraka, odlazi spavati ošamućen. Ne govorim s njime, ne znam što i kako, a ponekad ga se čak i bojim. Ustvari se bojim bolesti, krvožedne i opake, koja mi je uzela baku i uništila sve dobro u mojem didi.

Devetnaest mi je godina, studiram i radim, zakoračila sam u svijet smjelo i ponosno, noseći u srcu dječja nadanja, ljubav obitelji i radoznalost za nove stvari. Dida je već neko vrijeme u bolnici, na odjelu intenzivne njege. Uslijed njegove borbe s depresijom, ili bolje rečeno, njegova tihog prihvaćanja tog mučnog stanja, obolio je od tumora na mozgu, najgorega te vrste, glioblastoma. Toga ga vrućeg popodneva posjećujem u bolnici, skupljam snagu i volju, gledam to kao na zadatak koji moram odraditi. Nakon što su mi u predvorju bolničkog odjela obukli zaštitno odijelo, ulazim u veliku sobu punu bolesničkih kreveta, u središtu je moj dida. Njegove su tužne oči plave kao nekada, a na usnama mu titra osmijeh praštanja i nade. U meni se budi sva ona dječja ljubav prema svome djedu, svome didi, nježnost i radost koju je usadio u moje srce, djelići njega u meni samoj, znam da sam njegova i da je on moj, i da je to oduvijek tako bilo, samo smo nakratko na to zaboravili. Dida me gleda, oboje plačemo i držimo se za ruke. Jedva čujno, ali snažno, prvi puta nakon toliko godina, odrješito, govori mi: – Tako si lijepa. Voli te tvoj dida.

Sutradan je dida umro. Tugovala sam za svim onim danima i godinama kada sam mu se bojala prići, možda sam mogla bolje i više, ali sada je za to bilo kasno. Radovala sam se jednome: njegovo je srce ozdravilo. Možda u zadnji čas, ali sigurno je, srce koje voli nije bolesno, ono je možda napaćeno, ali je živo u svojoj ljubavi. Nisam se više onako grčevito bojala za didino srce, ono putuje k baki i dragome Bogu, ozdravila ga je ljubav. Sada je na meni bio red da iznesem dar života s didovom junačkom snagom i bakinom blagom smjelošću.

Oko mene jedan par nožica trčkara, a drugi puže. U njima prepoznajem radost didina dječjega srca, nježnost bakinih ruku, dijelove sebe i svojega supruga, mojih i njegovih roditelja. Sebe sam do sada u životu gradila i zidala, a sada se razgrađujem za druge. Nisam više jedinstvena u svom postojanju, biti majka znači biti i razasuta, rasprostrta u drugima, u malenima, moje se biće na njih razdijelilo i u njima ostvarivalo svoju ovozemaljsku svrhu. – Što to srce? – pitao me moj dječak jednom prilikom.

Često me njegova pitanja začude pa onda lutam tražeći jednostavne odgovore u odviše kompliciranom svijetu odraslih. No, ovaj put sam znala: – Srce je tu – položila sam dlan na njegova prsa. – U njemu su seka, mama i tata, dida i baka, pradida i prabaka. Uvijek smo s tobom i u tebi. Sjeti se toga i nikada nećeš biti sam ni žalostan. Nasmiješio se, možda nije posve razumio, ali spremio je odgovor u svoje srce da može za njim posegnuti kada mu zatreba.

Ljubav koja mijenja

Ljubav je jedina ona koja mijenja čovjeka. To je bila jedna od rijetkih misli koje su Suzani ostale u sjećanju nakon svih poduka iz vjeronauka. Nije kao da ih je htjela sve zaboraviti. Više se radilo o tome da nije htjela sve nanovo ponavljati kako bi ih utkala u svoj život. Ljubav je zapamtila isključivo jer je u srednjoj bila beskrajni romantičar, uvijek zanesena slatkim stvarima kojima se nije nimalo otimala. Stoga, kad je prvi puta čula ove riječi, shvatila ih je u tada jedinom razumnom kontekstu – kada nađe onog pravog, toliko će se voljeti da ih ništa neće rastaviti. Ako i bude neslaganja, iz ljubavi će se pomiriti, promijenit će mišljenje i prihvatiti kompromis.

Druga misao koja ju je uvijek pratila jest da ju Bog zove imenom. Zbog toga je dugo vremena prezirala svoje ime. Nije htjela biti ona koju će kroz život pratiti suze. Htjela se izdići iznad ovog svijeta bijede i pokazati kako je moguće kročiti zemljom kao sretan čovjek. Ako ju itko i bude zvao imenom koji su joj nadjenuli roditelji, nadala se da će to biti kroz suze radosti. Ništa manje od toga neće prihvatiti. Radost i ljubav, to su dva jedina poželjna pratitelja na njenu maštovitu hodočašću zemaljskom kuglom.

Dalje od toga Suzana nije propitivala. Nije imala potrebe za tim. Nije imala vremena za to. Nije imala mjesta za to. Uvijek je izbjegavala *to*. Sve što je htjela bio je miran život koji je tekao po njezinom planu. Ona je samo usputno bila prisutna, pratila sve što se događalo i dopuštala svakoj svijetloj zruci sunca da ugodno dodiruje sjenku njene ovozemnosti.

Barem se trudila da to postane njezina istina.

Kad su joj javili kako njen zaručnik više nikada neće moći hodati, nije vjerovala. Kad je vidjela svoju uplakanu buduću svekrvu kako preklinje doktore da učine nešto za njezina sina, nije vjerovala. Kad je posjetila svoga budućeg supruga koji ju je nepomično gledao iz bolničkog kreveta, nije vjerovala. Umjesto toga, jedino što je htjela uraditi bilo je pobjeći. To nije bila njezina zbilja, negdje je došlo do greške. Ovo nije bio njezin plan, netko je zamijenio njezin popunjeni kalendar. Ono što je ležalo u bolničkoj sobi nije mogao biti čovjek u kojega se zaljubila, nešto se značajno promijenilo.

To je bio Suzanin prvi instinkt. Pobjeći od onoga što joj nije odgovaralo. Nije bila ponosna na njega, ali to je bilo ono što ju je držalo budnom u ovome svijetu. Čula je već mnogo mučnih komentara na svoju osobnost:

»Suzana, doći će vrijeme kad ćeš se morati suočiti s realnošću i nećeš moći više bježati.«

»Suzana, nemoj biti kukavica i bježati na sam spomen iznenađenja na svome putu.«

»Suzana, prestani bježati i preuzmi odgovornost za vlastita djela.«

Sve ih je čula, ali nijedan nije odlučila poslušati. Nije se smatrala kukavicom. Zapravo, stvarnost je bila upravo suprotna – bila je samostalna žena u okrutnome svijetu, koja se izborila za sve što je u trenutku posjedovala. Kako se tako življena stvarnost mogla poistovjetiti s kukavičlukom? Zar nije okretanje patnje u radost smisao svega, makar se to ostvarilo i kroz bijeg?

Taj dan Suzana je prihvatila kao svoj prvi poraz. Pobjegavši od patnje, prvi put nije uspjela naći radost. Dopustila je da se njezino ime ostvari kroz brojne suze koje je pustila u samoći svoga stana. Svaka molitva koju je pustila preko drhtavih usana, gušila ju je više od mokrog lica i bezglasnog jecanja. Preostalo joj je još samo vječno pitanje *zašto*, na koje nije dobila odgovor. Te noći zaspala je od iznemoglosti, uvjerenjena kako više nikada neće biti sretna, niti će ikada više vjerovati da radost postoji.

Kad se probudila, odlučila je zauvijek reći zbogom dosadašnjem životu, okrenuti čisti, prazni list. Međutim, nikada nije zamislila da će njezina nova svakodnevnica izgledati u potpunosti mimo njezinih planova. A put do nje bolio je više nego uvijek iznova zabadanje teške oštrice kroz njeno srce.

Suzana se još uvijek sjeća svakog nepodnošljivog koraka koji je napravila kako bi svome zaručniku darovala makar sitniš od svoga vremena. Sjeća se svakog puta kada je od muke povraćala njegujući ga. Sjeća se svake suze koju je prolila jer je po prvi put bila kućanica, i to ništa manje nego grozno.

Ali više od svega, Suzana se još uvijek sjeća svakog osmijeha koji nije mogla obuzdati kad je shvatila što je ljubav. Sjeća se kako se iznova zaljubila u čovjeka kojeg je sada s ponosom mogla zvati svojim suprugom. Sjeća se svakog provedenog trenutka s njim, upravo onako kako su se obećali jedno drugome, u dobru i u zlu.

Nakon mnogo godina, jednom joj je svekrva rekla da se promijenila. Na odlasku joj se preko ramena zahvalno nasmiješila. Suzana je uzvratila smiješak i pustila suzu da joj klizne niz rumeni obraz. Pogledavši svoga dragog, mogla mu je reći samo istinu:

– Nisam se ja promijenila. Ljubav je jedina ona koja mijenja čovjeka.

Tri Marije i portret života mog

Te subotnje večeri se ne sjećam ni danas, ali sjećam se da je to moje prvo sjećanje ikada... Hmm... paradokсно. Bilo je ljeto, sedmi ili osmi mjesec, znam da nisam imao školu, bili su ljetni praznici. Sjedio sam u sobi na krevetu i valjda nešto radio. Mamina verzija kaže da je ušao komarac u sobu, ja sam ga hvatao nezgrapnim rukama i nekako se srušila čitava kuća. Mama mi je poslije govorila da sam presnažan i da više ne smijem ubijati komarce. I da imamo sreće jer smo živi. I to je sve čega se sjećam. Obećajem. Imao sam devet godina. I do danas nisam ubio nijednog komarca. Obećajem...

Mislim da smo istu noć otišli u Njemačku. Tamo nas nije čekala nika-kva teta, mama nije imala rodbinu, bila je jedino dijete, baš kao i ja. Kada smo izašli na *banofu* sjećam se čovjeka s maskom i crvenim plaštem koji maše morskim psom i govori riječi s puno š, l, s, r. Sada kad razmišljam, to nema previše smisla.

Prvo smo živjeli kod tete Marije. Ne znam kako smo nju upoznali, ali mislim da ju mama nije pretjerano voljela. Teta Marija imala je četiri bijelo-crne mačke s kojima sam se igrao. Mama je radila svaki dan, cijeli dan. Teta Marija i ja kartali smo remi i gledali meksičke serije. Teta Marija uvijek je smrdjela po kuhanoj junetini i bijelom luku. Imala je suknju plave boje, s cvjetovima. Svaki je dan bila u njoj. To me živciralo. Tepih je bio pun dlaka. Iako je govorila da su mačke, mene nije mogla prevariti. Prozor je bio pun ljubičica koje nisam smio dirati. I još nešto nisam smio. Nisam smio ulaziti u njezinu spavaću sobu. Kada bi izašla van, znao sam proviriti unutra iz radoznalosti. Unutra je uvijek bilo hladnije i imalo je čudan miris. Jedan put otvorio sam ormar u kojem je bila gomila džempera i marama. Ma otvorio sam ga valjda tisuću puta. Uvijek je izgledao isto. Cijelu sobu znao sam napamet. Znao sam kada je premjestila peglu. I znao sam da nikada nije spremala krevet.

Nedjeljom smo išli u crkvu jednu ulicu nižu. Tamo sam upoznao Mateja, Mirelu i Sandru. Često smo se igrali žmirke u kvartu dok su odrasli pili pivo. Sandru sam vidio nedavno. Razgovarali smo dugo. Prisjećali se odrastanja. Pitala me sjećam li se kada me bacila s tobogana i kada sam rasjekao glavu. Potvrdio sam, ali pojma nisam imao. To je objašnjavalo ožiljak na čelu. Nije kako je mama rekla da sam se boksaio s divovima.

U Hrvatsku smo se vratili onaj dan kada je na radiju svirao *Portret života mog*. Mama se čudila zašto baš njihove puštaju kraj toliko naših. Previše pitanja ostavio sam u sebi. Nemam pojma. Mame više nema da ju pitam. Čudan je taj život. Ako mu se prepustiš, vrlo lako izmakne kontroli. Onda postane noćna mora. Naravno da nisam želio neke stvari. Uostalom tko je... Svi smo nekad maštali. *Kada se život činio kao švedski stol...*

Nakon sedam godina prvi sam put vidio domovinu. Hrvatska je blistala. *Thalatta thalatta*. Hrvatska je bila srušena, depresivna, jadna, bijedna, kao Matoševa. U sedam godina Njemačke ostario sam dvije i pol godine. U pola godine Hrvatske ostario sam deset godina. Išao sam u školu, prolazio sam vrlo dobrim. Imao sam problem s hrvatskim jezikom. Poslije sam išao na treninge košarke. Tako je prolazilo vrijeme. Mama je radila u skladištu. Ne znam kako se osjećala. Bio sam dijete. Ali mislim da je bila tužna. Onda je umrla. Taj dan sam plakao. Nije istina da superman ne plače.

Onda opet rupa u sjećanju, jedna od mnogih, kao da nikad nisam proživio. Razgovarao sam s psihologinjom. Zvala se Marija. Sjećam se da mi je govorila da sam riba u horoskopu, da ću dobro plivati u životu. Radili smo nekakve vježbe opuštanja. Imala je iznimno ugodan glas. Često mi je govorila dok sam žmirio. To sam volio. Osjećao sam se kao da mi netko svira violinu. Međutim onaj dan kada me upitala za odlazak u Njemačku, zasvirala je kontrabas. Doživio sam napadaj bijesa, slom živaca i razbio čašu pred njom. Odmah su me posjeli u autobus. Nisu rekli kamo idemo, rekli su da im je puna kapa. Nekoliko sati poslije izašli smo kod prometnog znaka za Međugorje.

Sjećam se gomile ljudi.

- Ostaješ!
- Što? Kako? Zašto?
- Eto!
- Nisam ponio ni četkicu za zube...
- Prat ćeš prstima.

U Međugorje sam došao s jednim ruksakom i praznom plastičnom bocom. Uselio sam se kod sestre Marije. Sestra Marija bila je uršulinka i

najdivnija osoba koju sam ikada upoznao. Vrlo brzo postala mi je druga majka. Nije smrdjela po kuhanoj junetini i bijelom luku, nije živjela s mačkama i nije imala sobu u koju nisam smio ući. Doduše, tada više nisam ni bio zainteresiran za istraživanje kuće, ali znao sam da smijem. Znao sam to svojim tinejdžerskim umom i osjećao to svojim dječaćkim srcem. Ona je bila čista dobrota. U njenim očima zrcalila se ljubav. Često me grlila, kuhala mi je puding od vanilije, a iz džepa vadila bronhi bombone. Mislio sam da su ti džepovi čarobni. Oko pasa je uvijek imala krunicu. Naučila me moliti ju. Najviše sam volio Slavna otajstva. Molio sam ih svaki dan s njom. Ponekad kada bih se umorio od klečanja, dopustila bi mi da sjednem. Ona je uvijek ostajala na koljenima i nakon krunice po nekoliko sati. Svaki dan išli smo na misu i na pričest.

Dalje se nije mnogo toga događalo. Osim što sam shvatio da me Isus voli. Da me Isus spasio. Da Isus želi da se borim svaki dan. I da će Isus, ako bude želio, otvoriti *škure* mojih sjećanja kada budem spreman suočiti se s njima. I da Isus želi da učim o svojoj vjeri. I da Isus želi da volim one koji me kamenuju. Da Isus želi da čitam Bibliju. Da je Isusova gesta tjernja trgovaca iz hrama moj najdraži dio. Da Isus želi da naučim grčki i hebrejski. Da Isus želi da studiram u Rimu. Da Isus želi da postanem salezijanac. I da se ponovno vratim u Međugorje i po tko zna koji put popnem bosonog na Križevac. Prvi put kao svećenik. I da udijelim posljednji sakrament bolesničkog pomazanja sestri Mariji prije njezina odlaska pred lice Stvoritelja. I da ju sahranim u rodnom selu u Dalmatinskoj zagori. Tamo gdje će joj zvizdan do kraja svijeta svijetliti nad napuklom zemljom nad vječnim počivalištem. A onda ću svojim putem. U svojim sandalama. Sa svojim štapom. U svoj Damask.

Adelija

Kako otročica je bila bizera. Žvielta. Se se je lahko vadila. Va škuole je bila med najboljemi. Učiteljica je čuda puti pensala: ča će bit od te otročici. I kad se je počela razvijat kako ženskica, je bila liepa kako andjel z neba. Se je pričiestila i biermala. Nikat buolna, nikad nesrećna.

I potle male škuoli je šla va srednjo. I dokle se čuda kumpanji ni moglo udlučit ča te študijat, nje je bilo zajno čisto. Će delat na banke. Z ljudi, z šoldi. Liepo ubučena, va suhien i va čisten, z siguron plaćon. Ekonomijo je študijala va Rieke. Doma je prihijala sako toliko. Mat je je vajk naroćevala da se ne kojena. – Nemuoj, hći moja, da te mladići peljo kako telico za rogi. Muški niso kako žienske. Uni išćo tielo. Ku je pravi, uon će znat čekat. Prvo škuola, pak se uženit.

Se se je vrieme študija znala ćuvat. Je bila rietka med divojćinami ka je imela čisti računi. Namurala se potle, na dele, va banke, i uženila pošćeno va crikve. Je zaslućila bieli dugi brhan i velò. I je rodila dvojo dico. I hi ni dala va vrtić. Znala je da niedan dico ne more gojit bolje od nuoni i nuoneta.

Njiejni se je sanj spuni. Kako je bila kapaca, brzo so jo šefi poslali po cijele okolice kako kontroluora va se njihove banki. Sako šetemano je z veturon pasala najmanje pietsto kilometri. I je znala doma prit sa stućena i pres olji. Ni puno baciljala ni za muoća ni za dico.

A na posal je triebala hodit modierno ubučena, va bragešah, piturana, puna branćoliet i vajk nasmejana. Ki zna koliki muški so jo tako liepo poćeleti? I pensali kako bi š njuon bili srećni. To je to ča djaval stai danas va glavo čuda od njin. Vajk je žir slaji va ljućkien nego va sojien vrte.

Va njo se je zagleda Valentin, šćešo bankar, stuo i dvajset kilometri ća od njiejne kući. Uon je bi šef va banke i more se reć gospodar i slobodan. Na banke je se bilo va riede. Kontruola je vajk brzo finila. I šli so na kafè i na mariendo va grat, va konobo. Unde je bilo dosta škuro, pak joj je moga gledat da to ni ni una, ni niedan drugi ušerva. A ni dugo pasalo i uon je

na njejno golo koleno stai ruoko. Več puti i ruoko koli vrata. I nje je to godilo. Na kraje so se saki put i bušali.

I njegova mat se je veselila da je i uon na kraje naša neko žiensko. Uon je imie trideset i piet liet. Mat ga je vajak šukala da se uženi. – Ku se ne uženiš, starost će pitat kade je bila mladost. Češ bit brižan i sirota.

Se je poče lijepo nosit. Va vištide, va kravate. Mat se se je nadijala da je naša neko mlado i da će i una moć va rokah držat nekega nuka. Krf ni oda. Njegova dobrota jo je pomalo ušunjila. Dokle se je peljala doma z veturon, zajno je je bi pred očivami. Več je pensala na njega nego na sojiega muoža. Neki put je pres pensat škripela z otonobilon. Samo ča finila va nesreće. Na posle drugo ni bila onako brumna. Telefuon je skrivala od muža da je ne bi ša va trag. Z noven čovikon se je počela čut već puti na dan.

I ni pasalo ni leto dan, una se je spensala da muora tri dani poč va Zagreb na pridavanja. I uon je naša skužo. I uni so finili, na mesto va Zagrebe, va Talije. Skupa so spali. Znete da niso molili Lužar.

I potle so se već puti našli. Na dele je triebala bit brumna. Sojen muože je triebala zmislit miljari laži da bi pokrivala vezo z drugen čovikon. I sako laš je triebalo znat ples.

Sad ima četiri piezi: muoža, dico, posal i drugega čovika za vraton.

I njejni doma i njejni na dele so videli da ni kako prvo. Počela je naglo mršavet.

Prietelica Anita, kie se je potuožila da se ne čuje dobro, je je rekla: – Ku naglo mršaveš, moro bit samo dvie stvari: cucker, ali rak. I na njo je pa i pieti kriš. Strah ku se je ubolela. Odlučila je poč na vižito. Preku vezi, si pregledi je pasala va mesec dan. I miedigi niso nič našli. Pak se je kurajila da je zdrava, a samo scrpljena. Kolikogot se je šukala, fuorci je imela se manje. Pak je opet šla h medigu.

Uon je je da vitamini za kriepos. Tableti za glavo. A saki dan je je bilo se huje. Je pensala: bolest muora bit teška kat jo ni miedigi ne moro nać.

Čula je za jenega miediga va pižijuone da je jako pravi i dela prtivatno. S telefuonon se je doguorila za dan i uro. Potle dela je šla h njemu. Kad mu je rekla kako se najde, uon je brzo kapi i je je reka: – Gospa, ja van moren dat tableti kako van je da i vaš miedih. I dobre van je da. Ali s tien nismo riešili vaš probliem. Prvo, mi muoramogorit otrpto ku želite da van pomoren.

Una je sa zakrvavela. Glavo je skalala i gledala va stuol. I je rekla: – Gospodin miedih, ja ću van se povedat, ja za pravo iman muoža i tri dico doma, ali san već leto i puol viežena i z jenien neuženjenen čovikon. Uon

mi ziera dosta vremena. I to mi je počelo dogajat potle san š njim počela hodit. Prvo san bila zdrava kako drien i liepa kako šipak. Miedih: – Gospa, to se more sakemu dogodit. I mane ki san stareji. To je dobro da ste mi rekla aš van moren laglje pomoć. Ali jeno stvar bih van tie reć. A to je za me i za vas i za sakega. Gliejte, ku zamete skupa dvije bicikleti, ćete moć peljat nabot oba dvije?

Niećete. Jena će vas hitit dole. Zač so ljudi potle toliko miljari liet videli da za zdraf život trieba jedna žena i jedan muoš? Aš to je jedino ča valja. Ja van nieću dat nieno tableto. Pridite h mane do osan dan. Teh osan dan naprof razmislite.

Gospa se je miedige pošteno spovedala. I zajno se je čula drugajče. Javila je doma da će sporadi sastanka kasnit već od uri. Šla je va crikvno sve-tega Antuona va Pule. Jako je plakala va kantuone na dne crikvi. Sreća da na četire uri potle puolne tuot ni niedan pasa. Kat se je viplakala, je šla van i na baleštrade je pozvolnila za spovet.

Plovane je se povedala. I jako je plakala i jecala. A plovane je reka: – Pas je lahko, ali vela stvar je dignut se. Ku buodete živela po Bujžeh zakonah, ćete uzdravit. Gledajte ku makina gre po štrike, more prit dugo, ma ku ki zvadi šini samo na jedan kraj, makina će se zvrnut i sa se rastuć.

Je klekla pred Majkon Buojžon. Plakala i plakala i zaklela se: nikat več.

Njiejni prietel na drugen kraje ni nič zna. Kat jo je zva, mu je triepejeć rekla: – Čuj, ja san se bila zasien zaboleta. Bila san poli miediga. I san se spovedala. Ni moguće živet dupli život. Ali za se san ja kriva. Ja san uženjena. Ja san se pred oltaruon zaklela da ću držat vero muože. I ja san triebala tebe peljat i čuvat, ne ti mane. Molin te, prosti mi da san te činila gubit vrieme i ponašala s tobom kako prasica. A ti si najdi dobro žiensko i budi srećan s šnjuon kako je Buoh želie kad je odriedi da se ljudi ženo. Ja te prosin, prosti mi ku moreš!

A diretuora je molila, ku mai more, da jo ne šalje drugo va kontruolo tamo aš ima za to čuda skuž. Diretuor ni dalje spićeva. Tamo je posla drugo žiensko. Mladi bankar je kapi da od tega nieće bit nič. I je zva još samo par puti, toliko da ne para da se je š njuon samo igra pres intereša.

I pomalo je štuorica finila na srećo jenega i drugega. Zajno se je tornala ljubaf za dico, za muoža, za si š njuon na dele i je mogla delat kako i jedanput. Tijelo se je popravilo, je bila liepa i freška. Se je vrnula fuorca, sjaj na lice i očivah.

Do mesec dan je Alida kupila bajaderu. Šla je h miedigu kiemu je bila se povedala. Ni se ni javila. Kat je van priša mladi muški, je imela čekat

samo jeno malo dokle je vižito pasala mlada žienska, još mlaja od njie. Kad je i una prišla van, na siguro je šla nutra. I sa nasmejana je rekla: – Gospodin miedih, ja san vas poslušala. Spovedala san se i zaklela, nikat več! Ja san zdrava! Nikat vas nieću zabit. Vi ste me i plovan uzdravili i spasili. I mojo famejo! Eko, ta mali dar je za vas! – I pruži mu bajaderu. – Buoh neka van da sako dobro!

Miedih se ni brže ni znaša. Srce mu je bilo va gute. I prvo nego je zusti besedo, mu je dala ruoko, bušala i otrphla kako jerebica.

Miedih je sie za stuol. Stai glavo med ruoki i pensa. Kako je veli Buoh ki nan je da soje zapovedi. Po njih na čuva i drži zdravi kako mat sojega otročića. A Adelija je saki dan bivala se veseleja. Njiejni diretuor je pret već prieteli reka: – Mi imamo na dele jeno žiensko, una je težak. Njuo ne more niedan vrtet koli malega prsta. Je strašna težakinja.

Je duhovata. Da je čuda takoveh, sviet bi drugajči.

Rječnik

bizera – živahna; žvielta – okretna; kumpanji – vršnjaci; prihijala – dolazila; kojena – prevari; namurala – zaljubila; nuoni i nuoneta – bake i djeda; kapaca – spobobna; šetemano – sedmice; veturon – autom; baci-ljala – marila; brančolet – narukvica; bragešah – u hlačama; djaval – soto-na; piturana – našminkana; finila – završila; ušervali – opazili; jur – več; bušali – poljubili; šukala – nukala; vištide – u odijelu; ušunjila – smutila; lužar – krunica, brumna – vrijedna, miljari – tisuće; vižita – pregled; šu-kala – nukala; fuorci – snage; kapi – razumio, huje – gore, ku – ukoliko; povedat – reći; pižijuone – u mirovini; nabot – zajedno; bičikleta – bicikl; naprof – dobro; pasa – prošao; baleštrade – do vratku; plovane – župniku; zvrnut – prevrnuti; zasien – posve; mai – ikako; skuž – razloga; štuorica – priča; tornala – vratila; freška – svježja; težakinja – djelatnica

Plave oči Male Terezije

– Terezijo mala, ponizno te molim da Isusu kažeš da ga jako volim. – ponavljao je Krešimir svaku večer prije spavanja ovu molitvicu što ga je naučila njegova baka.

Smiješno, razmišljao je on svojom pametnom glavicom, ta tko može povjerovati da Mala Terezija na sve to stiže?

Te večeri Krešimirova je baka, starica na čijem su licu bore odavale kako je štošta pretrpjela u životu, ušla u unukovu sobu, pokrila ga mekim pokrivačem, tiho mičući usnicama.

Opet moli, pomisli Krešimir držeći oči zatvorene i praveći se da spava. Baka je tada, polagano i na prstima, izašla iz njegove sobe. Čula su se tek tri blaga koraka: dva bakina i korak njezina štapa što je na svom vrhu imao urezanu ribu. Svejedno, ne znam moliti onako dugo kao baka, ali ja ću ipak reći onu molitvicu i neće me biti strah mraka, pomisli Krešimir i poče šaptati: Terezijo mala...

Nije prošlo dugo i on je, ušuškan ispod topla pokrivača, ubrzo i usnuo. I gle, u san mu dođe jedna redovnica i upita ga:

– Krešimire, čuješ li me?

– Da, čujem. – rekao je iznenađen. – Tko si ti?

– Ja sam Mala Terezija koju tako lijepo pozdraviš svaku večer prije spavanja.

– Mala Terezija!? – začuđeno će Krešimir.

– Da, kao što vidiš ista ona kao na svetoj sličici iz molitvenika tvoje bake.

– Slična jesi, – i u snu je Krešimir brzo zaključivao – ali tvoje su oči plave, a ne crne kao na bakinoj sličici.

– I tamo su one plave, samo ti to nisi dobro uočio.

– E, baš ću to sutradan provjeriti.

– Provjeri! Nego, čula sam da ti baš ne vjeruješ da Isusu kažem da ga jako voliš?

– Pa, ne znam... – premissljajući se izgovori Krešimir. – Mislim da je to nemoguće, puno je djece koja ti kažu ovu molitvu pa kako ti to možeš sve zapamtiti?

– Mogu. Znaš, mi gore, u nebu, sve znamo i sve vidimo i čujemo pa i prije nego što to vi, ovdje na Zemlji, izgovorite.

– A govoriš li Isusu o meni još štošta? – upita Krešimir misleći na sve one svoje *neću*, koje je puno puta rekao baki i roditeljima.

– Pa i to čujem. Eto, na primjer, ti si nedavno baki rekao da joj nećeš donijeti vode kad je bila bolesna jer si gledao crtić na TV-u. Vidiš, to Isusu nisam rekla. A nisam mu rekla ni ono kad ujutro nisi htio popiti mlijeko jer si najprije htio čokoladicu. Isto tako, uzeo si i onih pet kuna iz mamina novčanika za sladoled, a znaš dobro kako se ne smije krasti.

– Tiše, Mala Terezijo. To bi mogao čuti Isus, a onda će saznati i moja baka jer oni svaki dan razgovaraju.

– Dobro, neću biti tako glasna. Samo, mogao bi ipak biti malo bolji, zar ne?

– Pa mogao bih, ali ti svakako znaš kako ti stari ljudi mogu biti dosadni: pa Krešimire ovo, pa Krešimire ono, pa ti si sad veliki dečko, pa ti više nisi tako mali, pa ovo ne smiješ, pa ovo ne razumiješ i tako to.

– Znam i ja za takve priče – Mala će Terezija smiješeći se – jer i ja sam bila dijete kao i ti, imala sestrice i roditelje.

– Da, ali ja sam sâm, a ne želim više biti sâm.

– Pa neće više biti tako. Uskoro ti stiže brat, a ti ćeš mu dati ime Viktor. S njim ćeš se poslije moći igrati i neće ti više biti dosadno.

– Ma daj! Kako to da ti znaš kad ću dobiti brata?

– Znam, znam. Evo, kad ugledaš prve visibabe i kad o Josipovu stignu prve rode, ti ćeš dobiti brata.

– A zašto mi to nije rekla moja mama ili tata, pa čak ni baka?

– To je trebalo biti iznenađenje za tebe. Zar ne vidiš kako mama sada ima puno više vremena za tebe i kako često pravi kolače.

– Joj, što ja volim njezine kolače! A ti, voliš li ti kolače?

– I ja ih volim, samo mi ovdje više nisu potrebni.

– Nisu? Pa to baš i nije dobro. – razočarano će Krešimir.

– Tako će biti i s tobom kad jednom porasteš. Ni ti više nećeš tako često jesti kolače.

– A ne, ja ću kolače uvijek voljeti.

– Dobro, vidjet ćemo i to! Nego, možeš li mi obećati da ćeš ubuduće biti malo bolji prema baki i roditeljima?

– Možda... – i dok je on to izgovarao mala mu jutarnja zraka sunca obasja krevetić i zagolica maleni nos.

– Dobro jutro, Krešimire. – pozdravi ga baka ulazeći u sobu. – Jesi li se naspavao?

Krešimir se protegne i zijevajući odgovori:

– Jesam, bako. Nego, reci mi kad će Josipovo?

– Pa uskoro, samo da nam prođe ova zima i pojave se prve visibabe u susjedovu vrtu, i eto nam Josipova. No, a sad ustani, moraš u školu.

I dok se Krešimir spremao, baka je već grijala mlijeko koje bi trebao popiti prije polaska, uzela svoj molitvenik i počela moliti.

– Bako, – doskakutao je do nje Krešimir oblačeći jednu čarapu – bako, tvoja Mala Terezija...

– Da?

– Mogu li vidjeti sličicu Male Terezije?

– Možeš, samo najprije se obuci.

– Ma, dobro, sve ću ja to stići. Nego, najprije mi pokaži onu sličicu.

I baki ne preosta ništa drugo nego da ju potraži u svom molitveniku:

– Evo, pogledaj.

Krešimir je gledao sličicu i nije mogao vjerovati:

– Bako, pa Mala Terezija ima plave oči?

– Pa, plave. A što si ti mislio?

– Crne, bako, crne... – i posegne za drugom čarapom.

Krešimir se potom brzo obukao i popio mlijeko, a baka ga je ispratila na ulicu, što on baš i nije volio jer su ga zato zadirkivali prijatelji, kao i zbog toga što se iz škole ponekad vraćao s djevojčicama. Ipak, ovaj se put nije branio. Stisnuo je zube i u sebi pomislio: Neka, ovaj put ću to junački izdržati.

I tako je i bilo. Na izlasku baka mu je rekla:

– Evo ti pet kuna za onu čokoladicu što voliš.

– Dobro, bako, i hvala! – reče poslušno i dopusti da ga baka poljubi na odlasku i to pred prijateljima, što baku pomalo iznenadi pa zamišljeno uđe u kuću.

Sutradan je u novčaniku Krešimirove mame iznenada osvanulo pet kuna, ali ona nikoga nije pitala odakle su se oni tu našli – nekako kao da je slutila. Krešimiru otad nije bilo teško baki donijeti ne samo vode, već i drva u kuću i sve potrebno iz trgovine.

A zima je brzo prolazila. Krešimir je nestrpljivo čekao proljeće gledajući iz dana u dan kako raste trbuh njegove majke. Najprije su se pojavile

visibabe u susjedovu vrtu, a o Josipovu i prve rode na dimnjacima njegove škole.

Krešimir je i nadalje ponavljao svoju večernju molitvicu i čekao obećano. Kad su mu roditelji iz bolnice donijeli brata, mama ga je upitala kako će mu dati ime, a on je kao iz topa rekao:

– Viktor, Viktor će mu biti ime... – i sav radostan otrčao igrati se s onim djevojčicama iz susjedstva.

K svjetlu

Lijep topao dan. Sunčeve zrake probijaju se kroz krošnje tek procvalog bagrema i stvaraju neobičan igrokaz prirode. U blizini se čuje smijeh djece i udaranje lopte. Lagani povjetarac dodiruje mi lice, tako nježno, kao da me leptir miluje svojim krhkim krilima. Ovu moju rapsodiju prekidaju užurbani koraci. Otvaram oči i vraćam se u stvarnost. Promatram gospođu, koja prolazi mimo mene. Bolji opis, leti... Bila je to izrazito ugodna pojava, visoka, duge smeđe kose, u plavom kostimu i elegantnim cipelama usklađenim s torbom. Korak joj odaje da mora imati sve pod kontrolom, isplanirala je cijeli život. Kao ja nekada, da, nekada... Sve mi je bilo prožete ambicijama, još u srednjoj školi imala sam doslovno program koji sam stvorila u glavi i malo po malo ga ostvarivala. Završila sam studij povijesti umjetnosti i odmah nakon toga se zaposlila kao kustos u muzeju. Cijeli je svijet bio moj. Novac, putovanja, priznatost u svijetu kulture i visokog društva. Bez lažne skromnosti, svjesna svog izgleda, kojim sam plijenila poglede i muškaraca i žena. Iako su me žene promatrale s dozom ljubomore, to mi je i te kako odgovaralo. Time sam bila uvjerena da sam iznad svih, da vrijedim više. Koja zabluda...

I tako sam kročila kroz život, ponosno, visoko dignute glave, gazila preko svih da bih postigla što veći uspjeh. Vrhunac moje karijere bio je posao ravnateljice muzeja Belvedere u Beču. Osjećala sam se kao kraljica u svojem dvorcu, s podanicima koji su me gledali sa strahopoštovanjem. O, kako sam uživala u tome. Muzej mi je plaćao stan u centru grada, osigurao mi automobil, prestiž koji čovjek može samo sanjati. Večeri su mi bile ispunjene luksuznim zabavama. Ali kad sam se vraćala u kasnim satima kući, osjećala sam se tako usamljenom. Sva sreća, čim se razdani, vraćala sam se u rutinu koja mi je postajala svetinja, klanjala sam se položaju, novcu kao božanstvu. A ja sam bila božica.

Jedne večeri, na domjenku jednoga bečkog uglednika, upoznala sam poduzetnika iz Lyona. Bio je interesantan gospodin, naočit, markantan. Cijelu večer sam se trudila, ali mi je pogled bježao u njegovu pravcu. Osje-

ćala sam se neugodno i u strahu da tko ne primijeti. U jednom trenutku bilo mi je tako vruće, da sam izišla na terasu s koje se prostirao predivan pogled na osvijetljeni grad. Odjednom sam osjetila nečiju prisutnost. Bio je to on, gospodin Robert. Ponudio mi je čašu vina te smo započeli razgovor. U početku je to bilo čak i neugodno formalno, ali s vremenom smo se sve više opušitali. Nakon nekog vremena rastali smo se kao dobri prijatelji.

Dani su prolazili, dok mi jedan telefonski poziv nije izazvao buru u mojoj svakodnevnici. Gospodin Robert dolazio je u grad i pozvao me na večeru. Iako nisam imala planova, odglumila sam da moram provjeriti imam li kakvih obveza. O, kako sam se glupo osjećala, ja, koja sam imala sve pod kontrolom, kao da mi je netko izvukao tepih pod nogama. Ponijela sam se kao zaljubljena srednjoškolka. Naravno, taj smo se dan vidjeli. Bila je to ugodna večer, opuštena, puna smijeha. Bila sam tako ispunjena, vraćena u život.

Malo pomalo ušuljao se kao lopov u moj svijet. Dani su mi se svodili na iščekivanje našega ponovnog susreta. Uživala sam u svakom ponovnom susretu. Postala sam kao ovisnik, on je postao moj porok. Odnosi na poslu bili su drugačiji, opušteniji. Pretpostavljam da su moji zaposlenici bili iznenađeni mojim načinom ophođenja prema njima, i sama sam bila. Nakon nešto više od godine, zajedno smo proveli godišnji na jednom našem otoku. Sve je bilo savršeno, a kao kruna bila je njegova prosidba. Iako sam se duboko u sebi nadala tomu, bila sam iznenađena, ushićena... Naravno, pristala sam. Sve je bilo kako sam željela... planirala... kao vojskovođa koji je dobivao bitke, osvajao, pobjeđivao... Robert je otputovao u svoj grad riješiti neke stvari. Planirali smo nastaviti život u Beču jer je on mogao raditi i otuda, dok je sa mnom situacija bila drugačija, ne bih mogla doseći tu poziciju koju sam ovdje postigla. Tog dana imali smo dosta posla radi postavljanja nove izložbe poznatog slikara kad mi je zazvonio telefon. Bila je to Robertova sestra. Poginuo je. Te dvije riječi, tako teške, bez uvoda, bez upozorenja, izbačene iz njenih usta. Nema ga... Sve se srušilo, jednim pozivom, jednom rečenicom koja mi je sledila krv. Sjećam se samo tupog udarca telefona u pod.

Probudila sam se, ne znajući gdje sam. Oko mene sve sterilno bijelo. Trebalo mi je vremena da shvatim da se nalazim u bolničkoj sobi. Pored mene sjedila je medicinska sestra od koje sam zbunjeno pogledom tražila odgovor što se događa. U tom trenu postajem svjesna situacije. Istina je, nije san. Kroz tijelo osjećam takvu tjeskobu, koja počinje oko srca, a završava kao ruka koja me čvrsto drži za vrat i ne pušta. Borim se za dah, ali ne ide. Sestra brzo uzima špricu s lijekom i ubrizgava je u infuziju iznad

moje glave. Obuzima me nevjerojatan umor, kapci su mi teški... Prošla su dva tjedna, tako su mi rekli. Doživjela sam slom živaca. Slomio mi se i duh. Tijelo mi je bilo slabo. Osjećala sam se prepolovljeno, smrvljeno, pokidano. Mislim da nema prave riječi kojom bih opisala to stanje. Doktor mi je objasnio da su učinili sve što je u njihovoj moći, sad je red na meni da dam sve od sebe. Uskoro idem kući, uz terapiju ću biti dobro. Nisam bila svjesna što mi se događa.

Došao je dan izlaska iz bolnice. Osjećala sam se tako jadno, napušteno. On je otišao, sama sam. Nemam prijatelja koji bi me dopratio kući. U svom bijednom životu bila sam dovoljna sama sebi. Živjela sam za položaj, moć, novac. Sad se sve srušilo kao kula od karata. Dolazim taksijem do svoga stana. Dočekali su me hladni, visoki zidovi. Jedva sam se dovukla do prozora i navukla teške zastore. Sunčeva svjetlost me ubijala. Bila sam živi mrtvac u grobnici. Ležala sam u tom mraku, navlačeći još crnje misli na sebe. Više nisam znala koji je dan, koje doba dana ili noći. Nisam jela niti spavala. Samo sam ležala i čekala. Čekala sam, ne znam što. Smrt valjda... Ne znam...

Jedan mi je dan zazvonilo zvono na vratima. Teškom sam mukom ustala i uputila se prema vratima. Bila je to suradnica s posla. Iznenadila me. Nikad se nisam lijepo odnosila prema njoj. Bilo mi je neugodno, nikad se nisam osjećala tako posramljeno. I ja sam vjerojatno iznenadila nju. Sigurno se nije nadala da će me zateći u tom izdanju. Neurednu, raščupanu, s užasnim podočnjacima i još gorim zadahom. Malo je zastala, ali se ipak odvažila i pitala me može li ući. Nisam se ni snašla, već je bila unutra. Iz vrećice koju je donijela, izvadila je neko jelo, koje je tako zamirisalo da sam tek tad spoznala kako sam bila gladna. Šutke je ustala i otvorila zastore. Sobu je osvijetlila takva svjetlost da su mi se oči odmah zatvorile od neugode. Kad sam se priviknula na taj val svjetla i topline, pitala sam je zašto to radi. Bila sam svjesna da to ničim nisam zaslužila. Nakon kratke stanke odgovorila mi je tihim glasom da nitko ne zaslužuje biti sam u takvim trenucima. A ja sam bila sama. Uspjela sam zatvoriti vrata svog života svojim roditeljima i bratu. Sramila sam se njihove skromnosti. Jednostavno se nisu uklapali u moju sliku sreće. O, koja varka. Kakva sreća, na kojim temeljima. Na temeljima od pijeska, koji su se urušili, nestali, kao pjena na vodi... Briznula sam u plač kao malo dijete, koje je palo i traži majku da ga utješi. Ovakvu potrebu za roditeljima nisam osjetila jako dugo, zaboravila sam na taj osjećaj. Maria, tako se zvala, zagrlila me i rekla da se isplačem. Bilo je tako očigledno da sam u takvoj depresiji, da nije trebao nikakav medicinski nalaz. Obećala je da će doći sutra, a ja sam obećala da ću redovito piti lijekove protiv ank-

sioznosti. Prije odlaska dala mi je knjigu *Dnevnik svete Faustine Kowalske*. Kako nisam bila od djetinjstva blizu Boga, bila sam uvjerena da je neću niti otvoriti. Ali kad sam ostala sama, zainteresiralo me što kriju te korice. Počela sam čitati, i svaka me stranica iznenađivala jedna za drugom. Koja veličina jedne mlade djevojke, koja je život posvetila Kristu i za Krista. Koja dimenzija ljubavi. Opet sam osjetila sram, za što sam ja trošila život dosad, na jelo i odijelo. Bila mi je bitna vanjšina, a tijelo mi je dano kao brod koji bi trebao ploviti prema Bogu. Hodala sam širokim stazama, posutim cvijećem i u pratnji glazbe. Skoro sam se strovalila u provaliju. Zaspala sam s knjigom u ruci. Drugi dan opet zvono na vratima. Maria je bila iznenađena mojim izgledom. Vidjela je promjenu na meni, u mojim očima. Bila je istinski sretna što je knjiga bila izvor mojeg povratka među žive. Kako sam bila sretna što imam takvu prijateljicu. Pomalo me izvlačila iz pepela. Naučila me moliti kronicu Božjeg milosrđa. Željela me odvesti na ispovijed, ali još nisam bila spremna suočiti se s vanjskim svijetom. Jedini izlasci bili su posjeti doktoru, iznenađenom mojim oporavkom, koji još nije bio potpun, ali s obzirom na težinu, bio je obećavajući. Maria je imala toliku vjeru u sebi, koju je prenosila i na mene. Kojim je zanosom pričala o Gospi, Isusu koji liječi, jednostavno nisam mogla biti ravnodušna. Jednom sam je prilikom pitala odakle to u njoj. Ispričala mi je kako je izgubila dijete u prometnoj nesreći. Mislila je da će se ubiti, nije se mogla pomiriti s time. Čak je sve isplanirala, ali u život joj je Bog poslao svećenika koji joj je pomogao da prihvati tu situaciju, da sve boli koje proživljava preda Isusu. To je i učinila. Uvijek joj je to dijete u mislima i srcu, ali zna da je u raju, mali anđeo koji moli za njih ovdje. Bože dragi, kako sam se grozno ponašala prema ljudima, ne znajući za njihove rane. Zar je ovo morao biti put da ti se vratim? Ako je tako, predajem ti svoje boli. Vjerska mi je literatura pomagala, ali sam među ostalim pročitala da se treba ispovijedati jer nikad ne znaš kad će doći taj čas. Bilo me sram kleknuti pred svećenika i ogoliti se, ali nešto mi je dalo hrabrosti. Iz ispovjedaonice sam izašla sretna, kao nikad dotad. S vremenom sam se počela osjećati odlično, obnovljeno. To je bila sila odozgor. Dala sam otkaz. Otišla sam k roditeljima tražiti oprost. Dva smo dana neiscrpno pričali i plakali od sreće. Trenutno čekam odgovor za volontiranje u Etiopiji ili Keniji, ne želim niti dana potrošiti uludo. Svoje znanje želim podijeliti ljudima, da bi kvalitetnije živjeli. Prihvaćam sve kako mi je Gospodin namijenio... Poslao mi je prijateljicu preko koje me ozdravio, želim i ja nekome pružiti ruku i biti prijatelj.

Vjera te tvoja spasila, idi i ne griješi više...

Dva dana prije Božića

Bilo je to dva dana prije Božića. Ljudi su se radosno spremali za proslavu najvećega kršćanskog blagdana. Na granama što su se mogle vidjeti kroz prozor bolničke sobe blistalo je inje kao najljepši biseri. Tonka je obilazila bolesnike na svom odjelu. Mlada liječnica bila je od najranijeg djetinjstva vrlo bistro i živo dijete s plavim očima poput najplavijeg neba. Pobožno dijete, koje je imalo i slijedilo svoj cilj, studij medicine s veseljem je i velikom odgovornošću završilo na vrijeme s visokim prosjekom ocjena.

I nije samo da su se ispod svilenih trepavica caklile lijepje plave oči nego je kod Tonke kucalo i dobro srce spremno svakome uvijek pomoći. Izgledala je baš kao netko kome čovjek može povjeriti svoju dušu. Tako su mislili i njeni, kolege i bolesnici s odjela.

Te večeri zaustavi se Tonka kod bakice koja je ležala na krevetu do prozora, bila je blijeda i mršava s očima tamnim poput najtamnije čokolade. Često je šutjela i zamišljeno gledala kroz prozor. Neka čudnovata bolesnica, primijeti mlada liječnica. Na rukama joj je blistalo skupocjeno prstenje i tri zlatne narukvice, promatrajući je pomno, moglo bi se zaključiti da potječe iz dobrostojeće obitelji.

Vrijeme je provodila s krunicom u tihoj molitvi, gotovo ni s kim u sobi nije razgovarala.

– Dobra večer, kako ste? – pozdravi mlada liječnica. – Došli ste u posljednji trenutak, upala žuči počela vam se širiti na gušteraču što je vrlo opasno. Ipak, mogu vam reći da je operacija bila uspješna.

– Pusti me! – odvrati tiho bakica.

Bakica bolje promotri mladu liječnicu, činilo joj se da nema više od trideset godina, bila je lijepa.

Te sjajne plave oči i nježne crte lica podsjećale su je na nekoga, ali ništa nije rekla, i dalje je šutjela. Iza bolničkih vrata čuli su se koraci, bilo je vrijeme posjeta, ali kod bakičina kreveta nitko se nije zaustavljao.

Tonka još jednom pokuša započeti razgovor sa staricom, ovaj put pogledi im se sretnu.

– Nadam se da se dobro osjećate. – oprezno ponovi pitanje mlada liječnica.

Poput munje bljesnule su staričine oči. Starica problijedi.

– Na pomolu smrti srela sam anđela. – progovori tiho ona. Tonki ništa nije bilo jasno.

Starica progovori: – Hvala, doktorice, jako me podsjećate na jednu djevojku. Djevojka se zvala Anita.

– Čudno, tako se zove moja mama, Anita. – odvrati mlada liječnica.

– Kako joj je bilo djevojačko prezime? Sigurno znate. – s čudnim sjajem u očima upita bakica, oprezno.

– Horvat, nije mi jasno zašto vas to zanima. – odgovori mlada liječnica.

– Znala sam, to je ona – Anita mojega Tomislava. Nisam ovo nikad nikome rekla. Davnih dana učinila sam nešto što nisam smjela. Svojem sam sinu otjerala voljenu djevojku. Bila je iz siromašne obitelji, nije bila prilika za mojeg sina. Znae, svaka majka želi samo najbolje za svoje dijete. Našao je novu djevojku i oženio se, ali se i rastao nakon tri godine. Uvijek mi je to zamjerao, godine su prošle, a on je ostao sam, odselio se u Ameriku i nije mi se javio punih deset godina. Sada u samoći starosti nemam nikoga. Svaki dan molim Boga da mi oprost.

Pozorno posluša Tonka sve jade koji su ležali na srcu osamljene stariče. Debele su joj suze kapale po licu i spavaćici, činilo joj se da će bakici srce skočiti od njedara.

– Tonka, ti si trebala biti moja unučica. Blagoslovio te Bog, sad si me baš ti operirala i spasila, anđele moj.

– Je li to moguće? – začudi se sad i Tonka. – I moja mama je sama, tata je otišao dok sam bila mala djevojčica. Mi smo uvijek bile same.

– Ah, nikad ne znaš što ti život nosi. – promrmlja bakica sama sebi u bradu. – Moj suprug i ja puno smo radili i štedjeli, nakon njegove smrti ostao mi je podeblji bankovni račun, automobil, kuća i vikendica i još svašta, ali... Toliko smo se borili za svaki novčić cijeli život. Kome će to sve ostati? Nemam nikoga na svijetu – na glas je razmišljala bakica. – Zašto bi netko drugi odlučivao o tome nakon moje smrti? Znam što ću. Vrijeme je da učinim nešto lijepo dok sam na ovom svijetu. Sastavit ću oporuku i rasporediti svoju imovinu kako najbolje znam.

– Pa imate sina, niste sami na svijetu.

– Imam, ali sama sam, vjeruj mi, dijete. – tužno odvrati bakica.

Idućeg dana bio je Badnjak, bakica je pozvala svog odvjetnika, on joj je pomogao sastaviti oporuku. Sretna je zaspala te večeri.

Nakon sedam dana provedenih u bolnici mlada liječnica priopćila joj je da može ići kući.

Sama je spakirala svoje stvari i pozvala taksi. Medicinske sestre s odjela željele su joj pomoći, ali ona je odbila. Veliki šešir bacao je sjenu na njezino ponosno lice, odlučno je vukla svoj kofer na kotačićima i nosila malu torbu u ruci.

Izašla je nekako veselija i poletnija s namjerom da ispred bolnice pričeka taksi. Iznenada se čuo lom i prasak. Vozač bijelog audija zaletio se prvo u stup od kojeg se odbio i udario bakicu na pločniku. Istrčali su liječnici i dvije medicinske sestre ne vjerujući vlastitim očima. Pokušali su reanimirati staricu, ali bez uspjeha. Ubrzo je došla policija, napravili su zapisnik o nesreći, nastaloj materijalnoj šteti i ozlijeđenoj osobi. Pokupili su bakičin kofer iz kojeg se sve prosulo i zelenu ručnu torbu. Mladi vlasnik bijelog audija, vidno u alkoholiziranom stanju, pokrio je lice rukama i plakao. Tražeći dokumente o stradaloj osobi, policajci su u bakičinoj torbi među mnogobrojnim stvarima našli rukom napisanu adresu njezina sina i pismo na kojem je pisalo *oporuka*.

Na ostavinsku raspravu došao je sin iz Amerike, bila je pozvana i Tonka, iako joj nije bilo jasno zbog čega. Ubrzo je saznala da joj je bakica ostavila pozamašnu svotu novaca.

Bakičin sin i Tonka zajedno su izašli iz odvjetničkog ureda.

– Oprostite, nisam ništa o ovome znala. – potiho se ispričala Tonka.

– Nije bitno, draga djevojko, novac mi ništa ne znači u životu. – odgovori čovjek u kasnim pedesetim godinama.

– Tonka! – pozove mladu liječnicu majka koja ju je čekala u blizini na jednoj klupi.

Čovjek se trgne i zastane. Tonkina majka i bakičin sin stajali su na mjestu kao ukopani. Muškarac se prvi sabere, zaboravljeni drhtaj mladosti proleti mu licem, odjednom raširi ruke i Tonkina mama poleti mu u zagrljaj. – Godine su prošle... još uvijek si lijepa, nikad te nisam zaboravio. Anita moja! Koliko smo vremena izgubili!

Tonka je u čudu stajala, nije mogla vjerovati vlastitim očima. Majka joj nikad nije spominjala nikakvog Tomislava koji živi u Americi.

– Sad kad sam te našao, više te nikad neću pustiti! Smijem te povesti sa sobom?

Tonkina majka rumenih obraza pogledala je svoju kćer.

– Možeš ići, i ja želim ići na specijalizaciju u Boston, sad to mogu.

– Nisi mi to rekla. – začudi se majka.

– Ni ti meni nisi rekla neke stvari. – veselo se nasmije Tonka i pomisli da još nikad nije svoju majku vidjela ovako sretnu.

– Ići ćemo zajedno ako mi obećaš da ćemo se za koju godinu vratiti.

– Obećavam, mama, čim završim specijalizaciju.

Darežljiva bakica pomogla je mladoj liječnici da doživi američki san. Bez ovoga neobičnog susreta to bi bila samo želja.

Tako se nakon nekog vremena, s diplomom Medicinskog fakulteta u Zagrebu i kao izvrstan student, po preporuci svojih profesora zaputila preko granice, pa još i dalje, preko Atlantika, u Boston na željenu specijalizaciju onkologije.

Bilo je teško otići od doma i ostaviti sve svoje prijatelje, čvrsto je odlučila da će se vratiti u svoju prelijepu zemlju.

A majka i bakičin sin nisu se više razdvajali, Tonki se činilo da su se vratili u drugu mladost.

Uvijek dosada mislila je da je ljubav rezervirana za mlade ljude, ali pogled na majčino lice govorio joj je da ljubav ne poznaje granice ni godine. Shvatila je koliko je bakica bila mudra, Bog je uslišio njene molitve.

Otvorena vrata

Danas – Korizmeno vrijeme i Uskrs

U početku koronavirusa, sputani propisanim mjerama i strahom od naglog širenja zaraze, ograničili smo svoja kretanja i druženja. Za mnogo toga zatvoriše se vrata, čak nam i crkve bijahu nedostupne. Srećom, sveta misa nam je svakodnevno omogućena putem TV prijensa.

Baka Ljubica svoju je djecu, a potom unuke i praunuke, neumorno pitala da budu dobri vjernici i redovito idu na svetu misu. Često im je pričala o minulim vremenima kad se na vjernike gledalo s prezirom i podsmijehom. Kad se na svaki način pokušavalo ugušiti vjeru, zabraniti slavljenje kršćanskih blagdana, onemogućiti odlazak u crkvu..., ali i o tome kako su vjerne duše uvijek našle načina slaviti Boga.

Žalostilo ju je gledati kako se nedjeljna sveta misa zaboravlja i izostavlja. S tugom je slušala kojekakva objašnjenja i nebrojene razloge što su ih njezini mladi smišljali da opravdaju svoj nemar. A onda je u ovom koronavremenu nazvala svoje unuke i praunuke, rekavši im: – Sad nitko od vas ne može reći da je misa u nezgodno vrijeme, crkva daleko, da ste umorni za rano ustajanje, da vam je prehladno ili prevruće, pada kiša ili ste prehladeni... sada ne morate nikamo odlaziti. Sveta misa dolazi k vama, u vaš dom, u vašu sobu s raznih TV kanala u različito vrijeme. Samo odaberite. Nije važno je li oluja ili vrućina, jeste li bolesni ili neraspoloženi za izlazak, samo sjednite pred omiljeni TV i budite, barem nedjeljom, na svetoj misi. Ionako nikamo ne možete iz kuće!

Nekad – Advent, Badnjak i Božić

Kao mlada žena Ljubica se pred kraj adventa razboljela i završila u gradskoj bolnici. U to vrijeme, šezdesetih godina, u bolesničkim je sobama bilo po šest, osam ili ponekad čak i deset kreveta. U takvim uvjetima nije bilo lako pacijentima, a ni medicinskom osoblju koje se o njima brinulo.

Zapomaganje ili gundanje nekog iz sobe potaknulo bi i ostale da pokažu kako i njima nije dobro. Činilo se da se čak nadmeću tko će češće i više pozivati sestru ili glasnije stenjati i jaukati. Tako je bivalo gotovo svaki dan i u sobi 17 u kojoj je, uz osam starijih žena, u kutu do vrata ležala i mlada Ljubica. Ona bi stisnula zube kad ju je zaboljelo i iskreno žalila medicinske sestre što su jurile iz sobe u sobu pozivane zvonom ili povicima i trudile se pomoći i biti svima na usluzi. Počesto bi ih, usprkos svim naporima, neki liječnici izgrdili jer nisu dovoljno pažljive, brze ili spretne, a mnoge pacijentice i pacijenti smatrali da su dužne bez pogovora ispunjavati sve njihove zahtjeve i hirove te doći i po deset puta ako ih pozovu.

U predbožićno vrijeme bilo je još i gore. Pacijenti su bili nemirni i nezadovoljni, sestre nervozne, liječnici grublji. Nije se smjelo ni pomisliti, kamo li reći da je Božić blizu i da treba biti nježniji, bolji, osjećajniji. Govorilo se samo o planovima za doček Nove godine.

Na Badnjak je Mandicu, najmlađu medicinsku sestru, dopalo raditi u poslijepodnevnoj smjeni i noćnom dežurstvu. Ništa od priželjkivane Badnje večere s majkom i sestrama i odlaska na polnočku. Već pri kraju poslijepodnevne smjene bila je umorna od neprestanog trčanja iz sobe u sobu, donošenja i odnošenja noćnih posuda, dodatne njege i ublažavanja čudnih i nerazumljivih glavobolja, mučnina, tuga... Kao da su se odjednom svi, uz osnovnu bolest još i dodatno razboljeli. Nastave li tako, mislila je Mandica, ne samo da neće imati priliku bar malo zadrijemati, već neće moći ni na pola sata sjesti i odmoriti preumorne noge.

Neke su žene, skutrene pod pokrivačem neujednačeno disale – razumljela je Mandica njihov utišani plač. Druge su čeznutljivo i s tolikom boli gledale u sivo i teško zimsko nebo, a iz grla bi se tek oteo dubok uzdah. Poneka je, pazeći da nitko ne vidi, potajno molila krunicu. Prepoznala je Mandica, u skrivenim dlanovima, pokrete ruke svoje mame kad bi pod pregačom prebiralala krunicu. S večernjim mrakom tuga je nalegla nad prazne hodnike i slabo osvijetljene sobe. Iako je bila zabranjivana i osporavana, a ni jedan ukras, spomen ni glas nije smio svjedočiti dolasku Božića, ovo je svejedno bila Badnja večer i Božić će doći, makar pred njim zaključali vrata.

Mandica je svim srcem željela pustiti Božić baš u ove bolesničke sobe, k ženama i muškarcima kojima je bolest uskratila svetkovanje u krugu obitelji, a politička uskogrudnost i zatupljenost zabranila u bolnici svaki spomen na veliki blagdan. Odlučila je, ma što se dogodilo, otvoriti vrata Božiću.

Otišla je u sobu 17 i upitala: – Žene moje, biste li htjele u ponoć zapjevati koju božićnu pjesmu?

Glave su se podigle s jastuka, izvukle ispod pokrivača, skrivana suza kliznula niz obraz, a oči se razrogačile čuđenjem.

– Ja ću vam doći reći kad bude ponoć, a vi zapjevajte, ne preglasno da dođe do drugog kata, ali ni pretiho. Baš toliko da čuju i drugi u sobama na našem odjelu! Dogovoreno?

Nije čekala odgovor, prepoznala ga je u nasmiješenim licima i sjajnom pogledu. Izlazeći iz sobe, čula je tihi prestrašeni Ljubičin glas: – A gospod doktor? Vas ne buju špotali?

Točno u ponoć, Mandica se naslonila na dovratnik sobe 17 i poluglasno rekla: – Drage moje, ponoć je, zapjevajte malom Božiću! – i otišla u sobu za sestre. Širom je otvorila vrata i, prvi put toga dugog i napornog dana, sjela.

Najstarija bolesnica iz sobe 17 jasnim i lijepim glasom započela je pjesmu *Djetešce nam se rodilo*. Glasno da se čuje do zadnje sobe, ali ne i dalje. Kod drugog stiha priključile su se i ostale oko nje, a iduću su strofu već pjevali glasovi i u drugim sobama. Mandica je sklopila oči, podigla umorne noge na kantu za otpatke, opustila ramena i slušala kako cijeli odjel srcem, vjerom i ljubavlju skladno pjeva malenom Božiću.

– Sretan ti rođendan, Isusek! – šapnula je.

– Što to izvodiš? Jesi li poludjela? – grmio je liječnikov glas nad njom. – Što ti je došlo? Brzo, zaustavi to, odmah!

– Druže doktore, sad će one završiti, samo još par minuta. Ta Badnjak je. Sigurna sam da sad i vaša dobra mamica doma pjeva i raduje se! – tiho, ali bez straha, uspravna i mirna odgovorila je Mandica. Liječnik se trgnuo, preko lica mu je preletjela neka blagost pri spomenu njegove majke. Trenutak je šutio i slušao pjesmu što je s toliko nježnosti, radosti i topline ispunila pusti bolnički hodnik, ali i njegovo srce, misli i sjećanja.

Kad je pjesma utihnula, liječnik je bez riječi, samo kimnuvši glavom, otišao u sobu za dežurstvo. Mandica je obišla bolesnice i bolesnike, tiho im zaželjela *Sretan Božić i laku noć*, ugasila svjetlo i povukla se u sobu za sestre.

Sve do jutra bio je mir. Nitko nije zvonio, niti zvao. Začudo, nije trebala donijeti niti prazniti noćne posude. Čak je uspjela kratko zaspati. Božji se mir spustio na sve, donio blagoslov, olakšanje i san.

Ujutro, dežurni je liječnik obišao odjel, pozdravio Mandicu i otišao kući. Mandica nije pozvana na razgovor, nije opomenuta, niti kažnjena, a

ponoćno pjevanje na odjelu II nitko nije spominjao. Očito je liječnik, kao što se pričalo u bolnici, jako volio svoju staru majku, a Mandica ispravno pretpostavila da žena o kojoj sin tako lijepo i s puno poštovanja govori, nosi Boga u srcu.

Kad je, vrativši se na blagdan sv. Stjepana na posao, Mandica upitala žene u sobi 17 kako je moguće da u Badnjoj noći niti jedna nije trebala čašu vode, ni noćnu posudu (a bez toga noć nije mogla proći), Ljubica je sramežljivo odgovorila: – Sestrica draga, pustile sme vas spati. Ja sem im donesla vse kaj je bilo treba. Dosti ste se ves den z nami gombali i nič vam ni bile teške. Još ste nam, makar vam tega braniju, malega Isuseka k nami dopelali! Bog vam plati!

Upamtile su taj Badnjak i Ljubica i Mandica, a kad su se vremena i prilike promijenile, onaj je liječnik Mandici, sada već glavnoj odjelnoj sestri, povjerio kako nikad nije zaboravio ponoćnu pjesmu na Badnjak koja je Božiću otvorila vrata i njegova srca.

Žrtva

Sunce se već bilo visoko podiglo na horizontu kada je zvonar Joža Posavec u sakristiji pronašao tijelo svećenika Ivana Izmeća. Smireno pogleda oko sebe i primijeti kako su razbacane matične knjige. Pitao se skrivaju li dokumenti, koje je dan prije dobio na čuvanje od svećenika, ime krivca ovoj tragediji, ali bijaše obećao kako ih neće otvoriti ako za to ne dođe vrijeme. Prekriži se i krene pozvoniti za uzbunu.

– Sve tragove o tom smiješnom braku koji ste sklopili sasjeći ću u korijenu! – vikao je Herman Celjski ljutito. – Nisam imao ništa protiv tvojih avantura, ali sklapanjem ovoga tajnog braka prevršio si svaku mjeru! Ako si mislio da ćeš me tako spriječiti da sklopiš brak po mojem izboru, grdno si se prevario! Ništa me neće spriječiti da te oženim u Samobor! Imam velike planove za proširenje trgovačkih putova! A kako znam da ćeš se oženiti? Tako što ću Veroniku pogubiti zajedno s onim kopiletom u njezinoj utrobi! Jesi li me čuo?! Odlazim da uredim sve za tvoju ženidbu, a tebi da nije palo na pamet posjetiti onu bogohulnicu! – izvikavši se na sina izjuri iz sobe.

Fridrih je ostao šutke sjediti čvrsto stišćući mač u ruci. Vatra je bacala toplu svjetlost na njegovu dugu kosu. Morao je pomoći Veroniki. Bojao se oca, ali nije mogao dopustiti da Veronika umre. Kada je čuo odlazak očeve kočije, Fridrih odluči otići do seoskog župnika. U selo se slabo odlazilo zbog sušice koja je polako gasila gotovo svako ognjište. Ne gubeći vrijeme, naredi konjušarima da opreme kočiju i odmah se uputi k župnom dvoru.

Studena noć štipala je za obraze. Mjesec je bacao srebrni sjaj na zamrznutu cestu te konji lako vidješe put do župnog dvora. Fridrih nestrpljivo iskoči iz kočije i stane lupati po vratima. Nije dugo čekao da se otvore, ali ga časna sestra otpravi kazavši kako župnika nema jer daje posljednju pomast u selu kod Mare Lončarove. Mladi grof se okrene i naredi kočijašu da ih vozi ravno k Lončarovima.

Koliba Lončarovih bijaše malo drveno zdanje sa slamnatim krovom već toliko naherenim da se činilo kao da će svakoga trena poletjeti. U maloj

sobici koju je kupalo blijedo svjetlo svijeće sjedio je župnik moleći se nad nepomičnim tijelom stare žene. Ruke joj bijahu mrtvački bijele, na njima se jasno nazirahu plave i ljubičaste žilice, oči su nepomično zurile u neki drugi svijet. U zraku je lebdjela sjena smrti. Nagli ulazak došljaka probudi bijelu spodobu na krevetu postavljenom uz drugi kraj zida. Svećenik uzme svijeću i osvijetli ulazna vrata.

– Što vas dvojicu donosi u ove ralje smrti? Nikome ovdje više ne možete pomoći, a ugrožavate sebe. Odmah odlazite! – upozori ih župnik.

– Župniče, došao sam da mi pomognete. Veronika će umrijeti u tamnici, moramo joj nekako pomoći! – zavapi mladi grof i klekne kraj župnika.

– Ali ja ne znam načina kako da ti pomognem! Pomiri se sa sudbinom, pomoći joj nema, doći ću je ispovjediti. – reče župnik.

– Znam da nitko ne može preuzeti njezin križ, ali naše dijete nije ništa krivo! – Uplakano će Fridrih i sjedne na stolac postavljen pokraj stola. Odjednom umukne. Gledao je u Martu kao u utvaru, djevojka bijaše kopija Veronikina. Kad bi ih bar mogao zamijeniti, pomisli, Veronika bi mogla živjeti, ovoj ionako nema spasa.

Očaj prekine duboko kašljanje Martino. Iznemogla, podigne sa na ruke i teško pljune u prljavu krpu koja je već bila prekrivena tamnim mrljama.

– Ima pomoći, velečasni. Ja mogu preuzeti njezin križ. – teškim uzdisajima reče Marta.

Svi se pogledaše i pomisliše isto. Sličnost je bila zapanjujuća. Do njih kao da je sjedila utvara Veronikina.

– Marta, dijete, buncaš, u svom stanju jedva možeš hodati, a kamoli izigravati heroine! – odgovori župnik.

– Sada pred smrt vidim stvari jasnije nego ikada prije. Svejedno je gdje umrem, a ako moj život spasi dva, nije li to najveći oblik milosrđa koji postoji? Ionako mi nema pomoći, a ovako će moj život i moja smrt imati neki smisao. – reče Marta.

– Nije da pristajem na ovu ludost, ali kako si to zamislila? – upita župnik.

– Pa mogla bih ući s vama u dvorac kada budete išli ispovijedati Veroniku, prerušena u časnu sestru. – reče tiho Marta. Skupina od četvoro urotnika postigla je nijemi dogovor i hitno počnu pripremati Veronikin bijeg. Ulazak u dvorac nije bio težak, župnik je uživao veliko povjerenje straže, a zbog bolesti koja je nemilice kosila živote seljana, stražari se držaše postrance bojeći se zaraze.

Unatoč hladnoći u tamnicama je smrdjelo. Miris plijesni, ustajale vode i mokraće gušio je zrak. Veronika je skućeno ležala na podu tamnice, blizina joj je ruka počivala na trbuhu, zelen pogled usmjeren negdje daleko.

Kad su svećenik i Marta Veroniki izložili plan, ona nevoljko pristade. Ne bi Veronika lako pustila Martu da umre u tamnici, ali već je mogla osjetiti lagano lepršanje u trbuhu, te postupi kako joj urotnici rekoše, i tako umakne kraju koji bijaše namijenjen njoj i nedužnom djetetu. Svećenik joj uruči pismo kojim je Fridrih tražio za Veroniku zaštitu austrijskog vojvode de Maronija. Već druge večeri sretno je umakla sigurnoj smrti prešavši austrijsku granicu.

U crkvi svete Marije u polju pokraj oltara klećala je spodoba koju je od radoznalih pogleda skrivao plašt s kukuljicom. Iza njega čuše se koraci. Spodoba se nije niti okrenula, plemić kojeg je čekao, stigao je i prije dogovorena vremena.

– Jeste li obavili posao? – upita došljak. Spodoba kimne.

Dva zakukuljena lika zamijeniše torbe, viši, gorda držanja, hitro umakne.

Plaćenik uleti u unajmljenu sobu. Isprazni torbu i počne brojati denare. Odjednom osjeti vrućinu i bol ispod lijevog rebra. Prođe mu glavom misao kako nije smio prihvatiti posao ubojstva podsusedskog svećenika. Pogrešku je platio smrću. Spretne ruke ubojice hitro su skupile rasute denare. Ubojica dovuče beživotno plaćenikovo tijelo do ruba vatre, polije ga rakijom i nestade.

Herman je zadovoljno gladio bradu i s radosnim izrazom na licu gledao u vatru koja je gutala posljednje ostatke papira. Napokon se riješio dokaza o sinovoj ženidbi. Te iste noći primio je vijest o njezinoj smrti. Od uzbuđenja nije mogao zaspati. Sama sudba pobrinula se da se njegovi planovi ostvare.

* * *

Na dvoru cara Žigmunda sve je tiho. U kutu prijestolne dvorane stoje hrvatski poslanici i prelati zabrinutih pogleda. Hrvati se osjećaju izigranima, car je obećao oženiti Hrvaticu, a sada je zaručen s austrijskom vojvotkinjom Kludijom de Maroni. Traže objašnjenje. Na carevom licu ni trunke zabrinutosti. U prostoriju ulazi djed vojvotkinjin, gorda držanja. U ruci drži požutjeli pergament. Staje ispred cara i objašnjava.

– Kao što je njegova visost car Žigmund obećao narodu hrvatskom da će se oženiti Hrvaticom iz plemenitaških obitelji, i time učvrstiti odanost

pravednoj vladavini nad narodom, ovim dokumentom potvrđujem da je moja kći Klaudija de Maroni podrijetlom Hrvatica. – reče vojvoda.

Sobu ispuni gromoglasan smijeh čeških poslanika. Car lupi žezlom o pod te svi umuknuše.

– U svom posjedu imam vjenčani list Veronike iz Desinića i Fridriha Celjskog koji je mom ocu na samrti uručio zvonar podsusedske crkve, nakon što je dugo godina tragao za dokazom ovoga braka. – nastavi svečano vojvoda.

Hrvati se kriomice pogledavaju. Česima nestaje osmijeh s lica. Napeto iščekuju kraj vojvodina govora.

Ukratko Maroni ispriopovijeda kako je Veronika, njegova majka, uz pomoć župnika utekla smrti i sklonila se kod njegova djeda te kako je vojvoda de Maroni njega priznao kao vlastita sina, jer sam nije mogao imati djece. U zraku vlada nevjerica, Hrvati se ne daju prevariti. De Maroni se okrene prema hrvatskim poslanicima i pošalje vjenčani list Česmičkom koji pomno čita i ne vjeruje.

– Dragi prijatelji, istina je! Ovo je vjenčani list koji potvrđuje da je između Fridriha Celjskog i Veronike iz Desinića sklopljen brak. – potvrđuje Česmički istinitost Maronijevih riječi. Uz vjenčani list Maroni Česmičkom pruža i pismo zvonara koji opisuje ubojstvo svećenika i krađu matičnih knjiga, te pismo Fridriha Celjskog kojim moli zaštitu za Veroniku. U prostoriji vlada muk. Čeka se odluka o sudbini kraljevstva.

Hrvatsko poslanstvo vijeća. Istinitosti dokaza ne mogu predbaciti ništa, odobravajući kimaju Česmičkom. – Živio car Žigmund i buduća carica Klaudija! – povikaše u glas.

I tako je narod hrvatski dobio svoju prvu caricu, unuku Veronike Desiničke.

Posledice

Dan za danom popikavlem se na reč – posledice. Če sem na putu v školu kakvomu dečecu vikala da je selak, skubel me je za lasi i hitil mi torbu v grabu. Ak nis imela zadaču, kopriva po nogicam. Jožek i ja sme tancali kak dve strele skup, vse se prašilo. Male sme se ščipali i posle zabave skrili na dedov štagel, naj bi vidla o čemu je tu reč. I kaj? Trbuh do zubi i pred oltar. Gda sem strgala nogicu, doktor je rekel, če nem ležala, bu posledic. Gdo bi navek briguval o tem posledicam, i poslušal stareše i pametneše od sebe. Ne bi se niš navčili vus put.

Negda, ak je trava bila za kositi, gledelo se v nebe, čitala se Danica. Če se ne potrefi, grde posledice. Mladi muži su išli kositi prede nek se sunčece pokazalo, njih osum do deset, zrušili su travu taj čas. Jaki, pucali su od zdravlja. Kose su fučkale, a travam kosti škripale. Sunce se sijalo na ronsnim linijam, a štrki su mam došli po friški fruštik za decu. Gda je seno bilo suvo, rashitano i okrenuto, v linije prizubatano i za doma voziti, susedi su dobežali z vilami i zubačami, saka je ruka vredela zlata, delal se voz. Ili kup ak ni bilo suvo za zvesti na senik. Ko je imel prazna kola i konje doma, dovezel je i nje. Spasila se krma. Živelo se z jočmi širom rasprtemi za ljude okraj sebe (empatija, op. a.). Pomoč se poštivala i bila velika zadužbina. Tulko o temu starinskom i zaostalom življenju nas selaka. Ni se pripovedalo da je čovek društveno biće. Živelo se povezano (konekted, op. a.) z ljudmi. A to je zdravo življenje. Mi mladi gledeli sme se prek motike, srpa, zubač, vuz dreš ili na berbe; pri meši, na pijacu, na zabavi. Bili sme zdravi, prirodno lepi, crlena ličeka od friškoga zraka i posla. I nigdo ni bil sam.

A denes, majke ti mile, gda se dekla gre pokazati med ljude, obuje štikla-šuze, pak je nestabilna i ode zdrava kičma k vragu! Šuze žulaju ko nevola i rearanžeraju joj prste da se opče nesme zuti, kak je to grdo za videti. Zato mora i v postel v štiklami. Ak joj partner mora gledeti prste na noge, a su narivani jen prek drugoga kak vrhi Mont Everesta bez snega, niš od seksa ni udaje. Onda, oprava menše pokrije, neg otkrije. Ili, obleče lače kaj joj beže v rit, već kak ju uputi *trendseterica, modna kolumnistica i/ili*

blogerica (kojekakve niškoristi, lenčine, op. a.). Jer same ona ima rit i nigdo više. Lice, to mora ožbukati i pogletati. Zdepilira kaj joj je od vlastite pameti ostalo, pazi s kim dojde na gmajne-party i mam na mobitelu gleda kaj o nejnem *looku* i *appearanceu* vele mreže. Navodno *društvene*. Gdje je svak sam i svoje slikice meče kak na oltar javnih i tajnih službi. Na tem kak vele *party*, zeme kupicu nekakve pijače (koktel, oh!, op.a.) i moto se okolo. Kaže nove, bele ko sneg i skupe ko vrag zube. Mota se sim-tam. Za vse to treba financijera. A lov je navek slatki. Pri švedski kopanji same gleda ranu, nesme preživati, bi zube zmazala. Blogerica joj je napisala da grdo zgledi gda jê, a to ni dobro. I, negdo bi ju mogel nekaj pitati, nemre pripovedati z punim požerakom. Šavi na kikli ili lačam bi mogli spucati če se naje, osim ak to ni planerani i dobro zvežbani performans za *YouTube*. A noge bolijuuuuu! Celo se vreme drži za kupicu, i mora paziti kaj joj negdo ne bi hitil nekaj v pijaču, ak je verovati serijam i filmom na televiziji. Mogli bi ju razbojniki odvleči v svoju gajbu i, gdo zna kaj dale. Če ostane živa i vjutro dojde domom, je na konju. A mlade žene su budućnost sveta, znesu nove generacije na svet. One su svetinja! Pak, kaj društvo dela žnjih?

Negda su se ljudi družili vuz posle, nisi ni primetil da je žmefke. Znojil si se i nesi nikomu smrdel. Če se išlo kuruzu okapati, primera radi, gazdarice su v rano jutro, z veseljem, doma priredile fruštik i mam skuvale obed, ostavile ga na tabli ili v rolu naj bu topli. Podojile su krave i pustile je na pašu. Čuvalo ih je dete koje još ni išlo v školu. Pobral je mlajšega braceka ili sestricu i na nje pazil, ak pri hiži ni bilo babice. Deca su bila odgovorna od mala. Ak su vsa deca bila v škole, dedeki su pazili na blago. Tak su bili od koristi i nisu bili mlajšem na putu. Ni bilo domov (*hospice*, op.a.) za stare i betežne. Ostalo se ze svojima. Muži su do zajnoga zijali na vse v hiži i držali pulitiku da je najstareši – najpametneši. I svekrve su znale imeti sekiru mesto jezika. I to tupu, za snehicu piliti, cepati, tesati, mlatiti dok je mogla pripovedati. A, če im to ni prešlo, trpeli su i čkomeli. Mreti se mora, za sto let ni kosti ni mesa. I na selu se navek znalo, vse prejde. (*Pantha Rhei*, za one kaj se delaju školani i pametni, op.a.). Mleko za konte se nalejalo v kantice, mušterije su si je same zimale z krušne peći, mam pri lesi. Gda komu paše. Kaj je doma ostalo za sireke i puter, nalejalo se v čupe i odneslo v špajzu naj se skiseli. Po zime su se čupeki držali na banjku, na toplom. Opralo se mertučje, pomela hiža i beš na pole. Gda su se gazdarice vrnule s pola imele su skuvano, a to je bil veliki plus. Bi denes rekli da je to *multitasking*, kaj ne?

Okapalo se, pak je to kretanje na friškem zraku bilo zdravo, a sunčeško je dalo brezplačni vitamin D. Zemlicu se ni trovalo kak denes. Zelo se jelo na pole i vodica ze zdenca, pak se počinulo v ladu. Žene su bile frčne i mršave, dobro zvežbane, smele su se do sita najesti domače i zdrave rane kaj su same uzgajale, skuvale i spravile za zimu. Tak jake i zdrave, dečicu su rađale z veseljem. Muži su bili jaki kaj biki, itekak plodni! Ni gazda smel svoju babicu pogledeti, mam je bila trudna! A, imam za čitati da je same trist osem posto spermičev denešnjih mužev plodno u odnosu na njihove dede pred pedeset let. A još vuz to su spori i leni kak im i gazde. To je zato kaj niš ne delaju, ne jeju zdravu ranu, zrak ni čist, voda ni kaj je negda bila. Tak vele znanstveniki, ne bi se štela mešati. Neču se već sekirati zotem kaj nemrem premeniti. To ne dobre za tlak, veliju doktori.

Negda se išlo v šumu i zvažalo drevo, naj bi hižica bila celu zimu toplu. Ak sfali, lako se zruši koji jablan ili agacija na polu. A ak je zima dugačka i krvoločna, a svinjci slabi i stari, onda se panje raskala i zakuri v svinjskim odajama, naj bi bilo toplo. V velikoj zimi slabo napreduju. Gde god je bilo mesta, sadilo se drevo i vočka. Nekomu bu, negda, dobro došlo. Sunčeka ima dosti za vse. Bilo je cajta za posaditi vočku, ni bilo interneta, televizije ni struje. Ni deca se nesu stigla igrati, a kam stari. Navek se nekaj delalo i skrbelo. I z drugima delilo dobro i zlo.

A, da je bilo nepravde, bilo je. Čini se menje nek danes. Vu tom zaostalom svetu ljudi su imeli savest i odgoj. Dobro, skoro svi. Denes stan, auto, kompjuteri, putovanja, more, skijanje i, nezadovolni! Puni *stresa*. A to ni dobre za zdravlje. Če je sused išel jašiti slone v Indoneziju, drugi ide v lov na krokodile v Afriku. Naj bi se pokazal ko pametneši, bolši, bogateši, bedasteši i ko zna kaj još. To je onda te kak vele *natjecateljski duh*. Bokci, ne znaju da preveč toga duha ni dobre za nje, sami su svoja nesreča. Ti kak vele konzumerizem i materijalizem im je pantleke v mozgu na trde vuzle zvuzlal. Za neveruvati!

Dok moj Jožek i ja moremo noge vleči po našem gruntu, za nas, našu decu i vnučkeke bu domačega mleka, sireka, putra i ono kaj naša Goga i Martina, vnučice najvole, stepke. Kakva bi ja babica bila gda im to ne bi dala? Jena kravica kak ni jena, pak imamo dve. Nisu usamlene ni anksiozne v štali, a morti se i pospominaju gda su same. Gdo zna kaj se događa za zaprtemi štalskim vratima? Jožek se voli z traktorom špinčiti po polu. Zjorje, poseje, pokosi, a ima i kaj šarafiti gda ni posla na gruntu ili je pri hiži tiha meša.

Ni Jožek nemre biti stalno doma, mora prejeti med ljude. To je zdravo i normalno ponašanje, socijaliziranje, vele psihologi. Oni znaju kaj pripovedaju, posel im je bez vil i motike zubatati, okretati i prekapati po moždanim pantlekima pri ljudi i *njihovim izražavanjem u ponašanju*. Ljudi su društvena biča, veliju ti vučenjaki (vučeni i jaki, op. a.). Ljudi su kak, rečimo vuki. Moraju se držati skup, v čoporu. Pak su zmislili partije i stranke, kaj bi bili bliže kopanji. A to nema veze z *imunitetom čopora ili krda*, gda su u pitanju zarazne betege. Same po pitanju društvenoga statusa i moči. Pred bogom i virusima sme vsi jednaki.

Ali, moj gazda nemre nekam otiti, a da domom niš ne donese. Ne krađe, on kupuje kaj treba i ne treba. To je onda te *eskalirani potrošački mentalitet*. V genima nam je još od staroga kamenoga doba. Vse kaj najdemo, nosimo domom. Dvadeset i pet jezera let sme birašili biljke i lovili životinje, vlekli domom v špilju k svojem (zabadav i bez *PDV-a*). Tak sme nasledili umnjake i slepo crevo, a jezera let nam ih ni treba. Pak je moramo aperirati ak delaju probleme. A če se ideš z evolucijum bosti, dobiš rog v to slepo crevo. Nekaj se more, a nekaj se nemre premeniti. Če se tega držiš, ostaneš kolko-tolko zdrav. V glavi i v telu. Jer čovek, ko i riba, od glave smrdi.

Jožek, mesto da bere divju šenicu i ze strelom i lukom lovi mamuta, na akcije v dučane vreba emajlirane ranjgle i vandle. Bu treba za čvariti mast i kobase delati. Kaj da doma niš nemamo i bu nas još sto let na svedu. Beda z detinjstva leči se celo življenje. Kak zgledi, bu treba prizidati još jenu špajzu za vse to mertučje, mam vuz letnu kujnu, a bome i preširiti radionu do kraja štale, za halate kaj kupuje i prinaša domom, da ja ne vidim. Mislim si, naj se veseli i naj z pajdaši zida i ima radne akcije. Naredim im jelo, malo si gemišteka spiju pak budu veseli.

Prekčera je kupil crnu, tešku, emajleranu od dvadeset litri, ni ranjgla ni lonec. – Za sarmu! Baba, ranjgla za sarmu! – vikal je još z dvorišča i z auta dobežal z posudom v kujnu. Ja sem baš palačinke pekla. Onak z ranjglom v rukami, zgledel je dvajst let mlajši. Veli: – Babica, to ti je moj dar za rojnsni dan. – Ranjglu kaj nam ni treba je podmetnul pod darek. A rođendan mi je za šest meseci! Slično kak ja racina jajca podmetnem pod kvočku! – Tu buš kuvala sarmu gda deca dojdu: red zelja, red suhих rebric, onda, trideset sarmi. Red špeka i češnjovki i drugi red sarme. I tri listeka lovora! – Mam se počel oblizavati! To se onda zove sreča! Takov je. Če očeš ostati pri pameti i zdrav, ljude ni treba i nemre se premeniti.

Gda deca dojdú domom, za naše rođendane, Uskrs i Božić, to je celi narod. Gda sme skup za našim stolom, ja od sreće dobim krila. Svevišnjemu se od srca zafalimo. Zdravi sme, dobri sme si, poštuemo se. Če delamo i mućimo se, imamo kaj jesti i za račune platiti. I je Mir. Istina, od posla i kuvanja bole krila i nogice, ampak snehe, čeri i nuke pomoreju, nis sama. Bilo je žmefke, bilo je sekak, a to naše bogatstvo se nemre nigda i z ničim meriti. Mi nesmo nikomu niš zeli, nek drugima davali kak sme mogli i znali. Delili sme z ljudima dobro i zlo. S kem se dalo. I naše je veselje zdravo kaj dren!

Rječnik

skupsti – čupati za kosu; *banjek* – povišeni dio velike zidane peći u kuhinji, iznad pećnice; *kečke* – pletenice (kose); *tancati* – plesati; *ščipati* – štupati; *trbuh do zuba* – trudna; *speglati* – izglačati; *štrk* – roda; *nazubatati* – prikupiti grabljanjem; *namrčiti* (o nebu) – smrknuti se pred oluju; *krma* – hrana za marvu; *zadužbina* – djelo za dušu darovatelja; *briguvati* – voditi brigu; *špinčiti* – hvalisati se; *zubače* – grablje; *niškoristi* – beskorisna osoba; *gletati* – navući glazuru na neravnu površinu; *švedska kopanja* – švedski stol; *zijati* – vikati; *sekirati* – brinuti; *težak* – nadničar; *skrbeti* – privrijediti; *cvrljiti* – ispeći; *žmefke* – teško

Sv. Lucija na kraju svijeta

PUTOPIS

Sv. Lucija na kraju svijeta

Ovoga nemirnog proljeća, kada je čitav svijet pao na koljena pred dotle nepoznatom bolešću, kad je tama prekrila svijet, a svaki čovjek, nakon višetjedne izolacije, poželio uteći iz svoga urbanog zatvora i od svojih strahova, doživjela sam neobičan susret. Susret sa svetom Lucijom, zaštitnicom očiju i vida.

Kad se opet moglo putovati, nagovorila sam supruga da pođemo u prirodu. Naoružani sendvičima i fotoaparatom, krenuli smo u smjeru Gorskog kotara, kako bih fotografirala stare crkve za knjigu koju upravo pišem. Za odredište smo odabrali seoce Goršeti, na granici Hrvatske i Slovenije, s crkvom sv. Lucije, svete svjetla.

Iz Rijeke smo stigli do pitoresknoga gradića Vrbovskog, a odatle u Lukovdol, zavičaj nenadmašnoga goranskog književnika Ivana Kovačića, koji si je sam nadjenulo ime Goran kako bi istakao svoju pripadnost Gorskom kotaru. Nije morao, svima je koji smo čitali njegovu prozu, a još više njegove stihove, jasno da je Kovačić bio Goran dušom i tijelom. Ali, s druge strane, baš je on taj etnonim pretvorio u vlastito ime kojim se danas diče mnogi dječaci. Njemu se u čast u Lukovdolu već desetljećima okupljaju najbolji književnici na pjesničkoj manifestaciji *Goranovo proljeće*.

Po izlasku iz pjesnikova muzeja, razgledavamo Lukovdol. Put nas vodi prema nedalekom Rtiću, gdje na brežuljku stoji kapela sv. Franje Ksaverskog. Rijedak je to spomenik jer sadrži dobro sačuvan i izuzetno zanimljiv i kvalitetan renesansno-barokni inventar. Veliki drven, rezbaren, polikromiran i pozlaćen oltar zauzima čitavo svetište. Osim njega, sačuvana su i dva bočna oltara od rezbarenoga pozlaćenog drva, kakvi se u stručnoj literaturi zovu *zlatnim oltarima*, a iznimno su rijetki u Gorskom kotaru. Izlazimo iz barokne raskoši i pješice se vraćamo u središte mjesta.

Kamo dalje, ne znamo jer putokaza za Goršete nema. Nakon konzultacije Googleove mape i lokalnih mještana, držeći se planinarske poslovice »Kartu čitaj i seljaka pitaj«, krećemo uskom cestom uz rijeku Kupu. Nižu se seoca Gorenci, Zaumol – rodno mjesto moje bake, danas s jedva neko-

liko živih duša, pa Plemenitaš poznat po ljetnoj likovnoj radionici Vesne Osojnički. Zatim Zapeć, Blaževci, a onda ništa...

Vozimo uskom cestom bez kraja, mjestimice ukopanom u klisuru i gledamo bistru Kupu koja veselo putuje prema Karlovcu. Na sprudu dvoje mladih, sjedeći na ribičkim stoličicama, mirno pecaju pastrve. Samo ogromno stijenje u riječnom koritu, koje je riječna bujica navaljala, podsjeća nas kako neugodna zimi zna biti ova ljepotica. Već smo se zabrinuli da smo se izgubili, kad, zdesna, ruševina starog mlina, i nekoliko novih vikendica na samoj rijeci. A onda stižemo do našeg cilja. Goršeti, selo na kraju puta. A iza njega samo šuma.

Blago je nedjeljno popodne, sunce lijepo grije, a na modrom su se nebu nanizale paperjaste *ovčice*. Nigdje nikoga, samo se na stotinjak metara od nas čuje tihi šum Kupe. Automobil ostavljamo na mjestu gdje prestaje asfalt i nastavljamo pješice. Kolni put, što se penje prema selu, zarastao je travom iz koje proviruju stotine tratinčica. Prošla su vremena kada su ovuda prolazila zaprežna kola.

Prvi su znak života uredno složene cjepanice, zaštićene ceradom, na početku mjesta. A onda, slijeva, ruševina velike ciglene zgrade. Što li je to bilo? Zdesna, ograđena niskim zidom obraslim mahovinom, prastara jednobrodna crkvice s višekutnom apsidom. To je crkva sv. Lucije, vjeruje se još iz 17. st., skromne vanjštine. A uz nju staro groblje. Pred zapadnim pročeljem dva visoka čempresa, neobična za Gorski kotar, koja nam dižu pogled prema zvoniku na preslicu, s dva zvona. Nastavljamo dalje, valja naći nekoga tko čuva crkveni ključ. Želimo, naime razgledati i fotografirati crkvu.

Na obronku se stariji bračni par sprema kositi travu starinskom kosilicom, valjda prvim modelom s motorom. Muškarac nam prilazi, voljan za razgovor. Doznajemo da je ona ruševina nekoć bila škola. Bio je to megalomanski projekt s početka pedesetih godina prošlog stoljeća. Mještani su sami odradili veći dio posla koji im nikada nije plaćen, iako im je to bilo obećano. Kad je on, 1959. godine, krenuo u prvi razred bilo je dvanaestero učenika. Za nekoliko je godina škola, kao neisplativa, zatvorena, a djeca su morala svakodnevno pješaćiti osam kilometara do škole u Brod Moravicama, uzbrdo i kroz šumu. Zimi kroz visok snijeg... Osam kilometara tamo i osam natrag. »A sve to, jer nikome nije bilo stalo do nas. Sazidali su toliku školu, a sve uzalud. Mogli su nam samo napraviti most, barem viseći most preko Kupe. I cesta je dovršena tek prije nekoliko godina, nije ni čudo da su svi ljudi prije toga otišli. A odakle ste vi, kako ste stigli ovamo?« – pita znatiželjno.

Objašnjavam mu da sam odrasla u Gornjim Kutima, s druge strane šume. Kako bi to provjerio, čovjek počinje govoriti brodmoravičkim narječjem, a nakon što se i ja vraćam govoru svoga djetinjstva, licem mu se prelije osmijeh. Dugo razgovaramo. Prisjećam se staroga mršavog postolara koji je tada iz Goršeta dolazio u naše selo i, obilazeći kuće, nudio popravak cipela. Moja bi mu baka uvijek našla kakve radničke cipele koje je trebalo popraviti. On bi ih onda potrpio u ogromnu platnenu naprtnjaču i vratio se kući. Cipele bi donio nakon mjesec dana. Popravljene, ulaštene do sjaja, neprepoznatljive. Starac i trideset šest kilometara hoda za nekoliko pari cipela. – Pa ovo nije za popravak, – rekla sam jednom baki – to treba baciti. Zašto to popravljaš? – Zato što i on mora od nečega živjeti. – poučila me baka. Pričam to mještanim i zaključujem: – Bio je neobično vrijedan i blag čovjek. A nisam mu ni ime upamtila. – Pavle, zvao se Pavle, umro je odavna... – I upućuje nas do susjeda koji čuvaju ključ crkve.

Pronalazimo susjede, čiji pas čuvar, ozbiljno shvaćajući svoj posao, žestoko laje na nas. Susjedi su ljubazni Slovenci, i oni su vikendaši. Rado odgovaraju na naša pitanja, a i pas se smirio pa sad veselo maše repom. Saznajemo da je u selu svega sedam kuća, jedna je posve prazna. Vlasnik je nedavno umro, ali bršljan je već zaposjeo kuću. Stalnih stanovnika nema, svi su svoju sreću potražili negdje drugdje. Gledamo davno posađene voćke u cvatu. Tko će brati njihove plodove?

Odlazimo do crkve i pažljivo otključavamo drvena vrata teškim, pedalj velikim starinskim ključem. Crkva nas je dočekala prijateljski, ispunjena tišinom, mirom i karakterističnim mirisom vlage i staroga drva. Unutra je prohladno, ali tako ugodno, toplo oko srca. Čini nam se da smo zakoračili u prošlost i u neko drugo, Bogu i čovjeku primjerenije doba.

Kad su nam se oči privikle na polumrak, polako ulazimo u molitveni prostor, čiji veći dio zauzimaju stare drvene klupe s naslonima, oslikane tamnim krugovima, rombovima i ljiljanima. Jedinstvene su u ovom kraju i rijedak su obrtnički rad, piše u povijesnim knjigama. Na istočnom zidu broda, lijevo i desno od apside, likovni su prikazi Srca Isusova i Srca Marijina, u neogotičkim okvirima.

Krećemo prema drvenom marmoriziranom oltaru starom stotinjak godina. S njega nas dobrohotno gleda kip sv. Lucije, u bijeloj haljini i brokatnoj ružičastoj tunici, držeći obligatnu pliticu s očima u desnoj ruci. Svetica je mladolika, s cvjetnim vjenčićem u kosi, što je, valjda, kiparu dalo ideju da i arhitektonske elemente oltara oslika floralnim motivima, a vjernicima da svetičinu nišu ukrase papirnatim cvijećem. Nad sv. Lucijom slika

je Djevice s Isusom, a uz nju su manji kipovi Blažene Djevice Marije i sv. Josipa. Na kruništu je oltara rotonda sa zazivom: *Sv. Lucija moli za nas* i upisanom 1909. godinom.

Tepih kojim su prekrivene kamene ploče apside, upija naše korake i sad je tišina posvemašna. Samo bljeskalica fotoaparata razbija polumrak. Odjednom se tračak svjetlosti probije kroz bočni prozor i mi tako snažno osjećamo pulsiranje svojih duša, osjećamo da je vrijeme za razgovor sa sveticom.

Pomolivši se sv. Luciji, izlazimo iz skromne crkvice, toliko različite od one na Rtiću, i razgledavamo jedinstvene votivne križeve na njezinu sjevernom zidu, na kojemu se, pod krovom, krije veliko oštećenje. Treba to popraviti prije zime jer ona je ovdje vlažna i hladna.

A tu je, okrenuto prema Kupi, i neveliko groblje na kojemu počivaju Goršetani, a među njima i radišni Pavle. Izmjenjuju se stari i noviji grobovi, hrvatska i slovenska prezimena. Ovdje su ljudi odvajkada živjeli u miru, nisu se zamarali svađama jer su imali dovoljno svojih briga. Tu, na kraju svijeta, gdje je vrijeme stalo.

Odlazimo stazicom prema Kupi na čijoj se vodi ljujuška uz obalu privezani čamčić. Ni tu nema nikoga, ni na našoj ni na slovenskoj strani. Livade uz rijeku prepune su žutih cvjetova, a jedna pjegava mačaka, koja nema vremena ići stazom, žurno se probija među maslačcima. Još se samo visoko uzdignuti rep vidi u daljini, a zatim nam nestaje s vida.

Zamuknuo je zvuk kosilice pa se opet čuje samo šum Kupe i ptičji pjev. Ponovo se vraćamo prema sv. Luciji jer želimo obići i dotrajali poklonac kraj puta, i sam stotinjak godina star. Unutra kip Marije s Isusom i mnoštvo zavjetnih darova. Tišina i mir...

Na cesti, do našeg automobila, parkiran je oveći kombi. Iz njega izlazi nekadašnji učenik moga supruga s pitanjem: – Što vi radite ovdje?! – Dok njih dvojica razgovaraju, pregledavam fotografije koje sam snimila. Zadovoljna sam njihovom kvalitetom. Onda se prihvaćamo jela, dok oko nas leprša žučkasti leptirić, a od ruševnog mlina dopire kreket žaba.

– Što ćemo sada, – pita suprug – da se vratimo? – Ne bih ja još, lijepo mi je ovdje. – I meni, – odgovara mi on – ali moramo, dug je put do kuće. – A, dobro onda. – složim se nevoljko. Na odlasku pogledam još jednom sv. Luciju, to svjetlo na kraju puta, koje smo netom pronašli, i rascvalu kupsku dolinu. Obje tako čarobne, ali zbilja na kraju svijeta.

U ozdravljenom srcu

V' Ime Božje, amen; dan 7. maja miseca: leto od Krstova rojstva 2020. V' vrême od vele boleščini kâ je zemljicun zakraljila, aš ljudi ne shraniše Božjega zakona. Dvoje videći ljudi, ki bljudeći svojih stari... izkušernih zakon, želeći one stare dobre zakone shraniti je na puni, skupiše se vse na kup, tako crikveni tako priprošći ljudi. Otputiše se dve te duši, da bi vse dobre stare izkušene zakone u Vinodolu činiti položiti v pisma, od kih bi se mogli spomenuti ili slišati od svojih otác i déd zgora rečenih. U čarobni naš Vinodol, u ona ravna njegova lipa polja, koja njih u majevih dani' više puti jesu zazivala... A pisanjem ovim da t' nazovem ja dobre letine, azь, umalena Vieka koj e(stь) z(e)mļa m(a)ti,+ g'rob' hiža, bogatastvo g'risi. Pisah' sie kn(i)gi darom Božjim, i njega svetih. Beše ovdi iz Hrilina i Raden ki pretvorenim imenom uzvan jest supisac, živući u *senokoš ka se zove Črni gori pod Zlobinac* u to vrême.

Iz Bakarca, okupana modrinom neba i prozirnim zelenilom mora, krećemo ka Križišću gdje se križaju putovi sa svih četiriju strana svijeta. Odabiremo onaj prema Triblju. Pozdravlja nas razgranato svibanjsko zelenilo starih i očuvanih stabala. S desne strane prati nas mirna površina umjetnog jezera uz tribaljsku hidroelektranu. Ulazimo u područje Vinodola, slikovitog i povijesno, kulturno i tradicijski slojevitog prostora. U staro doba Vinodol zvao se oni dio Hèrvatske zemlje, što je do mora između Senja i Rêke. U Vinodolu bila su znamenitija mēsta: Novi grad, Ledence, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljin ili Hriljin, Bakar, Tersat i Grobnik. U svakom ovom mēstu biaše veći ili manji gospodski dvor (kaštel), po 1 ili 2 cerkve i 50 do 300 kućah, a sve to skupa za sigurnost opasano zidom zvaše se grad. Svaki ovi grad imadiaše po jedna, dvojica ili troja vrata, koja su se svaku noć zatvorala. Nēkoji od ovih gradovah zapušteni su već sasvim, kao Ledence i Hreljín, buduć da se je narod volio preselit na polje, nego li na bērdu u gradu, daleko od svojih zemaljah pribivati. U Driveniku još je samo cerkva, plovani (župnik) i požup ili podžup (zvonar). Stolni kapitul Modruške iliti Kērbavske biskupie, koi je g. 1493., kad su Turci

razorili Modrušu, sa svojim biskupom u Vinodol došo, razdjeljen je u tri grada na tri tako zvana kapitula collegiata: u Novi, Bribir i Bakar. Ovi starinski Vinodol razdjeljen je danas na 3 dĕlah: gradove Crikvenicu i Novi Vinodolski te Vinodolsku općinu koja obuhvaća četiri naselja: Drivenik, Tribalj, Grižane-Belgrad sa sjedištem u Bribiru. Domicilno je određen u tamošnjoj čakavštini kao *KIRIJA / KIRSKO / KIRADIJA*. *KIRAC* je žitelj *Kirije/ Kirskoga/ Kiradije*, a *KIRICA* stanovnica današnjeg Vinodola. Uz čakavsku tradiciju, na tom području valja istaknuti i bogatu glagoljičku pismenost i kulturu. U svemu tome treba kao osobitu vrijednost istaknuti glagoljski Vinodolski zakon. Lĕta 1280. skupi se u Novom od svake obćine vinodolske po nekoliko pametnijih starešinah, i tu u pribitju kneza Leonarda Kĕrkoga, Vinodolskoga i Modruškoga, stave pĕvikrat u pismo u svojem narodnom jeziku sve one prastare zakone i obiĕaje, kojih su se za onda sećali, da su ih kada ĕuli od svojih otacah i dĕdovah. One tako sabrane zakone napisali su u toliko eksemplarah, koliko je bilo gradovah na onom spravištu zastupljeno, dakle najmanje u 9 eksemplarah.

O, slavan si mi Vinodole! Ti si kolijevka umjetnika, crkvenih dostojanstvenika, pjesnika, književnika i državnika! Divni, krasni Vinodole, ti bise-re domovine naše, ti alem-kamene slavne krune hrvatske, da si mi zdravo! Zlatna dolino! Vedrina svibnja, poneki prolaznik, utiha. Sredina je dana. Blaga, ali zamjetna toplina u zraku. Skrećemo s glavne ceste na desnu stranu i penjemo se strmim usponom. Stižemo na prisojnu, južnu stranu. Doĕkuje nas nestvaran prizor ĕarobnoga Drivenika. Supisac naglašava da je danas Dujmova, blagdan svetog Dujma, koji se baš ovdje danas slavi. Parkirali smo tik uz crkvu, a u neposrednoj blizini mirno nas doĕkuje i gotićka kapela sv. Stjepana koja potjeĕe iz 15. stoljeća. Hlad i mir starine. Pješice nastavljamo prema starodrevnoj utvrdi koja je jedan od rijetkih saĕuvanih frankopanskih kaštela. Potjeĕe iz 13. stoljeća. Njegovi bedemi, ĕetiri ugaone kule, u blagom titraju odišu vjeĕnošću. Doima se kao brod koji lebdi kroz vrijeme i prostor. S desne strane proplanak zaštićen mladim i niskim stablima. Sjeli smo i priredili mali domjenak. Uz pecivo sa zaĕinima i komadić fine crne ĕokolade, uživamo u vrhunskom crnom vinu. Dolazi skupina mladih motorista. Kratki vihor. A zatim se i oni smiruju uz hladovinu stare, ali ĕvrste i masivne gradine. Sve treperi u slatkom mirisu sunĕanog svibnja. Sama tišina. Odjednom, zvono s tornja crkve. Sveobuhvatna glasnoća koja ne dopušta ni misao ni disanje. Traje... kao da nikada neće stati. *Želiš li ozdraviti?*, ĕujem u toj kozmiĕkoj buci zvona što prodire u moje najtananije žilice, protresa dušu, ulazi u srce. Taj zvuk kao

da želi poreći moju misao o nemogućnosti Ljubavi i ući u bezvodno, pušto i žedno područje moje nemoći da ljubim. Kad vas ljubav pozove, pođite za njom, premda su staze njene tegobne i strme, odjekuje u gromkoj svečanosti tih zvona. A kad vam progovori, vjerujte joj. Sa zvonima hrva se buka moje siromašne nutrine: *Gospodine, nemam nikoga... kad se pokrene voda*. U meni je samo uzeti bolesnik koji ne poznaje zakon Ljubavi. No, Glas u zvonima poziva: *Ustani, uzmi svoju postelju i hodaj!* Nema te uzetosti ni opne napuštenosti koju Isus ne može probiti. Isus će tijekom susreta nastojati preobraziti bolesnikov način postojanja i življenja te ga uključiti u Božju logiku ljubavi i dara, nakon što u njemu razobličí ljudsku logiku. Jer, baš kao što vas kruni, Ljubav će vas i razapeti. Zbog toga je je Isusov susret s uzetim mnogo više od ozdravljenja. Na toj mekoj zemlji, na kojoj sada sjedimo, ta Riječ blagošću svojom poziva naše duše i miluje nam grančice najtananije što trepere na suncu, spuštajući se i do našega korijenja, protresajući ga u njegovu prijanjanju za zemlju. Ovdje na tom uzdignutom gumnu, odjednom postajem svjesna, govorim naglas: Bude te li, ipak, u strahu svome tražili samo ljubavni mir i zadovoljstvo, bolje vam je onda pokriti golotinju svoju, i otići s gumna ljubavi. O, da moguće je. Ne po Zakonu, nego po Milosti, a Zakon shvaćen po Milosti jest čuvar života i čovjekove slobode. Takav je Zakon riječ Očeva koji vječnom ljubavlju ljubi svoje sinove. Jer, Ljubav ne daje ništa osim sebe, i ništa ne uzima, osim sebe. Ljubav ne posjeduje, niti dopušta da je posjeduju jer ljubav je dovoljna ljubavi. Obasjani raskošnom svjetlošću ranog poslijepodnevnog sunca, ispraćeni sad već utihlim zvonima, odlazimo, čeka nas nastavak puta. Ulaz u crkvu ispred kojeg je naš automobil, otvoren je da bi svjež zrak ulazio u nutarnji i potencijalno zarazan prostor. Epidemija je još aktualna. U tami crkve tek nekolicina ljudi. Razabirem, ovako iz daleka, iz vanjske sunčane svjetlosti, da imaju maske na licima. Nema velikoga slavlja, procesije, vreve ljudi. Otvaram prozor automobila, krećemo. Polako. Još smo u prizoru Ljubavi. Odjednom pjesma, orgulje. Glasovi redovnica koji dopiru iz one mistične polutame: *Uskrsnu Isus doista, u ranu zoru uskrsnu*. I ja započinjem pjevati. Vozimo se nizbrdo, opet na glavnu cestu. Grlo mi se steglo, u meni sve dirnuto do bola. Jer ljubav će, ako joj se učinite vrijednima, usmjeriti vaše puteve.

Putujemo prema Grižanama, želimo do rodne kuće velikoga slikara Julija Klovića (1498. – 1578.). Uska je cesta, a kuće stisnute na strmim padinama. Vrlo je tiho. Uokvireno sunčanim danom. Baš kao pastelna minijatura velikog slikara. Udobni živote vinodolski! Koja slast tumarati po

tvojim sivim vrhovima, a u zraku Božjem, na žarkom južnom suncu i nad modrim morem! Kako su mi se grudi širile, kako srce kucalo. Ti si kraj, gdje ljubice uvijek cvatu! Je li dakle čudo, čarni moj Vinodole, da se u tebi prvi sitnoslikar rodio, je li čudnovato, da je veliki pjesnik Čengić-age u tebi Božje svjetlo ugledao?!

Nismo pronašli pravi put do rodne kuće slavnoga minijaturista. I nastavljamo dalje. Zamjećujem oznaku o rodnom mjestu velikog hrvatskog književnog povjesničara, književnog kritičara i prevoditelja Antuna Barca (1894. – 1955.). Razmišljam kolike je velikane dao ovaj kraj. Tik smo pred Novim Vinodolskim. No, ne spuštamo se u grad. Nego se dižemo prema gorskim predjelima. Zaustavljamo se uz vidikovac Slipica. Pred nama bujni zeleni sag protegnu se sve tamo do Ospa, iza kojega se nalukava Novi. Pred njim titra more u najtamnijem azuru, a iz njegove dubine pomalja se u daljini maglenom koprenom obaviti Senj s prkosnim Nehaj-gradom, iznad kojeg se uzdigao sivi Velebit. Otok Krk i Prvić ističu se tako jasno, kao da ih gledaš na staklo povećala. No, zovu nas dubine šuma. Idemo prema Liču. Zaustavljamo se uz jedan proplanak, ovdje je mnogo hladnije. Iz trave proviruju modri cvjetići. Pomislih: ljubice. No, ubravši stručak, zamjećujem da su ponešto drugačiji, a i ne mirišu. Pa ipak, neka budu lijepa uspomena na ovaj izlet. I svjedok trenutka u kojem su dvije duše poslušale šapat svojih srca i glas dalekog pjesnika: da otpočinu u poslijepodnevnom času i razmišljaju u ljubavnom zanosu. Ulazimo u prostrano polje oko Liča. Skrećemo na sporedni put prema svetištu Majke Božje Snježne. Sunce je već kasno poslijepodnevno, ali još je ugodno toplo. Dočekuju nas blage ptice pjevice. Žvrgolje radosno, i tako neočekivano u ovom pomalo oporom predjelu. Crkva je zatvorena. Postrance i kip Gospin. Dočekuje nas blagim pogledom, nasmiješena, otvorenih ruku.

Vraćamo se. Hlad je sve veći. Prolazimo kroz šumska slikovita naselja gdje su kuće za odmor. Puno je ljudi. Epidemija je i sklonili su se u zatišje šume. Zaštićeni i u miru.

U Grižanama smo opet, želimo, iako je već sumrak, ipak doći do Klovićeve kuće. Ulazimo u mjesto, vrlo strma cestica... uspon je filmski dramatičan. Dolazimo do predjela kad se čini da će automobil pokleknuti od strmine, i evo nas pred jednom kućom. Dolazi domaćin. I na vrlo slikovitom dijalektu ljubazno pojašnjava kuda da se vratimo i dođemo lako do slikareve kuće. No, ipak je nismo ni ovaj put pronašli.

Sunce je gotovo zapalo. Evo nas ponovo pred Bakarcem, početnoj točki našega puta. U blagoj večeri stupismo u bujni i zeleni dolac, u kojem je

i hlada i vode. Mlada šuma gdje se i slavujak nastanio. U njoj ima bistre i pitke vode, kao da nisi kraj mora. U toj izvor-vodi uronjen je Zakon Očev, baš kao i Zakonik naših starodrevnih vinodolskih otaca. Samo u takovu kraju možeš sretno i zadovoljno živjeti. I, nadasve, klicati u ozdravljenju srcu s dalekim Pjesnikom: *Da se s večeri vratite kući sa zahvalnošću, a potom da usnite sa molitvom za voljeno u srcu, i pjesmom slavljeničkom na usnama...* Zato prosimo v(a)š s'lužitelji H(risto)vi m(o)l(i)te B(o)ga za onih'ki su učinili ko preporuč'en'e v'te kn(i)ge kim'bl(a)gom'. Ja Vieka, rečena pisac jemuže est smert mati, otačastvo grob, a bogastvo gresi, bogu davšu sverših sie knjigi. Napisah'za svoju d(u)šu te knjige.

Tumačenja i izvori

aš: jer

bljudeći, a, e: particip od bljusti, bljudem, tj. držim, čuvam, obdržavam, *servo*

azv: ja

Vieka: ime koje se spominje u *Vinodolskom zakonu* (1288.)

sie: ovu

Raden iz Hrilina: ime koje se spominje u *Vinodolskom zakonu* (1288.)

senokoš ka se zove Črni gori pod Zlobinac: U *Hreljinskom urbaru* iz 1700. navodi se da se ime mjesta Zlobin spominje prvi put 1403. godine. Te je godine 4. veljače sudac Andrija Ševatić, *za dušu svoju i sina Jurka*,

koji je te godine poginuo u vojni na Turke, darovao hreljinskim svećenicima plovanu Blaževiću, Šimunu, Antonu i Frančišku i njihovim nasljednicima, *senokoš ka se zove Črni gori pod Zlobinac*.

supisac: pridjevnik Bartola Krbavca u bilješci *Bakarskog brevijara* (1414.), u značenju onoga koji piše, nastavlja pisati (ovdje pridjeven Radenu iz Hriljina). Kodeks do danas nije identificiran, ali se bilješka sačuvala u *Kvaderni kapitulske kolegiate crkve Bakarske sv. Andreje apustola*.

1. Čatić, I. (2014.) »Ozdravljenje uzetoga i rasprava o subotnjem počinku« (Iv 5, 1-18). *Vjera i djela: portal katoličkih teologa*. Dostupno na: <https://www.vjerai-djela.com/ozdravljenje-uzetoga-i-rasprava-o-subotnjem-pocinku-iv-5-1-18/>. Posjećeno 13. kolovoza 2020.
2. Džubran, H. 1982. *Prorok*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
3. Evanđelje po Ivanu: *Ozdravljenje dugogodišnjeg bolesnika* 5, 1-18. *Biblija: Stari i Novi zavjet*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2001.
4. Hirc, D. (1891.) *Hrvatsko primorje. Slike, opisi i putopisi*. Napisao Dragutin Hirc; slike risao Vaclav Anderle. Zagreb: Knjižara Lavoslava Hartmanna (Kugli i Deutsch).
5. Krbavac, B. (1414.) »Brevijar za crkvu sv. Andrije u Bakru« (bilješka). Prema: *Kvaderna kapitulske kolegiate crkve Bakarske sv. Andreje apustola*. U: Pantelić, A., *Hrvatsko glagoljsko srednjovjekovlje*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Družba sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog - Zagreb, 2013., poglavlje »Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca«.
6. Mažuranić, I. (1830.) *Vinodolski dolče da si zdravo*. U: Barbarić, I., »Ivan Mažuranić i njegov doprinos hrvatskoj književnosti. Uz 170. obljetnicu epa *Smrt Smail-age Čengića*«, *Vinodolski zbornik*, 16/2015., str. 109-123. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/251936>, posjećeno 1. kolovoza 2020.
7. Mažuranić, A. (1843.) »Zakon Vinodolski od ljeta 1280. (Priobćen od prof. Ant. Mažuranića.)«, *Kolo: članci za literaturu, umjetnost i narodni život*. God. 2, br. 1. Str. 50-97.
8. Tadej, R. (2014.) *Priče iz zlobinske starine*. Rijeka - Zlobin: Župa sv. Ivana Krstitelja Zlobin, Naklada Kvarner.

Katolička Češka i sveci mučenici

Prvi sam put u Češkoj, onda je to bila Čehoslovačka, bio na maturationalnome putovanju koncem 80-ih godina. Onda smo Čehe prepoznavali po kvalitetnim piscima, filmovima i bajkama, a i njihovi turisti dolazili su na naš Jadran. Baršunastom revolucijom i mirnim razlazom Čeha i Slovaka te stvaranjem dviju nezavisnih država, suvremena Češka Republika se, u ovih trideset godina demokracije, brzo mijenja i prema statistikama postaje gospodarski jedna od najrazvijenijih srednjoeuropskih država.

Na trodnevni put u Češku krenuli smo autobusom iz Svetoga Križa Začretja sredinom rujna 2019. godine, a hodočašće je, preko agencije »Smisao života«, organizirao začretni župnik Vladimir Drnetić koji nam je služio mise i predmolio u zajedničkim pobožnostima. Ukupno nas je bilo dvadeset devet, uglavnom iz Hrvatskoga zagorja, tek četvero iz Zadra i okolice te nas dvoje, Svjetlana Milašin iz Oriovca i ja, s istoka Hrvatske.

Na hodočašću sam najviše razgovarao sa Svjetlanom, koju je uz još jednu gospođu i mene, voditelj hodočasničke agencije prevezao osobnim automobilom u Sveti Križ Začretje, a nakon putovanja, i nazad u Zagreb. Svjetlana je vrlo povučena i tiha žena u kasnim tridesetima, nastavnica zaposlena u mjesnoj školi, koja mi je najviše govorila o svojoj obitelji i mjestu, spomenuvši kako je na ovo putovanje došla osvojivši nagradu na Hrvatskom katoličkom radiju. Dakako, razgovarao sam i s drugim suputnicima, napose onim iz Hrvatskoga zagorja, a imao sam priliku slušati i njihov mjesni govor i truditi se razumjeti ga.

Putovali smo noću, preko Linza i u jutarnjim satima stigli u Češki Krumlov. U sat-dva obišli smo ovaj maleni gradić koji je po veličini drugi utvrđeni grad u toj državi (iza onoga u starom dijelu Praga), nakratko smo posjetili crkvu sv. Vida i dobili vremena za prvu kavu i posjet mjesnim suvenirnicama. Popeli smo se i u utvrdi iznad grada, gledajući odande panoramu mjesta koji, poput nekog poluotoka, okružuje rijeka Vltava. Češki Krumlov jedan je od dvanaest gradova i gradskih područja koji su upisani

na UNESCO-vu listu gradova-spomenika u Češkoj, a na ovom putovanju posjetili smo ih još tri: Prag, Kutnu Horu i Zelenu Horu.

Već u rano popodne stigli smo u svetište na Svetoj Hori. Riječ je o bazilici na brdu oko koje je cinktor, a ondje smo imali i prvu zajedničku misu. Na glavnome oltaru kip je Marije s Isusom ogrnut plaštem, koji nam je nakon mise sakristanka izvadila iz ostakljene oltarne niše i dala dodirnuti. Ovo su svetište izgradili isusovci, a sada su ondje redemptoristi, redovnici Kongregacije Presvetoga Otkupitelja, napose poznati po održavanju višednevnih župnih duhovnih obnova. U dvorištu svetišta, nedaleko od ulaza, gledali smo mladence koji su se ondje fotografirali s uzvanicima od kojih su mnogi bili obučeni u policijske odore.

U Pragu smo se parkirali nedaleko od stare gradske jezgre, a onda krenuli pješice do glavnoga trga u starom dijelu grada. Ondje smo dobili malo slobodnog vremena te potom večerali u restoranu »Crna Madona«, a onda autobusom krenuli u naš hotel »Uno« koji se nalazio u istočnom, novijem dijelu grada.

Sutradan smo ponovno bili u staroj gradskoj jezgri. U nju smo ušli kroz Vrata divova na čijem ulazu stoje vojnici. Voditelj nam je kupio ulaznice, a u katedralu sv. Vida ušli smo na pokrajnja vrata te zajednički obišli tu prostranu crkvu prepunu turista. Ondje su grobovi nekoliko znamenitih osoba iz češke prošlosti: kralja Karla IV., sv. Vjenceslava i sv. Ivana Nepomuka.

Sv. Vjenceslav dobio je relikviju sv. Vida i prvi raširio kult ovoga popularnog sveca koji je živio na prijelazu 3. u 4. stoljeće te ondje dao izgraditi prvu crkvu, a mnogo kasnije, i tijekom nekoliko stoljeća, građena je sadašnja katedrala. Iza glavnoga oltara Nepomukov je grob, a zapravo veliki srebrni barokni sarkofag. Očekivao sam da će ondje biti vjernika koji će moliti, ali nisam ih vidio – tek turisti koji nakratko zastajkuju, fotografiraju i odlaze.

Nepomuk je živio u 14. stoljeću, na kipovima i slikama prikazuje se kao svećenik s biretom na glavi i križem u rukama, oko glave mu je pet zvjezdica, a ponekad se prikazuje i s palmom kao znakom mučeništva. Na našem putovanju često smo viđali njegov lik, osobito na mostovima i u crkvama, a on je i najpoznatiji češki svetac u Katoličkoj Crkvi. Nepomuk je mučenik ispovjedne tajne, dakle, za nas katolike, svetac sakramentalne intimite i Božjega milosrđa, inače štovan i u našoj domovini.

Na zidovima praške katedrale mnogo je grbova, a među njima primijetio sam grbove Dalmacije i Bosne (ruka s mačem). Nedaleko od glavnoga ulaza vidio sam velike panoe s likovima čeških kardinala Jozefa Berana i

Františka Tomášečka. Beran je, kao i naš kardinal bl. Alojzije Stepinac, bio dosljedan u odupiranju nacionalizaciji Crkve u vrijeme komunističkoga režima, a autonomiju Crkve do su naših dana, ali u promijenjenim okolnostima, nastavili čuvati i njegovi nasljednici.

Na trgu uz katedralu napravili smo zajedničku snimku, a ondje sam odmah primijetio veliki kameni obelisk koji na vrhu završava šupljom piramidom. Dakako, riječ je o masonskom znaku kojim inicijatori postavljanja žele i ondje pokazati svoju sveprisutnost i ovozemnu moć jer je u blizini i sjedište predsjednika države. Nedaleko je od obeliska i manji spomenik sv. Jurja, očito i on podignut u novije vrijeme.

Iza katedrale sv. Vida bazilika je posvećena sv. Jurju koju smo također posjetili, a ondje je grob sv. Ljudmile, bake sv. Vjenceslava. Iza ove crkve je Zlatna ulica, niz šarenih kućica u kojima su sada suvenirnice. Ušao sam u jednu od njih kupiti gradski vodič, a stojeći vani, bio je to kućni broj 22, pročitao da je ondje jedno vrijeme živio pisac Franz Kafka, praški Židov koji je pisao na njemačkom.

Nakon razgledanja staroga dijela grada spustili smo se pješice do karmelske crkve i samostana u kojem se, na bočnom oltaru i u ostakljenoj niši, štuje kip Malog Praškog Isusa. Riječ je o kipu djeteta Isusa s raširenim rukama ogrnutog plaštem. Ondje smo se zajednički pomolili, a onda posjetili samostansku suvenirnicu. Štovanje Maloga Isusa započelo je u Španjolskoj u 16. stoljeću, a preko Praga raširilo se u ovom dijelu Europe pa tako i među Hrvatima.

Nakon posjeta crkve bosonogih karmelićana prešli smo Karlov most, jedan od najstarijih zidanih kamenih mostova u Europi, na kojemu su postavljeni svetački kipovi, pa i Nepomukov s označenim mjestom odakle je bačen u Vltavu, a onda smo dobili nekoliko sati slobodna vremena. Nekoliko sam puta obišao prostrani glavni trg koji je bio prepun turista iz mnogih europskih i azijskih zemalja, uličnih zabavljača i brojnih restorana i kafića. Na ovome trgu dominira masivni spomenik Janu Husu, češkom vjerskom reformatoru na prijelazu iz 14. u 15. stoljeće. Bio sam i uz astronomski sat koji svaki puni sat otkucava točno vrijeme, a onda sam posjetio crkvu sv. Franje, nedaleko od Karlova mosta, u kojoj sam pročitao da je početkom 18. stoljeća na njihovim orguljama svirao Mozart. Ta je crkva vezana i uz sv. Janju Prašku i osnutak bolničkoga bratstva koji je, kako sam pročitao u prigodnom letku, ponovno obnovljen u naše doba. Uz franjevačku, crkva je sv. Spasitelja, a uz nju i Klementinum, negdašnji isusovački kolegij koji je sada Nacionalna knjižnica. Usput, na uličnim zi-

dovima vidio sam nekoliko spomen-ploča poznatih Pražana, a među njima astronoma Johannesa Keplera i filologa Pavela Josefa Šafárika.

Zajedničku misu imali smo u crkvi sv. Marije pod Tynom na kojoj dominiraju dva pomalo neobična tornja. Donji dio ove crkve sakriven je zgradama neposredno ispred, a mi smo u nju ušli kroz jedan prolaz. Čuvar ove crkve otključao nam je ulazna vrata i propustio samo našu skupinu, ali s nama se provuklo i dvoje turista. Nakon mise voditelj hodočašća svratio nam je pozornost na stari Gospin kip na bočnome oltaru koji sam otišao bolje promotriti. Riječ je drvenome kipu Marije s Djetetom iz 15. stoljeća.

Potom smo zajednički pješačili do riječne luke, usput prošli pokraj Novostare sinagoge (dan ranije i pokraj šarene Jubilarne sinagoge) ukrkali se u turistički brod, ondje večerali, a potom, vozeći se Vltavom, na gornjoj palubi gledali osvijetljene gradske znamenitosti. Na koncu su naši hodočasnici pjevali poznate hrvatske pjesme, što je naišlo na pljesak naših azijskih suputnika.

Zadnjega dana hodočašća stigli smo u gradić Kutnu Horu. Ondje smo posjetili crkvu sv. Jakova, a onda i crkvu sv. Barbare. Sat poslije, stigli smo u Zelenu Horu i još jednu hodočasničku crkvu ograđenu cinktorom. Crkva sv. Ivana Nepomuka nalazi se na brdu iznad gradića Ždár nad Sázavouom, manjih je dimenzija, obnavlja se, a ondje smo imali i misu.

Povratak kući bio je pokraj Brna, Beča i Graza. O ponoći smo stigli u Sveti Križ Začretje. Župnik Drnetić je nas, koji smo stigli iz daljega, ali i nekoliko svojih župljana, pozvao na piće i kratki razgovor u župni dvor u kojima smo izrekli prve impresije s putovanja.

Ovo putovanje u Češku za našu je skupinu bilo i hodočašće pa smo dijelom mogli vidjeti i kako žive njihovi vjernici. Taj zapadnoslavenski narod ima burnu vjersku prošlost, ali i nekoliko svetaca koji su poznati i izvan njihove domovine. Među najpoznatijima već su spomenuti sveci te biskup sv. Adalbert (Vojtjeh), mučenik iz 10. stoljeća.

O suvremenim uzorima malo se govori, ali znam, dvojicu kardinala sam ovdje već spomenuo, da ih je još bilo osobito u vrijeme komunizma. Kako će dalje živjeti ova Crkva, teško je prognozirati. U vjerskom smislu polovica stanovnika sada nije religiozna ili su ateisti i agnosticima, a samo deset posto njih izjašnjava se katolicima. Ipak, uočio sam i nekoliko ohrabrujućih primjera. Primjerice, kupio sam njihov katolički tjednik koji je dobro uređivan: na početku su vijesti iz opće Crkve, a u dodatku manjega formata, vijesti iz čeških nad/biskupija te pregled televizijskog programa s preporučenim emisijama. Novinski članci svjedoče o maloj, ali živoj Cr-

kvi. U Češkoj postoji katolička televizija i radio, malo je duhovnih zvanja, a dio njih su i iz susjedne Poljske.

Iz svega što sam ondje vidio, ali i ranije pratio iz naših medija, mislim da češka Crkva, unatoč sličnim problemima koji zahvaćaju i druge europske države, hrabro svjedoči svoju vjeru. Zalog katoličke Češke, očito je, bili su, a vjerujem bit će i ubuduće, njezini sveci i mučenici, oni iz davne prošlosti, ali i oni iz prošloga 20. stoljeća.

Od Turopolja preko Moslavine do Podravine i Slavonije

Proljeća kao da nije ni bilo, *pojela* ga korona.

I evo nas već na polovici srpnja, u trgovine i dalje ulazimo s maskama, navlačimo rukavice na ruke, klonimo se rukovanja i zagrljaja, nevidljivi mali virus tako vehementno upravlja našim životima da bespogovorno slušamo što nam govori struka.

Ipak, ne možemo baš sve kontakte prekinuti.

Tako se tri tjedna nakon što je moja puno mlađa sestra prvi put postala baka uputismo u Viroviticu u posjet nećakinji i malom Mati.

Oboružani smo naravno maskama, rukavicama i dezinficijensima; čuvajući sebe, čuvamo i druge.

Nakon mjeseci svojevrsnog zatočeništva u kući i dvorištu veselimo se ovom dvoiposatnom putu koji vodi kraj polja s prezrelom pšenicom i zelenim kukuruzom visine čovjeka.

Sasvim je drugačije putovati zimi kad je sve golo i sumorno, drveće bez lišća i dani kratki.

Sad se nad cestu nadvijaju smaragdno zelene krošnje hrastova i opojno mirisnih cvjetova bagrema.

Uvijek me u proljeće i ljeto oduševavaju galdovački vrtovi, uredne okućnice i fasade ljupkih boja.

Galdovo je predgrađe Siska, zaštitnik mu je sveti Josip čije ime nosi i galdovačka crkva.

Kad izađemo iz Galdova, cesta nas kroz zelenu šumu Brezovicu vodi do Popovače, a odatle autoputom za petnaestak minuta stižemo u Kutinu.

Prolazimo kraj Lonjskog polja gdje slobodno u prirodi pasu krave i konji.

Lijepo ih je vidjeti na otvorenom, te prirodne kosilice za travu.

Prilično je vruće i dok stojimo na naplatnoj kućici zrak treperi od jare.

Dok prolazimo Kutinom, zapahne nas miris plina iz obližnje Petrokemije čiji tornjevi strše u zrak poput prstiju.

Kutinske su ulice široke i obrubljene cvijećem.

Poslije Kutine cesta ide nizbrdo i širi se u tri trake, potom se opet penje i tako nekoliko puta gore-dolje.

Kao u filmu »Mostovi okruga Madison«.

Kao na nekom velikom toboganu, jurimo, penjemo se i spuštamo, na trenutke mi se vrti u glavi.

Cvatu u vrtovima hibiskusi i gladiole, a tornjevi seoskih crkvice blješte na suncu.

U Garešnici skrećemo ulijevo prema Virovitici.

Put je sada ravan, naseljenih mjesta manje, a sa svake strane ceste nižu se redovi šuma i polja.

Vozeći se, volim šutjeti.

Prekrasno je promatrati prirodu u punom naponu i diviti joj se šutke.

Josip tu i tamo zapodijeva razgovor, ali uglavnom je koncentriran na vožnju.

Uostalom, ja imam alibi. Kad god zašutim, on misli da smišljam novu pjesmu.

Ne želi da mu ih čitam jer veli da ga rasplačem.

Dok kraj nas promiču polja, šume i kilometri, razmišljam o životu.

Otkako nema naših roditelja, sestra i ja smo još više povezane, često se posjećujemo, ona je puno mlađa i dok su moja djeca već prešla četrdesete, tako da ja imam i već odrasle unuke, mali Mata je njeno prvo unučće.

Korona je spriječila i prorijedila naše susrete tako da se nismo vidjele od zime do svibnja kad nas je došla posjetiti.

Zato nas ovo srpanjsko putovanje baš veseli. Uz cestu štandovi na kojima mještani prodaju svoje proizvode: krumpir, paradajz, papriku, luk.

U Hercegovcu je tvornica čipsa, u Velikim Zdencima prave Zdenka sir, u Grubišnom Polju na gotovo svakom je stupu uz cestu gnijezdo roda.

U nekom je gnijezdu cijela obitelj, ponegdje male rode čekaju da im roditelji donesu obrok, tu i tamo u gnijezdu je samo jedna roda, valjda mama, posprema kuću.

Polako se primičemo Virovitičko-podravskoj županiji.

Sva su polja zasijana, bilo kukuruzom, bilo pšenicom ili repom, na nekim mjestima prema nama smjerno naginju glave čitavi kordoni sunco-kreta, prezreli i žedni.

Vidjeli smo i jednog mladog plahog srndaća kako zamiče u gusti kukuruz.

Tamo je obilje hrane za njega.

Nadam se da neće na cestu pod auto i da neće stradati zbog toga što se sladi u nečijem kukuruzu.

Mile su to životinje.

Kako prilazimo Virovitici, puca pred nama pogled na obronke Bilogore i okolna brda, sve je u nijansama zelene boje.

Izmjenjuju se brdašca i udoline načičkane kućama s čijih se balkona slijevaju slapovi ružičastih i crvenih pelargonija i ljubičastih i bijelih petunija.

Na prilazu Virovitici, uz šećeranu, veliko je polje s balama pokošenog sijena kao nekim čudnim predmetima iz svemira.

Ti veliki zlatni valjci protežu se unedogled.

Kad ih odvezu, zemlju će poorati i na njoj zasaditi neku novu poljoprivrednu kulturu.

Zemlja je hraniteljica i treba ju čuvati, njegovati i poštovati.

Na samom skretanju za Lukač, mjesto u kojem živi moja sestra s obitelji štand je s lubenicama, s lijeve strane raskrižja raspelo.

Hvala ti, Bože, sretno smo stigli, šapćem u sebi.

Stavljam masku na lice i maramicom dezinficiram ruke.

Ulica je duga i ravna, na njezinu je kraju crkva, ovdje je to crkva sv. Luke, zaštitnika mjesta.

Već nazirem bijelu fasadu kuće s tri velika prozora prepuna orhideja i na mostu vidim ozareno drago lice svoje sestre.

O, kako je lijepa, kako je bogata naša domovina, kojom god cestom da kreneš.

I ovo s koronom jednom će proći. Mora. Opet ćemo se moći posjećivati i grliti bez straha.

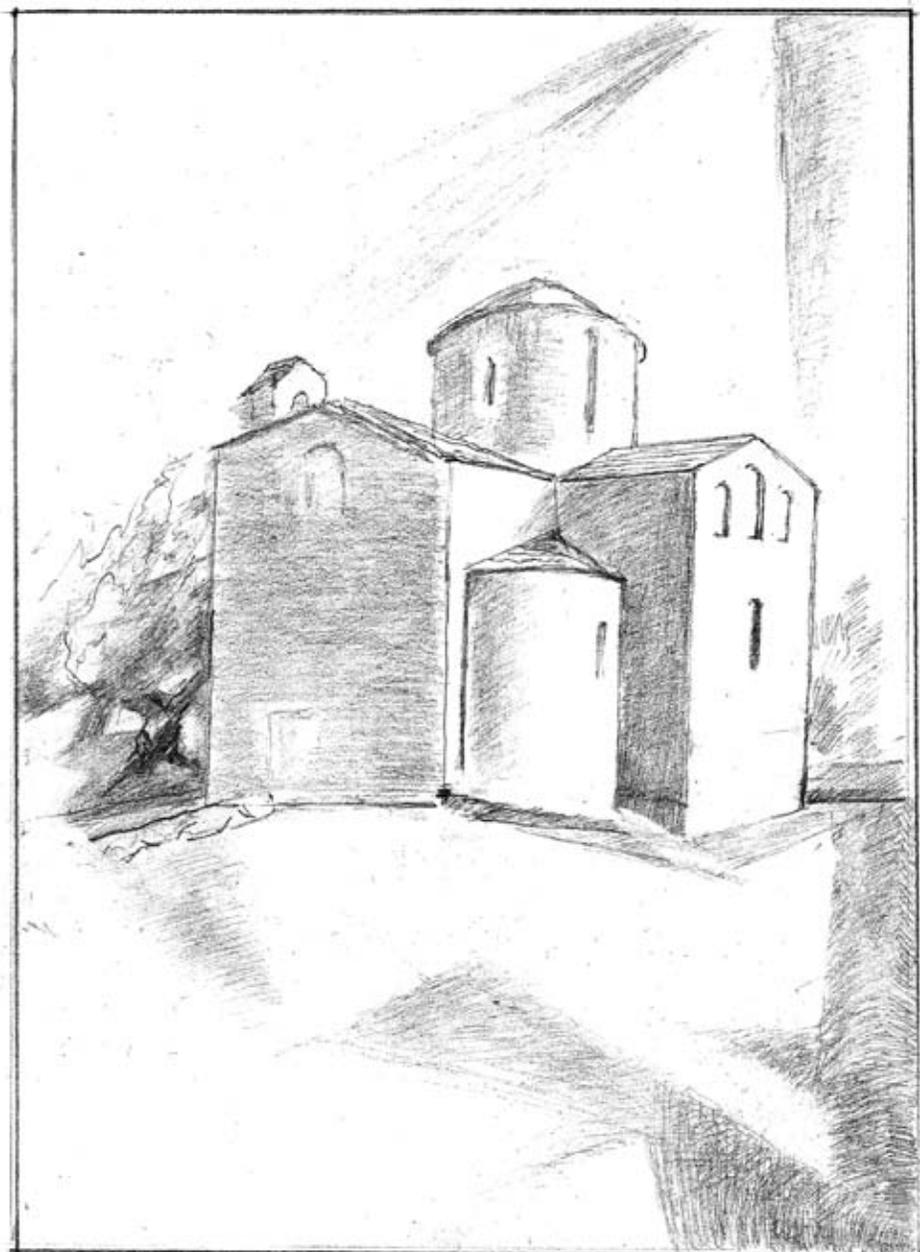
Sada moramo paziti kako bismo ostali zdravi.

Čuvati sebe i druge.

I čuvati prirodu, to čudo koje nam je podario Bog.

Ninski cvit soli

ESEJ

Božanski logoped

* *Mens sana in corpore sano.*

Corpus sanum in mente sana.

Nešto se zbilo, promijenilo: u meni ili izvan mene. Svejedno...

»Est-ce moi qui ai changé? Si ce n'est pas moi, alors c'est sette chambre, cette ville, cette nature; il faut choisir...« (1).

Tako nekako započinje Sartreova *Mučnina*. Tako nekako započinje mučnina svakoga od nas.

Nešto se zbilo. Nešto se zbiva. Uvijek se nešto zbiva. Jedino mi nismo uvijek disponirani; nismo uvijek u formi zapaziti tu promjenu. Veći dio življenja provedemo neprisutno, razbijeno, izgubljeno, otuđeno.

Najviše nam je sve indiferentno. Dakako, ono što je izvan nas, izvan našeg interesa, izvan našeg radijusa sviđanja.

Ne, to nas ne tangira. Voljni smo, ali ne samo voljni, mi to i činimo, sve imenovati, okarakterizirati s onom najnerazumljivijom riječju u svim postojećim jezicima – tuđe.

Upravo u ovom sudu: tuđe, strano, ne pripada meni – započinje svaki rascjep, svaki procijep, svako otuđenje, svako somatskopsihičko prosjedanje. Tu počinje klijanje svih bolesti: duševnih i tjelesnih. Čak i u onom »najnašijem«. A to je upravo ta najpovoljnija klima u kojoj započinje bujati mučnina. To je i najkritičniji čas u kojem *il faut choisir!*

Mučnina? U čemu je zapravo njezina ontološka potka? Njezin ontološki temelj? Njezina sutnost?

Ne nalaziti ni u sebi ni izvan sebe čvrstu točku na koju bismo mogli dograditi zdanje svoga otvorenog bivstvovanja.

Možda je ona traganje za izgubljenim rajem?!

No, taj izgubljeni raj najčešće je tek fantom razbuđene naše imaginacije koja bi htjela u svom estetskom i ekstatičnom doživljavanju života probiti dosada neprobijeni zid naše spoznaje! Nije li to njezin desantski pokušaj da se ubaci onkraj ove naše empirijske stvarnosti u noć što sirenski zavodi nove Odiseje – nas svakog poimence?!

Ako se uspije ubaciti u tu noć, u to prostranstvo još nevidenoga, još nedirnutog – hoćemo li moći izdržati pred tim izvanprostornim otkrivanjem mi dogmatičari metra i sata? A ona nas vuče, ona nas stavlja u veliku napast kontinuirano i neutrudivo, ta naša imaginacija... I tko joj može odoljeti?

Tko nije osjetio radost, što mravinja čitavim bićem, pri pomisli: nadolaze novi krajolici, nove ljepote, novi svjetovi? Možda su čak i bolji od ovoga našega što nas je zasitio, što nam se zgadio, što nas je razočarao ne jedanput!

Da, postoje neotkrivene ljepote, neotkriveni svjetovi, još nepoznate spoznaje.

Matematika, fizika, biologija, kemija, kozmologija, astronomija – u jednu riječ čovjek koji misli, koji traži, koji nosi u sebi to ćudljivo dijete svoje imaginacije ima šansu da se »očovječi«, da se »otjelovi« izvan atavističkih prostora. U bezgraničnom prostoru oduhovljene materije. Ali kako izaći iz ovoga našeg okruženja? U kojem pravcu krenuti? Htjeli bismo sve ovo što se oko nas zbiva, pa i u nama samima, svesti ad absurdum. I na kraju što ostaje? Smisao?

Ne, to je protualgebarski: uvijek ostaje predznak većega. Jer apsurd nam se čini uvijek većim u ovom našem svijetu.

On, dakle, nosi predznak!

S vremenom ipak uviđamo da je to samo privid, da i apsurd ima svoju Ahilovu petu. Nikad ne pobjeđuje cjelovito. Uviđamo, ako ozbiljno pristupamo problemu, da sve ima svoj razlog i svoj cilj. Pa i sama ta naša svijest o njegovu postojanju i njegovoj prisutnosti dokaz je da mu nešto nedostaje, da mu nešto izmiče.

Ostaje, dakle, i nešto od predznaka manjega!

U toj točki algebra postaje antinomična, nematematska. A naš život tu postaje dvoznačan: dogmatičan i dijalektičan, konačan i beskonačan.

Tu Nečija prisutnost izranja pred nama kao prvi i zadnji razlog svega postojećega. Otkrivamo, kao misaona bića, da Netko stoji u središtu svega. On je Smisao svega. U Njemu se sve miče i jest. Vječni Logos – Riječ izgovorena na početku što iz kaosa sve pretvori u kozmos. To je Bog čiji su tragovi svuda oko nas i u nama. Samo ih trebamo znati otkrivati. Nažalost, svi smo mi slijepi na tu Prisutnost, na taj »l'impénérable mystère« (nedokučivu tajnu), na tu beskrajnu distancu i, istovremeno, na tu nevjerovatnu blizinu (cf. *Gen28,12*). Bolujemo od disleksije. Krivo iščitavamo znakove i stvari u ovom našem svijetu. Pa nam sve to, povremeno, izaziva

mučninu. Dovodi nas do apsurdna. Zato Isus, utjelovljen u nazaretskoj Djevici, dođe da nas pouči i izliječi i da nam govori o onom što znade, da nam posvjedoči ono što je vidio (*cf. Iv 3,11*). Nastani se među nama (2). Ostao je s nama kao božanski logoped da nas uči pravilno čitati Očevo pismo.

Poznata nam je biblijska priča o bogatom mladiću (*cf. Mt 19,16-22; Lk 18,18-23*). Vrhunac zbunjenosti i panike bile su riječi Isusove: »Ako želiš biti savršen, hajde prodaj što imaš i podaj novac siromasima... Onda dođi i slijedi me!«

Abiit tristis. Otiđe žalostan. Nikad se nije vratio. Bio je to tvrd govor za njega...

Uronjen u zemaljsko, razmišljao je samo zemaljski. To je bio kraj njegovim ambicijama. To je bio kraj njegovom svijetu zatvorenih vidika. Mučnina ga je i dalje mučila. Besmisao i dalje proždiraao...

Nije znao izabrati. Nije se mogao odlučiti. Samo zdrav i budan duh čuje zov svoje svijesti i savjesti da krene iz svoje učmale zavičajnosti. Samo u svojoj punoj slobodi, oslobođen od svih atavizama nametnutih izvana, nenavezan ni na kakvo ovozemaljsko dobro, može sresti čovjeka, može sresti Boga i može živjeti u zajednici s njima.

U tom svjetlu donekle razumijemo Nietzschea: »Meine Stunde kam. Dies ist mein Morgen, mein Tag hebt an: herauf nun, herauf, du grosser Mittag« (*Also sprach Zarathustra*) (3).

Naš čas dolazi. Trebamo biti »patients i passionné« da bismo ga mogli dočekati.

Mnogi biblijski likovi ga dočekaše u susretu s Isusovom spontanošću i jednostavnošću dok ih je liječio od najrazličitijih bolesti. Magdalena, prostitutka, našla je sebe u slobodi susreta izraženog kroz zapanjujuću prodornost psihološko-pedagoškog Isusova pitanja: »Ženo, gdje su tvoji tužitelji?«

Zakej, carinik – krivotvoritelj pravde, oduševljen je njegovim susretom, njegovom ponudom da svrati k njemu. Nije nečastan, barem ne toliko da Učitelj ne bi mogao prekoračiti njegov prag. Kakva radost i osjećaj da nisi izopćen iz ljudskog, da nisi *suspectus*! Još jedna prilika da zaigraš zanosno u vlastitoj veličini neuvjetovana rasta...

Samarijanka, preljubnica i vir ukrštenih egzistencija, smiruje se u vodama čudesnog izvora o kojem govori Rabbi: nenametljivo, polazeći od vlastite potrebe da se napije poslije dugog pješaćenja. Divno, neodoljivo da ga se ne prihvati i da mu se ne otvori srce! Tko da je više zaustavi čuvati tajnu najintimniju vlastitog srca što ju je žderala i zaustavljala u prisno-

sti življenja?! Oglašava ju svim susjedima. Spremna na suradnju istinsku sa svima... Nije kasno nikada. Probuđena je mogućnost da se zbace okovi izvana nametnuti biću. Spontanost je otkrila njezinu slobodu, sloboda je otkrila spontanost, pa ju grli. Pada joj oko vrata... Mrena je pala. Disleksija je izliječena. Gubavi se čiste. Slijepi vide. Hromi hodaju. Mrtvi ustaju. Siromasima duhom propovijeda se kraljevstvo nebesko...

Odsada se možemo, ako hoćemo, baciti u zagrljaj Očev. Više nismo zatvoreni u naš mali zemaljski svijet ograničenih vidika. Pred nama su beskrajna prostranstva što nas vode u kuću Očevu, što nas vode prema potpunom ozdravljenju. Pozvani smo na spasenje, i to eshatološko, što okončava sa svim zemaljskim porobljenostima. S njim prestaje svaka mučnina i svaki apsurd. Jedino mu prethodi čvrsta odluka – opredjeljenje.

Pozvani smo na gozbu u kraljevstvo Božje. Pokraj njega ne mogu opstati ni druga dobra ni drugi interesi. Ono je nešto čudesno. Ono pretpostavlja ne drugi nego *drugačiji* svijet. Novi, nebeski. Ono se ne ostvaruje u povijesti ljudskoj, ali kroz povijest ljudsku. Ono je nadnaravna veličina koja nije od ovoga svijeta, ali se ostvaruje kroz ovaj svijet. Ono je naše Podne. Punina dana.

Bilješke

(1) Ho Logos sárks egéneto kai eskênōsen en hēmīn (*cf. Iv 1, 14*) – Riječ postade tijelom i nastani se među nama.

(*skēnáo* – u šatoru biti, stanovati, taboriti)

(2) Jesam li se ja promijenio? Ako nisam ja, onda je to ova soba, ovaj grad, ova priroda. Treba izabrati.

(3) Moj čas je došao. Ovo je moje jutro. Moj dan započinje: uzidi sada gore, ti veliko podne.

* Zdrav duh u zdravom tijelu. Zdravo tijelo u zdravom duhu.

Zdravlje je ljubav, ljubav je Bog

Bolestan sam! Ne osjećam se dobro! – te i mnoge druge slične fraze, oznake su kojima svaki čovjek pokušava opisati svoje trenutno stanje. Možda taj isti čovjek osjeća fizičku bol zbog kojeg svako ljudsko biće ima potrebu za pomoći svojih bližnjih te stručnih osoba koje mogu riješiti problem. Možda je tomu čovjeku neki organ oštećen, kao na primjer jetra ili pluća ili srce, možda osjeća neopisiv bol u unutrašnjosti svojega tijela koja ga je onesposobila u svakodnevnom životu.

Jedan je od najvećih čovjekovih strahova bol iako možda netko to ne priznaje, u dubini njega postoje male stanice koje se ne slažu s njim jer znaju kroz kakav bol mogu proći unatoč čovjekovu potiskivanju i neznanju. Većinu svoga vremena današnji čovjek potraži na razmišljanje o predmetima koja ne osjećaju bol i o stvarima koje ne osjećaju, ne dišu. Previše vremena taj isti čovjek koji je fizički zdrav, funkcionalan i osjeća se fizički sposobnim, potraži na okupiranje nebitnim stvarima koje ga ne razumiju i ne mogu ga utješiti. Danas, čovjek svoj dragocjeni život potraži na trčanje za zelenim papirima u obliku pravokutnika na kojima su napisani nekakvi brojevi koji određuju vrijednost. Čovjeku je bitna vrijednost za kojom žudi cijeli život misleći da se ta žudnja može zasititi zelenim papirima ili čak šarenim karticama. Nije svjestan koliko je sretan dok ga ne ispuni bol i osjećaj tako neopisiv zbog kojeg poželi umrijeti jer riječima ne može opisati svoje stanje.

Ne mislimo na zdravlje sve dok ga jednom ne poremetimo, a kada nas zadesi bolest i takvo što, počnemo sumnjati u razlog našeg postojanja te čak preispitujemo Stvoritelja, okrivljujemo ga za ono što nam se dogodilo. Boga smatramo odgovornim za sve loše što se dogodi ili se događa nama ili nekome drugome, a to sve prati poznata izreka iz naroda: »Bog kažnjava« ili »Bog će te kazniti«. No, je li Bog odgovoran za ono što je učinio? Da, Bog je odgovoran za nas jer nas je stvorio, ali stvorio nas je iz ljubavi i on je za nas ljubav koja nas ne kažnjava. Često pomislimo da život nije ispravan, a nerijetko osuđujemo Boga za tu neispravnost, ne shvaćajući zapravo da je

čovjek biće stvoreno na sliku i priliku ljubavi Stvoriteljeve te da je slobodan raditi što poželi jer mu je Bog donio slobodu iz ljubavi. Naša je sloboda ljubav Božja, a ljubav trebamo širiti prema sebi, Bogu i drugima. I kada možemo živjeti odani i dobri prema drugima, pitamo se što je s nama samima?

Nije bolest sve što boli, a svoje zdravlje nerijetko stavljamo na posljednje mjesto i ne brinemo se o toj ljubavi koja nam je povjerena od dana našeg začeca pa do dana našeg odlaska. Svakodnevno zaboravljamo na svoje zdravlje te se ne brinemo o najvećem daru koji nam je Bog podario. Ne mislimo o svome tijelu bez kojeg ne možemo, a ono ne može bez nas. Reagiramo tek kada osjetimo simptome koje prije nismo osjetili ili kada vidimo promjenu koju prije nismo uočili. Takav postupak nije pogrešan, no pogrešno je zaboravljati i ne reagirati na svoju dušu koja boli na rječima neopisiv način. Zdravlje nije samo funkcionalnost ili izgled, ono je glavna spajalica u našem životu koja nas drži na mjestu, ali i omogućava nam kretanje kroz život.

Definicija zdravlja koju je 1926. godine dao Andrija Štampar glasi: »Zdravlje je stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti i iznemoglosti.« Jasno nam govori kako je unatoč fizičkoj funkcionalnosti i mentalno zdravlje neizostavan dio sveukupnog zdravlja. Zašto ne reagiramo na osjećaje koji su dio našeg zdravlja, a opet nas proganjaju? Ne reagiramo na promjene raspoloženja, ne reagiramo na osjećaje koje ne možemo opisati, ali znamo da nas isti ti neopisivi osjećaji proganjaju kao mrak pred suton, kao kazna pred zločin. Zaboravljamo na svoju dušu koja je tu kao jedno cjelovito biće u nama koje nema organe, ali zato ima osjećaje kojima nam pomaže kroz život kao najbolji prijatelj kojeg ne želimo izgubiti, ali ipak izgubimo ako ga zapostavimo i zatvorimo u ladicu velikog ormara u dubini našeg tijela koju zaboravimo ponekad otvoriti i očistiti.

Bog nam je dao dušu koja nam uz naš razum mora biti nit vodilja jer previše razuma dovodi do gubljenja osjećaja, a previše osjećaja dovodi do gubljenja razuma. Tijelo, razum i duša tri su sastavne cjeline ljubavi Božje koju vidimo u svakom čovjeku, zbog čega je upravo čovjek posebno biće drugačije od drugih. Osjećaji su također važan dio zdravlja jer naše stanje duha, zdravlje duha također je zdravlje koje nam omogućava koraćanje kroz život uz Božju prisutnost koja nas čuva. »Zašto današnji čovjek zaboravlja na zdravlje duha?« Često je pitanje koje mi se mota po glavi jer, nažalost, vidim koliko su ljudi zapravo nesretni, a da ne shvaćaju svoju nesreću koju ne mogu osjetiti, zato što su svoj osjećaj zatvorili u ladicu.

Danas je sve manje vjere u ljudima koja je neizostavna za zdravlje svakoga pojedinog uma koji hoda ovim svijetom. Svaki je čovjek bitan, ali ako ne shvati tu činjenicu, počinje misliti drugačije, postaje depresivan, postaje nezdrav. Zatvarajući svoje osjećaje u ladice, ljudi postaju nezdravi jer ne prepoznaju usađenu Božju ljubav u sebi. Bez Boga čovjek je samo tijelo bez duše, bez osjećaja, a tijelo bez osjećaja samo je organ bez funkcije; organ bez funkcije samo je tkivo bez zadatka, a čovjek bez osjećaja nije čovjek. Zdravlje nije zdravlje ako ne shvatimo da nam Bog pomaže u životu. Bog nas daruje ljubavlju koju pokazujemo prema njemu samome, prema drugima, ali i prema sebi. Stvoritelj nas nije stvorio zato da bi nas kažnjavao i Bog, Presveto Trojstvo osjeća naš bol, ali mi ne osjećamo njegovu, već preispitujemo, ne vjerujemo, podcjenjujemo. Bogu je stalo do našega zdravlja, no Biblija nije medicinski priručnik i ne sadrži propise o ponašanju prema svome tijelu. Ipak, možemo vidjeti da Sveta knjiga osuđuje svaku neumjerenost, opijanje i proždrljivost što smo naučili u sedam glavnih grijeha od kojih je jedan od njih neumjerenost u jelu i piću. Biblija nas potiče da pazimo na svoje duhovno i tjelesno zdravlje ne iz razloga zabrane ili mržnje, već iz ljubavi. Čovjek danas može razumjeti Božju riječ u Bibliji jer je napisana razumljivim jezikom. Naš je um ipak suviše malen da bi shvatio odgovore na nerješiva pitanja. Unatoč slobodi uma, naše razmišljanje ima ograničenje koje se oslobađa prelaskom na drugo, bolje mjesto koje nije mjesto ni vrijeme. Konačno zdravlje, spokoj bez bolesti koja nas proganja, bez osjećaja koji su zatvoreni u ladice, konačno je zdravlje Božja prisutnost koja nas štiti, koja nas voli. Isus je raspet na križu zato da bi otkupio naše grijeha i tako nam otvorio vrata konačnog mjesta koje nije mjesto i zdravlja koje nema bolesti, Isus nas voli. Bog nas voli i zbog toga nam je ostavio slobodu u ovozemaljskom životu kojom svatko spoznaje sebe, a spoznajom sebe uviđa ljubav koja ga čuva. Spoznaje dušu koja je najbolji prijatelj i saveznik razumu, dvjema sponama u životu koje vode život, vode čovjeka kroz život pun trnja, pun boli koju sami shvaćamo i ponekad duboko osjećamo. Naša zadaća na ovome svijetu nije ispitivanje, ponižavanje, kršenje pravila koja nam je Stvoritelj dao, već je naša uloga ljubav zbog koje smo poslani i bez koje nismo zdravi. Bez Boga nisam zdrava i ne mogu zamisliti život bez osjećaja sigurnosti koju imam znajući da sva bol ojačava i podsjeća na sreću koju sam zaboravila, na zdravlje koje sam zapostavila. Neke stvari ostaju tajanstvene, neke stvari čovjek ne može objasniti, ali čitanjem i razumijevanjem Biblije, svete Božje riječi, mogu se donekle otkriti odgovori na

pitanja o sebi, svijetu i drugima. Mogu se služiti riječju koja nam je svi-
ma dana te uz Božji nauk koračati kroz život jer samo nauk bez vjere nije
nauk, a vjera bez nauka nije život. Gdje nauk stane pisati, vjera nastavlja
čitati, a ja sam tu da slušam i poštujem riječi koje me duhovno obogaćuju
dajući mi ispunjenje i duhovno zdravlje bez kojeg fizička funkcionalnost
nema svrhu. Funkcionalnost bez duha dovodi do osjećaja koji se riječima
opisati ne može, no ipak taj osjećaj uzrokuje valove u zdravlju, kao velika
lađa na plitkoj pučini.

Bolesti su velike lađe koje dođu na pučinu svakog čovjeka. Neizbježan
je taj crni brod koji ne možemo tako lako opisati, a čovječanstvo se tru-
dilo stoljećima shvatiti takvo zlo i izliječiti ga. Same bolesti čovjek može
opisati prateći svoja zapažanja i razmišljanja ili prateći Bibliju. Neki sma-
traju da su bolesti jednostavno neželjena posljedica evolucije, dok dru-
gi tvrde da zdravstvene poteškoće čovjeku uzrokuju zle, tajanstvene sile.
Biblija nam objašnjava da su ljudi podložni bolestima zbog grijeha prvih
ljudi, Adama i Eve, koji su se pobunili zapovjedi i kušali zabranjeno voće.
Prije takve pobune smatra se da su naši najstariji predci Adam i Eva bili
savršena zdravlja, no znali su da će umrijeti ako se odmaknu od Božje lju-
bavi koja ih štiti i čuva. Adam i Eva osjetili su potrebu za nečim čovjeku
nedokučivim, htjeli su biti slobodni, biti kao Bog. Iako im je Bog donio
slobodu na svijet, oni su htjeli sve, pa čak i ono što im je bilo zabranjeno.
Svjesno su okrenuli leđa Božjoj ljubavi i tako izgubili savršenost svojom
krivnjom i neposluhom Savršenstvu. Čovjek je sam sebe kaznio, a ta se
kazna provlači generacijama i generacijama dalje, a mjesto nestanka sa-
vršeno je mjesto koje nije mjesto, vrijeme koje nije vrijeme. Unatoč svom
zlu, crnim lađama na našim pučinama, bolestima, moramo pronaći zrno
nade koje će izniknuti ako je na plodnom tlu.

Bog nam je usadio želju za život i borbenost koja nam ne dopušta
odustajanje od sebe i svojega zdravlja. Nakon svakog brodoloma more se
smiri, a oluja nestane. Nakon bolesti tijelo, duša i um se oporave, a Bog je
tu da nas ohrabri samo ako mu dopustimo i ne zatvorimo svoje srce ve-
likim lokotima te dopustimo sebi odustajanje od puta koji nam je zapi-
san u atomima našeg tijela. Tek kada prebrodimo jedan takav brodolom,
kada čovjek koji je fizički funkcionalan, ali osjeća nešto riječima neopisi-
vo, shvati da mu je jedino potrebno u takvim trenucima bila vjera, uvidi
da je zdravlje sreća, a sretan čovjek je vjeran. Vjeran je Bogu jer zna da
bez njegove podrške koja je prožeta kroz sve bližnje koji su bili uz njega u
teškim trenucima, kroz podršku koja je nacrtana u molitvama, kroz po-

držku i duhovni mir koji je pronašao u Crkvi, tek kada uvidi takve vrijednosti, shvati da je radostan čovjek jer ima zdravlje duha.

Zdravlje duha čovjeka čini čovjekom jer je i u bolesti, nepravdi, zlu, najbitnije ostati čovjek. Kada prođeš zlo na zemlji, kakvo god ono bilo, shvatiš da je radosni čovjek zdrav čovjek, a radost je čovjeka ljubav; tu ljubav pokazuje kroz svaki svoj postupak, kroz svaki svoj pogled. U očima se vide tuga, bol i patnja, oči su ogledalo duše, a opet konstantno prekrivamo to isto ogledalo velikim tamnim povezima u nadi da će nas sakriti od istine koju si ne želimo priznati. Istina je da Bog ozdravlja jer je Bog savršenstvo, a savršenstvo je zdravlje. Konačno zdravlje koje je Bog, Božja prisutnost koja nam daje poglede na sve ljepote koje prije nismo shvaćali. Božja je ljubav konačno zdravlje u mjestu koje nije mjesto, gdje dođemo nakon zadnje bitke na bojnopolju života, zadnjeg brodoloma na našoj pučini koja ostaje vječno mirna i spokojna. Raj je težnja svakog čovjeka, nada, ljubav koja ga čak nesvjesno drži živim kroz teške životne borbe. Svaka borba počinje sukobom, a čovjek se svakodnevno sukobljava sa sobom i svojim grijesima i slabostima.

Grijesi su tamne sjene koje svakog pojedinca prate i koračaju za njim čekajući trenutke kada će taj isti pojedinac popustiti i dopustiti da ga sjena zacrni. Crn čovjek, crn od grijeha ne može živjeti sretno, a ako nije sretan, nije ni zdrav. Zdrav čovjek je čovjek koji nije crn od grijeha. Zdrav čovjek je čovjek bez grijeha. Zdravlje je stanje sreće, zdravlje je stanje mira, zdravlje je stanje funkcije, zdravlje je stanje ljubavi. Zdravlje je ljubav, ljubav je Bog.

Pitanje zdravlja u Knjizi Sirahovoj

Pitanje zdravlja zasigurno je jedno od ključnih pitanja kroz čitavu povijest čovječanstva. Mnoge su knjige i rasprave napisane i vođene o ovom pitanju sve otkad imamo zapise. No među biblijskim knjigama, osim Joba, po ovom se pitanju ističe i Knjiga Sirahova. Knjiga Sirhova nastala je u Jeruzalemu oko 180. g. pr. Kr. Autor je Židov Ben Sira iz Jeruzalema. Njegov je unuk u Egiptu preveo knjigu s hebrejskog na grčki jezik i dodao kratki uvod pa je danas imamo iz tog izvora. Izvornik na hebrejskom dugo je bio izgubljen, sve dok u Kairu 1896. g. nisu pronađene dvije trećine izvornika na tom jeziku. Knjiga Sirahova pripada u deuterokanonske knjige.

Knjiga je ustvari skup mudrih izreka, savjeta, hvalospjeva, molitava i pouka tako da neke od njih govore i o pitanju zdravlja i bolesti. U prvom poglavlju autor govori o strahu Gospodnjem. Osim one svima poznate rečenice: »Strah Gospodnji početak je mudrosti« (Sir 1, 14). Autor u osamnaestom retku donosi: »Strah Gospodnji vijenac je mudrosti koji cvate mirom i zdravljem« (Sir 1, 18). Ove riječi tako potiču da budemo u miru s Gospodinom. Onaj strah da ne povrijedimo Boga koji nas toliko ljubi i koji sam nas nikada, i ničim nije, niti bi htio povrijediti, dovodi do toga da živimo život u miru i zdravlju. Što samo po sebi ne znači uvijek samo fizičko zdravlje već i duhovno.

»Nema lijeka bolesti oholnika, jer se opačina u njem ukorijenila« (Sir 3, 28). Ovaj redak se u našem prijevodu može iščitati na dva načina. Da se uzima oholost kao bolest kojoj nema lijeka ili da za bolest koja je zahvatila oholnika nema lijeka jer se ne popravlja, već ostaje u svojoj opačini. U drugom slučaju Bog je taj koji daje zdravlje, a čovjek svojom ohološću to odbija. Nadalje, iduće mjesto gdje Ben Sira govori o zdravlju u desetoj je glavi gdje veli kako »Duga bolest srdi liječnika; tko je danas kralj, sutra umire« (Sir 10, 10). Duga bolest znači da liječnik ne nalazi lijeka pa ga zato i srdi, no nama je zanimljiviji drugi dio retka gdje Ben govori kako danas možeš biti i kralj i najveći i najmoćniji čovjek svijeta, ali svejedno ti je sutra umrijeti. Ako i ne sutra, već prekosutra sigurno.

Iduće mjesto gdje se spominje zdravlje u Knjizi Sirahovoj u dvadesetomj je glavi, treći redak gdje autor koristi zdravlje da naglasi kako čovjek mora živjeti kreposno. »Ako čovjek gaji mržnju na drugoga, kako može od Gospoda tražiti ozdravljenje?« (Sir 28, 3). Jer ako mrzimo drugoga, kako možemo išta tražiti od Gospodina. Čudno je to, ali i istinito kako mržnjom prema drugome, najviše štetimo sebi. Tako i u ovom slučaju. Kako bismo mogli tražiti nešto od oca čijeg sina mrzimo. Tako je i s Bogom, ako mrzimo bilo koje od njegove djece, a svi smo njegova djeca, ne možemo tražiti od njega milosti, blagoslove i ozdravljenje.

Sljedeće mjesto gdje autor spominje zdravlje gotovo je čitav jedan pasus. Pa ovako veli: »Bolji je siromah tijelom zdrav i čio nego bogataš bolesna tijela. Više valja zdravlje i snaga nego sve zlato svijeta i krepko tijelo više od golema posjeda. Nema blaga nad zdravljem tjelesnim niti sreće nad sretnim srcem. Bolja je smrt nego gorak život i počinak vječni nego trajna bolest« (Sir 30, 14-17). Ovdje je izrečena ona duboka istina kako je bolje imati zdravlje nego veliko bogatstvo. Jer čemu bogatstvo potrošeno na liječnike i čemu bogatstvo u bolesničkoj postelji. Sve zlato svijeta ne vrijedi ništa ako nam je zdravlje narušeno i ako nas more brige o tome hoćemo li i koliko ćemo poživjeti. Zato nema blaga koje bi vrijedilo više od zdravlja. U zadnjem retku ovog pasusa autor će iznijeti spornu misao kako je bolja smrt od gorka života i počinak vječni od trajne bolesti. U nekim slučajevima to bi zbilja moglo stajati. Ali nakon Kristove žrtve na križu mnogi prihvaćaju bolest kao križ. Neki je čak i ljube jer ona čini da se suobličavamo Isusu raspetomu. Tada bolest postaje milost.

»Slušaj, sine moj, i ne preziri me, na kraju ćeš shvatiti moje riječi. U svim djelima svojim budi umjeren i neće te snaći nikakva bolest« (Sir 31, 22). Ovo je jako dobar savjet i s gledišta moderne medicine. Umjerenost je u mnogome dobra za čovjeka i mnoge bi se bolesti izbjegle samom umjerenošću. »Jer prekomjerno jelo donosi bolest i proždrljivost izaziva proljev« (Sir 37, 30). Vrlo izravno reče autor. Nadalje, isti u ovom pasusu govori o onima koji se boje Gospodina. Takve on spašava i on ih brani. »On je radost srcu i svjetlost očima, on je zdravlje, život i blagoslov« (Sir 34, 17). Ako ima nešto ljepše od ove tri riječi – zdravlje, život i blagoslov recite mi da ih odmah potražim. Ali vjerujem da ljepše ne postoji. Imati život ispunjen zdravljem i blagoslovom najveća je milost i nema sretnijeg života od takvoga.

»Časti liječnika čašću koja mu pripada zbog njegove službe, jer je i nje-ga Gospod stvorio. Liječenje od Svevišnjeg dolazi, kao što se dar od kralja

dobiva. Znanje uzdiže glavu liječniku i moćnici ga poštuju. Gospod od zemlje pravi lijekove i razborit ih čovjek ne odbacuje. Nije li po drvetu voda postala slatka, pokazujuć' tako svoju moć? Ljudima je dao znanost da uzmognu slaviti snagu djela njegovih. Njima se liječi i bol ublažuje, od njih ljekarnik lijekove priprema. Tako nema kraja djelima njegovim, i po njemu se blagostanje širi svijetom. Sine moj, u bolesti ne budi potišten, već se Bogu moli, jer on zdravlje daje« (Sir 38, 1-9). Vrlo pronicljiv tekst za ono vrijeme i veoma točan. Liječnik od zemlje uzima i stvara lijekove, a razborit to ne odbacuje. Nadalje, znanost nam je dao Bog, kako veli autor, da bismo slavili snagu djela njegovih. Što je i dan danas ispravan stav prema znanosti. Mnogi su znanstvenici priznali kako što više otkrivaju u znanosti, to se više dive Tvorcu svega. A evo i vrlo dobra savjeta, u bolesti ne biti potišten već se Bogu moliti jer on nas ozdravlja bilo tjelesno, bilo duhovno. »Ali i liječniku mjesta daj, i njega je Gospod stvorio: nek' nije daleko od tebe, jer i on je potreban. Katkad je spas u ruci njihovoj, jer se i oni Bogu utječu da im poda milost izlječenja i lijek za spas života. Tko griješi pred Stvoriteljem svojim, nek' padne u ruke liječničke« (Sir 38, 12-15). Pomalo ironično završava Ben Sira. No nećemo završiti u ovom tonu, već onom Kristovom misli. »Koji griješe pred Stvoriteljem svojim nek' se obrate pa da ih ozdravim« (Usp. Iv 12, 40b).

Ovdje je počinak umornima, zdravlje bolesnima

Tada je zaista razlika između svjetla i tame, grijeha i kajanja bila sasvim jasna, kao što je bila različito oblikovana unutrašnjost i vanjski zid predromaničkog hrama. Zanimanje za predromaniku započelo je jednim snom u kojem sam se našla pred crkvom sv. Marte zadivljena njezinom ljupkom monumentalnošću i obuzeta nevjericom: *Nije baš uobičajeno da se crkva naziva po svetoj Marti?*

Krenuvši u istraživanje, uvjerala sam se da je upravo crkva sv. Marte na obroncima Kozjaka bila jedna od mnoštva stvarnih koje razasute po hrvatskom prostoru, na otocima, u nepoznatim selima, unutar gradova i u njihovim predgrađima – zarasle i zaboravljene – čekaju putnika dobronamjernika da ih vidi, prepozna i obrati im se deminutivom – zatečen istodobno i nevinošću i bujnošću sakralne ženske tjelesnosti. Infantkinje, pretpovijesne Venere ili *šininice* – zaobljene ptičice okamenjene u svome gnijezdu?

Hrvatska je iznimno bogata ranosrednjovjekovnom arhitekturom i kiparskom baštinom. I začudno je kako je upravo u tom razdoblju najviše građevina i umjetničkih djela koja korespondiraju s europskom umjetnošću između antike i visokog srednjeg vijeka.

San o crkvici sv. Marte ispričala sam prijatelju koji me uvjerio da tlocrte crkava nosimo pri svijesti iz nekih davnih prednatalnih dana. I bila sam sigurna. Moj izbor je upravo ona, simpatično razroka (u razgovornom jeziku rekli bismo – *gleda ukriž!*), skrovita, pomaknuta predromanika.

Kafka nas upozorava da nam nedostaje osjećaj za grijeh i da više ne čeznemo za Bogom. Strah pred grijehom i čežnja za Bogom posve su onemoćali, a posve izvjesna postala je samo patnja. Čovjek biva istinski svjestan sebe, samo u ljubavi i smrtnoj opasnosti. Ili slijedeći ga dalje: čovjek je neutješiva tuga jer je usred neprestanog uspona gomile, iz minute u minutu, sve osamljeniji i osamljeniji. Ove me misli odvođe ponovno u predromaniku!

Predromanički kaskijanski *Epitaf Petra Crnog* u našem slobodnijem prijevodu glasi: *Po tako crnoj vječnoj kući / pogledaj što je čovjek / sred ljudskih ludosti / ne naučih ništa korisno / I dok sam živio / samo sam strah na svijetu bio. / Malo što bih imao još reći / o svome zemaljskom životu.*

A divne li suprotnosti – predromanički će graditelj svojom naivnom gestom onu crnu kuću, kako poetski naziva svoj grob, svoj sarkofag, Petar Crni – skinuvši mu dno – pretvoriti u vrata crkve, u prolaz kojim srednjovjekovni čovjek iz svoje tegobne svakodnevice ulazi u sveti prostor.

Patere (svete vaze pri rimskom obredu žrtvovanja) ili zdjele pričvršćene o svod kao obrnuti kaleži, ukrašene pleterom ili obrađene tako da su vidljivi listovi bršljana ili palme, služile su kao sjenila crkvenih svjetiljaka. Svojevrsnu instalaciju čine i ugrađene amfore i žare, otvorom okrenute prema unutrašnjosti crkve u pravilnome poretku. Ne samo ukras, već i pojačalo akustičnosti prostora!

Mnogi krovovi predromaničkih crkava u obliku krnjeg stošca, prekriveni kamenim pločama, harmoniziranjem s krajolikom doimaju se kao prirodne izrasline ili rukotvori: bajkovite velike gljive, stogovi sijena u kojima je sijeno dovoljno suho, ali i sigurno od kiše da bi se zalutali seljak mogao skloniti u njih zajedno sa svojom kozom.

Da su predromaničke crkvice bile često oslikane freskama, svjedoče njihovi fragmenti u crkvi sv. Mihajla u Stonu i crkvice na Elafitskim otocima. U crkvi na Pojašinu u Splitu ostao je samo dobronamjerni natpis: *Pogledajte naslikano!* Da smo bili prisutni, vidjeli bismo ne samo freske, već i crkveni namještaj ostvaren bojama vatre, crvenkastima u svim inačicama, bojama vode, plavičastima kao more ili rijeka, bojama izlazećeg i zapadajućeg sunca i bojama šume u jesen i proljeće.

Pleter koji je u doba romantizma glorificiran kao jedinstveni hrvatski srednjovjekovni ures, uza svu svoju zavičajnost, univerzalan je i zajedničko je nasljeđe europske predromanike koja se ugleda u antičku ornamentiku.

Predromanički bestijarij vrlo je jednostavan i serijski se ponavlja poput neizgovorene molitve. U tome ponavljanju ima neumornosti i znatiželje djeteta koje se nikada ne dosađuje. Najčešće su to dvije ptice: golubice ili paunovi s grozdovima u kljunu, u profilu okrenute križu ili kaležu iz kojeg se napajaju. Ponegdje se javi grifon, mitološko biće koje privlači i plaši srednjovjekovnog čovjeka svojim lavljim tijelom, orlovom glavom, krilima i pandžama, podsjećajući ga na još uvijek prisutnu antiku i zaboravljenu pogansku pradomovinu.

Kada dodirujemo stvarne kamene lavove na nadvratniku crkvice sv. Mikule u Splitu, odgledamo slikokaz pluteja crkvice sv. Nediljice: *od Isusova rođenja do krštenja* – obavijeni diskretnim, bijelim mirisom predromaničkog herbarija: ružama, palmama, čempresima i ljiljanima – znamo da je predromanika odrasla, pretvorivši se u zreliju i ozbiljniju djevojku. Pročitavši pak Bašćansku ploču, čiji će se zvonki odjek slave hrvatskih kraljeva nastaviti u trajanju glagoljice – jednog od triju hrvatskih srednjovjekovnih pisama – u sakralnoj uporabi sve do početaka prošlog stoljeća, započet ćemo jednu novu priču, priču o romanici.

I zaista *patria arcana* upravo privlači svojom bogatom predromaničkom baštinom koja počinje s hrvatskom srednjovjekovnom državom. Iz ovoga mističnog područja započinje i priča o hrvatskom knezu Trpimiru čiji će nasljednici vladati Hrvatskom upravo u začinjanju čudesne, a jednostavne predromanike koja nas intrigira svojim krhotinama crkvenog namještaja, ostatcima zidova i cvjetolikih tlocrta, svjedočeći o svojoj ljupkoj monumentalnosti.

Prvi hrvatski samostan podignut je u Rižinicama ponad Solina za *pro duce Trepim(ero)*... O tome svjedoči ulomak oltarne pregrade. Natpis je urešen prekrasnom ornamentikom u nekoliko slojeva s motivima luka, stiliziranog lišća i vitica i dijelom paunovog repa. Jedan od najvrjednijih i najuspješnijih odgonetača hrvatskog ranog srednjovjekovlja don Frano Bulić, prema nađenim krhotima, proširio je natpis: *Za kneza Trpimira prikažite Kristu molitvu u strahopoštovanju prignuvši glavu...*

Iznad Kaštel Sućurca na lokalitetu Putalj nalazi se crkvice na brežuljku do koje se dolazi uskom i strmom stazom. U pročelje današnje betonske crkve ugrađeni su, kao spolije, ulomci predromaničkog namještaja koji nas podsjećaju na slavno Trpimirovo vrijeme. O tome svjedoče prijepisi najstarijih hrvatskih darovnica kojima knez Trpimir i njegov sin Muncimir daruju splitskoj crkvi upravo ove posjede. Zanimljivo je kako je na darovnicama naznačen točan datum 4. ožujka 852. (Trpimir) i 29. rujna 892. (Muncimir) i mjesto *učinjenja* koje se zove Bijaći. Dakle, knezovi su Trpimir i njegov nasljednik Muncimir u Kaštelanskom polju, u ovoj zagonetnoj, plodnoj i privlačnoj zemlji pred vratima crkve sv. Marte, gdje se vjerojatno nalazila i kneževska rezidencija, pisali svoje darovnice.

O ljepoti Bijaća, predromaničkoga sakralnog i vladarskog kompleksa, danas svjedoče samo ulomci crkvenog namještaja: pluteji, pilastri, grede, kapiteli, zabati i prekrasni dijelovi četverostranog baldahina, ali i nadvratnici stambenih zgrada, ukrašeni troprutim pletenicama, križevima,

palmetama i rozetama. Zanimljivo je da se na ulomku oltarne ograde pojavljuje i ornament križa s dvjema ptičicama koji je, kasnije, vrlo proširen rekvizit predromaničke ornamentike. Kada se sastavi, na temelju pronađenih ulomaka, baldahin koji je nadvisivao krsni zdenac, ponovno zastanemo pred ljepotom unutrašnjosti predromaničkog hrama i pred jednostavnom, a tajnovitom ornamentikom u čijoj se geometričnosti pojavio prizor iz lova i dva pauna s groždem u kljunovima. Zagonetni sućurački luk kao dio oltarne ograde nepoznate predromaničke crkvice bez prepoznatljivog pletera pronađen je 1935. Neki ga autori smatraju najstarijim dijelom neke hrvatske crkvice iz početaka primanja kršćanstva u drugoj polovici VII. stoljeća. Sam natpis na luku dio je stereotipnog, ali i stvarnog doživljaja srednjovjekovnog umjetnika u kojem je obraćanje antiapostrofa jer se nepoznati autor najčešće obraća živom biću, prolazniku opominjući ga: *Pogledaj ovo djelo koje je čudesno izvedeno po zapovijedi gospodinu...*

U naivnosti i neproporcionalnosti izraza predromaničkog čovjeka koji gradi hram i kuću od priklesanog i samoniklog kamena i različito oblikovanih i raspoređenih prozora u uskim udubljenim nišama na vanjskim zidovima crkvice – stvarajući iluziju uzdignutosti – mnogobožac je koji se svojim skromnim, nimalo preuzetnim mogućnostima i prihvaćanjem nove vjere – u tome je čar i privlačnost njegove umjetnosti – sramežljivo uspravlja nebu. A na egzistencijalnoj razini vještog težaka – građanina koji je jednu od prizemnih dvorana Dioklecijanove palače pretvorio u turnjačnicu.

A Kaštelansko polje, prirodno ograđeno, zaštićen je vrt s ukorijenjenim kršćanstvom, ukrašen svojstvenim predromaničkim graditeljstvom i klesarstvom nad kojim bdije Trpimir, pobjednik i mirotvorac. Kada će se *patria arcana* proširiti i početi izlaziti iz svoga lijepog vrta, početak će jedna nova priča, ne manje zagonetna, priča o romanici, stasaloj djevojci koja zna što su zadane proporcije i kanoni – i koja će, stroga prema svojoj mašti, napustiti izravnost, spontanost i naivnost.

Danas, pak, vidim rastresenu staricu koja dezorijentirana ne poznaje svoju baštinu, koja izgubljena ravnodušno gleda u plamen koji guta Našu Gospu, jednu od najljepših europskih katedrala. Luta zaraslim vrtovima u kojima korov guta ostatke benediktinskih samostana, prvih hrvatskih škola. A dovoljna bi bila samo jedna krhotina da sastavimo cjelinu. Možda samo predromanički natpis Ljubomira tepčije na nadvratniku jedne od samostanskih crkvi: *Ovdje je počinak umornima, zdravlje bolesnim., Ovdje se čiste zločini, krivice i bezakonje...*

Bog koji daje zdravlje

*Jer evo dan dolazi poput peći užaren
Malahija, 4, 1*

Zacijelo stoji da fatalistički, štoviše apokaliptički svjetopogled zacijelo ne priliči ovom vremenu toliko proklamirane (a toliko lažne) racionalnosti, ali zasigurno stoji i to da razni svjetopogledi i njihove (najblaže rečeno) neregulirane i neobuzdane manifestacije »kulture smrti« ne priliče nikojem vremenu, a ponajmanje ovom, koje se trsi biti tako slobodoumno, otvoreno i pravdoljubivo, a zapravo tavori u kalu ljudske gluposti. Mogli bismo stoga, mirne duše, ustvrditi da »slutnja apokalipse«, koju su tako tankočutno osjećali Georg Trakl i mnogi tzv. »prokleti pjesnici«, više nije nikakva – slutnja. Jasno osjećanje apokalipse, i to ne samo u vjernikā, ove je godine iz sfere metafora preraslo u gotovu činjenicu. Ništa nova, ako čitamo Jacquesa Le Goffa ili Warrena Hollistera; razlika je jedino u tome što je osjećaj apokalipse sada *naš*, a ne naših srednjovjekovnih predaka.

Naravno, za to je »kriva« korona, koronavirus, koronakriza, COVID-19, SARD-CoV-2... No, o onome što svi znaju, o tome ne vrijedi trošiti riječi, ali o onome što svi misle da znaju, a pritom imaju tako različite stavove, i to na temelju krajnje krhkih, štoviše i prhkih saznanja, o tome vrijedi prozboriti barem ponešto. Naime, između toliko raznorodnih parola kao što su *Pokajte se, kraj je blizu!* i *Korona ne postoji, sve je to zavjera*, nužno se otvorio golem prostor nepoznanica. Golemi prostori nepoznanica u pravilu se otvaraju u razdobljima velikih kriza, a do velikih kriza dolazi ne samo zbog naravnih (ili nadnaravnih) uzroka nego i, u pravilu, zbog ljudske gluposti.

Ako je, dakle, zbog opće (javno)zdravstvene situacije jasno osjećanje apokalipse iz sfere metafora prešlo u gotovo činjenicu, tada nam je navratiti se na ono što o zdravlju govori Sveto pismo. U Novom zavjetu Isus

kaže: »Eto, ozdravio si! Više ne griješi da te što gore ne snađe!« (Iv, 5, 14).¹ U Starom zavjetu pak govori Jahve ovako: »Budeš li zdušno slušao glas Jahve, Boga svoga, vršeći što je pravo u njegovim očima; budeš li pružao svoje uho njegovim zapovijedima i držao njegove zakone, nikakvih bolesti koje sam pustio na Egipćane na vas neću puštati. Jer ja sam Jahve koji dajem zdravlje« (Izl, 15, 26).

Shvaćanje kuge, odnosno bolesti, i svake druge pošasti u najširem smislu (pa tako i *četiriju jahača*), kao kazne božje zbog života u grijehu, zbog nepoštovanja božjih pravila, tj. moralnih zasada, daleko je starije i od samoga kršćanstva (stoga ovdje i ne pišemo »Božje/Božjih«, nego općenitije, »božje/božjih«) i duboko je ukorijenjeno u ljudsku narav, u prirodu ljudskog roda. Ako je, dakle, osjećaj bogobožnosti imanentan cijeloj *povijesti vjerovanja i religijskih ideja od kamenog doba do eleuzinskih misterija te od Gautame Bude do trijumfa kršćanstva* (da citiramo naslov i podnaslove obaju svezaka kapitalnog djela Mirceae Eliadea), onda i strogo analitičko, znanstveno i logičko razmišljanje nužno mora dovesti barem do ovog zaključka: »Ima u tome nešto.«

Naravno da »ima u tome nešto«, a sva je prilika da ima i više od »nečega«. Ma koliko će našedobni »agnostici« i ini ateisti, kao i toliko neprikriveni bogohulnici sviju fela, sipati drvlje i kamenje na ovako utvrđene znanstvene (!) činjenice, oni pritom, uz nepotreban krik i bijes koje uzalud podižu, upadaju u zamku upravo onog razmišljanja kojim se toliko diče: logičkoga.

Ergo: ako je bogobožnost (od kazne zbog života u grijehu, zbog nepoštovanja moralnih zasada) imanentna ljudskom rodu, onda, logično, postoji i božanski autoritet: u smislu (također znanstveno utvrđenoga) *trijumfa kršćanstva*, to je Bog, odnosno Presveto Trojstvo.

U krizna vremena, vremena kazne Božje – a tako i u ovom vremenu (ponovit ćemo) toliko proklamirane (a toliko lažne) racionalnosti i (najblaže rečeno) nereguliranih i neobuzdanih manifestacija »kulture smrti« – susrećemo se s *licem Boga živoga*. Svatko od nas ima/imao je/imat će osobni doživljaj toga vrhunaravnog iskustva. Mogli bismo – kada bismo bili »blagoslovljeni« ohološću svojstvenom mnogim našim liderima i »opinionmakerima« – ustvrditi da neki već plaču zbog smrti bližnjih, dok mnogim tim bližnjima zacijelo već je »velika plaća na nebesima« (Mt, 5, 12); no nećemo, jer o tragedijama nije lako zboriti, a ponajmanje suditi;

¹ Svi navodi donose se prema Jeruzalemskoj Bibliji, a sva isticanja (podcrtana) su autorova.

toga se valja kloniti jer nije nam to dano, nego nam je dan »trn u tijelu, anđeo Sotonin, da me udara da se ne uzoholim« (2 Kor, 12, 7).

Uz to, ma koliko god mogli logično razmišljati, jedno ne možemo znati: a to je Božji plan. Kakva god bila ova vremena, posljednja ili možda prva *prava* – prije no što vidimo »novo nebo i novu zemlju« (Otk, 21, 1) – valja nam se prisjetiti da »doista, sada gledamo kroza zrcalo, u zagonetki, a tada – licem u lice. Sada spoznajem djelomično, a tada ću spoznati savršeno, kao što sam i spoznat!« (1 Kor, 13, 12).

Hoće li »tada« biti danas ili sutra, nije važno; važno je da »sada: ostaju vjera, ufanje i ljubav – to troje – ali najveća je među njima ljubav« (1 Kor, 13, 13).

Uostalom, posvjedočio je Jakov: »Vidjeh Boga licem u lice, i na životu ostadoh« (Post, 32, 31). Iako je hramao, »sunce je nad njim bilo ogranutulo« (Post, 32, 32). Baš kao što svjedoči Malahija (4, 2): »A vama koji se Imena moga bojite sunce pravde će ogranutiti sa zdravljem u zrakama, i vi ćete izlaziti poskakujući kao telad na pašu«. Pa ako i nastavimo živjeti hramajući, bit ćemo sretni – *sa zdravljem u zrakama* – ako ne zaboravimo na *vjeru, ufanje i ljubav*. I nastaviti ćemo živjeti.

A kada (ne ako!) »spusti se gusta tmina na svu zemlju« (Izl, 10, 22), tada ponovimo: »Gospodine, nisam dostojan da udeš pod krov moj, nego samo reci riječ i ozdravit će duša moja.«

Prah i Ljubav

*»... svi su postali od praha i u prah se vraćaju.«
Propovjednik 3, 20*

»Ispraznost nad ispraznošću, veli Propovjednik, ispraznost nad ispraznošću, sve je ispraznost!« (Prop 1,2). Na njega se nadovezao Toma Kempenac, koji je napisao: »Taština je nad taštinama i sve je taština, osim Boga ljubiti i njemu jedinomu služiti.«

Sve je na svijetu vremenito i prolazno, propadljivo ili smrtno. Čak je i sam svemir nastao zajedno s vremenom, a u nekoj silno dalekoj budućnosti neće ga više biti kao što ni vremena više neće biti. Bog je stvorio vrijeme, stvorio je čak i stvaranje u vremenu, stvorio prostor, i nas same. I sve to iz vječnosti neprestano stvara. On je iznad svega. Vječan i savršen.

Tajanstvo smrti muči nas sve. Ne samo nevjernike nego i vjernike, premda vjernike u prosjeku manje. Neki ateisti užasavaju se same pomisli na smrt. Leševi su puni crva, ako ubrzo poslije smrti našeg znanca ili znanice iskopamo grob i izvadimo lijes što ćemo često ugledati? Ugledat ćemo leš kako gnjili i raspada se, a u cijelom truplu gmižu gnjusni crvi. Na kraju balade našeg života mi hranimo crve.

Umrla je lijepa žena i zakopana u grob, njen znanac i vitez koji se divio njenoj ljepoti, kada je ubrzo iskopan njezin lijes, i kada je pogledao u njezino raspadnuto truplo, toliko se užasnua da je zavapio Bogu, i počeo žuditi za njegovom vječnošću.

Zaista, sve se u svijetu raspada. Sve je napravljeno od tvari koja se mrvi, sve je prah i prašina što curi između prstiju. Sve je pijesak u klepsidri što neumitno curi i obznanjuje nam kobni tijek vremena.

Sve se raspada što dotaknemo. Sve stvari u kući se kvare, osobito naše tijelo s dolaskom starosti. Vrijeme ždere sve. Opći rasap svega. Pa ipak vjerujemo da postoji neki nadprostor i nadvrijeme u kojemu je sve vječno. Vjerujemo u onostranog Boga čiji savršeni i vječni bitak daruje bitak svemu u svijetu, ali nesavršen i prolazan.

I ja sam prah i u prah ću se vratiti, pa ipak nisam samo prah. Ako ljubim ljude, ako činim milosrđe bližnjima, ako sam ponizna srca i dobar prema drugima nisam prah. Ako ljubim Boga i njemu služim, nisam prah. U tom slučaju postojim u Bogu. Oduvijek i zauvijek postojim na nebu vječnosti.

O što god se naslonim raspada se. Sve se ništi, sve ulazi u ništavilo praha. Zalupim vrata, ona se raspadnu. Vjetar raznosi prah ulicama. Satovi se kobno okreću, ili još kobnije miruju, stvari se raspadaju, ljudi se raspadaju, sve se mijenja. Smrt je u svemu. Umjesto oštre kose, smrt ima metlu s kojom mete prah.

Ormari i trosjedi se raspadaju, automobili i televizori se kvare, znanci, rođaci i roditelji vremenom nestaju. Prah, posvuda prah, zagušljiv, nesnosan prah. Od praha smo napravljeni i u prah ćemo se vratiti. Sve što dotaknemo, taština je i ispraznost. Pa ipak ljubav bar ponekad zaista postoji.

Sve se gomila, truli, gnjili, mrvili i nestaje. Hodam prašnom ulicom, prašna su stabla i kuće. Nisu prašna, ona su prah. Prah mi ulazi u oči, u nosnice, sav sam prašan, gazim prah. Sve je prah. Moje objavljene knjige su prah i ja sam prah. Sve što sam stvorio i napisao je prah.

Sve se mrvili u mojim rukama. I zidovi su od praha, ali još uvijek stoje. Najstrašnija je sumnja u ljubav. Da ne ljubim, da nitko ne ljubi, da je ljubav samo naša duševna varka, da čak i Bog nije ljubav, već samo umnožava sebe i ljubi samo sebe u drugima. Ispraznost je nad ispraznostima.

Svi su ljudi smrtni. Čak je i Bogočovjek bio smrtni. Pa ipak je uskrsnuo. Sve živo je smrtno. Smrt je sve što gledamo. Pa ipak se vječnost bitno razlikuje od vremena. Vječnost nas čeka.

U svijetu sveopćeg rasapa ne možemo zamisliti vječnost, osim da je možda slična vremenu našeg djetinjstva kada nam se činilo da je sve oko nas toliko dugotrajno kao da je vječno, pa i mi sami. Nije nam padalo na pamet da bismo mogli nestati. Vrijeme je tada teklo silno polako. Kao da stoji. Često sam patio od dosade, što mi je danas nezamislivo. Danas mi godina tako brzo projuri, toliko da mi izgleda brže prolazna od jednog jedinog mjeseca u djetinjstvu. Naše djetinjstvo nije bilo bez patnje, pa ipak nam se čini da ih je bilo puno manje. Radost je bila česta. Kasnije u mladosti kada me je Bog obratio, radost njegove blizine, sveobuhvatnosti i ljubavi bila je još veća. Zato je obraćenje nalik na drugo djetinjstvo. Puno radosti.

I prahu zemaljskom prisutna je vječnost jer je Bog prisutan. Njegova ljubav pretvara naš prah u nešto čvrsto i postojano. Kada vjerujemo, na-

damo se i ljubimo. Ne razmišljamo o prahu kada volimo svoje bližnje. Volimo život i svijet kao Božji dar. Osjećamo da nitko od naših bližnjih nije prah, niti smo mi sami prah.

Slobodni od taština osjećamo čvrstoću i trajnost svijeta koji Bog drži u svojoj vječnoj ruci. Sve je u njemu. I ruža koja nam sada cvate i miriše, prvo je cvala u Bogu, pa tek privremeno u našem dvorištu. I svijet je isprva i zauvijek u Bogu, kao i ruža. U Bogu je sve vječno. Pa i mi sami i naši bližnji.

Božja vječnost nam govori da sve oko nas nije prah, nego dragocjeno i divno Božje stvorenje. Makar samo na trenutak postoji u vremenu, oduvijek i zauvijek je u Bogu.

Doživljavamo vječnost kad ljubimo svoje bližnje i drage, kada ljubimo sve ljude, a iznad svega ljubimo Boga. U dobroti i milosrđu nema praha, već ga na ovom svijetu nema. A u vječnosti, u Božjoj ljubavi, sve vječno postoji. U Bogu nema smrti ni praha, u Bogu sve živi. Kao da se u vječnosti nalazi sveukupno vrijeme koje savršeno miruje. U vječnosti su ljudi sasvim živi i besmrtni.

Ninski cvit soli

Pod utihom mora i oštricom bure stari grad priča o vjeri, vjernosti, krštenju, hrabrosti, odvažnosti starih Hrvata. Osluškujem topao kamen povijesti, vizure starohrvatskog pletera, nižu se slike čudesnosti i miline. Ovdje gdje su oci ugradili temelj vjere i države pristupam s poštovanjem ulaska u sveti hram jer hrvatski je narod dao zavjet vjernosti Kristu i Svetome Ocu kako neće ići u osvajačke ratove. Je li za nas Hrvate hodočastiti u Nin jedan apostolski put u hrvatski Betlehem? Slijediti stope ribara Galilejca na obali topla Jadrana, *sliditi stope* Petra Zoranića po starohrvatskom zavičaju mitskoga Velebita, slijediti srce i dušu našega stoljetnog kršćanstva. U srcu mi jeka Papine pozdravne molitve pri prvom pastirskom pohodu: *Zemljo Hrvatska, Bog te blagoslovio*. Da, bili smo i jesmo *narod nade*, kako nas je počastio svetac naših dana veliki papa Ivan Pavao II. Poklonimo se domovinskoj štalici rođenja Krista koja svijetli poput najsvijetlije zvijezde. Lice moje Hrvatske nosi plam svjetlosti, božanske miline i snagu vjere. Domovina je majka, ćutim joj bilo, uživam u naručju ljepote. Udišem sjaj preliven ravnokotarskom poljem, preko mora iz ninske lagune prenesen vidikom gore prema velebitskim vrhovima. Blagoslovne visine mamile su *Planine* Ninjanina Petra Zoranića. Srh putopisa prvog hrvatskoga romana odzvanja i današnjicom. Ovdje su kolo igrale vile Hrvatica i Slovinka o kojima pjevam svoje velebitske bure: Po novim krovovima velebitske će bure pomesti drač i korov, tamu i uzništvo... Poslije olujne bure zaigrat će kolo vile Hrvatice na jadranskom žalu. Pjevat će – služavka više nisam, tijelo mi je snažno, ruke su mi očinske, srce mi je majčinsko... Ovdje su djedovi naši molili za dušu, trapeći tijela teškim radom. O blagosti Svemoguća, zađi nad ravnokotarska polja u miru novog dana. Neka zasja molitva i rad s osmijehom sretna čovjeka. Neka večernji Angelus na počinak ispraća zadovoljne obitelji. Sjećam se majčina kazivanja: povorke hodočasnika, pješaka, zaprežnih kola, a ispred crkve sv. Anselma, prvog bi-

skupa Nina, narodna pjesma i kola vjernog puka. Procesija s kipom čudotvorne Gospe od Zečeva, okićene poljskim cvijećem koje su prethodno ubrale isključivo djevojke. Blažena Djeвица Marija ukazala se udovici Jeleni Grubišić u mjesecu svibnju (5. 5.) 1516. na otočiću Zečevu u vinogradu u vrijeme teških turskih nasrtaja na grad. Iz Jahvinog vinograda potekla je vjera, trsovi grožđa rađaju 504 ljeta, beremo ih smjerno i u poštovanju. Čudotvorno ukazanje Gospe od Zečeva obilježava se u mjesecu svibnju i 5. kolovoza. U Ninu se okuplja veliki broj hodočasnika, poslije misnog slavlja započinje svečani ophod vjernika, procesija, ulicama grada koje su blagdanski ukrašene. Vjernici nose kip čudotvorne Gospe od Zečeva te pjevaju himnu *Dobra Majko sa Zečeva* i druge pjesme posvećene Djevici Mariji. Slavlje je 5. kolovoza u svečanosti, barkama okićeni barjaci plove iz Nina na otočić Zečevo. Prva je barka s crvenim barjakom, slijede je barka s bijelim barjakom, potom s plavim barjakom. Toplo je pod okriljem Vinogradara iznijeti posudice vjere, ufanja, ljubavi, osjećati snagu pradubina. Suvremena povijest dotiče nas nacionalnim ansamblom *Ladom* koji je jučer pjesmom i plesom ispred crkve sv. Križa u živopisnim nošnjama iz svih krajeva Hrvatske pokazao hrvatski ponos. Danas u Nin stigoše hodočasnici *Marijanskoga zavjeta za Domovinu* s patrom Ikom Mandurićem. Zvon zvona, Angelus srca u svakom koraku izabrane duše. Korača s njima Hodočasnik Galilejac u vrelom ljetnom danu, korača dobar komad puta. Hode oni i u ime svih što su svoja proljeća i ljeta darovali domovini. S njima su, njihovoj su pjesmi *tema za sve one kojih nema*. Nosi ih mladenački zanos, grije vjera, čuva Gospina krunica kao glavno pomagalo hodočasničke opreme. Kada zastanu na predah, kao da je i Hodočasnik zastao i ostaje s njima da otpočinu tijelo. Zatim opet dušom i srcem kreću na put. I kada on prividno iščezne, ostavlja svjetlost oblivenu blagošću, vedrinom, dosljednošću. Hrvatski branitelji i hodočasnici mole za domovinu, mole po Gospi Sina za zdravlje, blagoslov, snagu vjere. Težimo zdravlju jer i po Hipokratu *Tko želi ostati zdrav... neka bude umjeren u svemu. Neke diše svjež zrak, njeguje i vježba tijelo, čuva hladnu glavu i tople noge, a bolesti liječi postom*. Uživam u ljetnoj razglednici Nina. Najljepša je Kraljičina plaža o kojoj legenda priča kako se prvi hrvatski kralj Tomislav, zajedno sa suprugom i djecom, opuštao i uživao u iznimnoj morskoj ljepoti. Dobila je ime po Tomislavovoj supruzi prvoj hrvatskoj kraljici. Američki Travel Channel uvrstio je Kraljičinu plažu u najljepše plaže svijeta. Ov-

dje se nalazi najveći poznati lokalitet ljekovitog blata u Hrvatskoj koje se godinama organizirano koristi na ljetnom lječilištu u Ninu, upisanom pri Medicinskom fakultetu u Zagrebu još 1960. Ljekovitost čini spoj mora, soli, sunca, bilja. Terapija ljekovitim blatom započinje tjelovježbom, pacijenti se sunčaju dok im se blato ne osuši na tijelu, zatim ga ispiru i plivaju u moru. Dolaze iz cijele Hrvatske u »ninsku kliniku na otvorenom«. Liječi ih morska sol bogata mineralima, čuva njihovo zdravlje, ljepotu kože dok nad njima leti 250 vrsta ptica u okruženju endemskih vrsta biljaka. U šetnji plažom, namazane blatom, uz poglede i upite znatiželjnih turista, Nada i ja u razgovoru dijelimo recepte života o zdravlju, kulinarstvu, kulturi, književnosti. Svakodnevno ostavljamo tragove na pijesku na kratko vrijeme jer prvi će ih maestral valovima pokupiti. Plažom otkrivamo oblike originalnih umjetničkih djela roditelja i djece: dvorce, utvrde, dupine, krokodile, svjedočeći pjeskovitim ninskim razglednicama. I njih će isprati valovi. Sunce i vjetar suši blato, a zatim ga ispiremo plivajući u moru i puštajući crnilo kao sipe. Ujutro opušteno sakupljam školjke s gospođama Ivkom, Biserkom i Rajkom. Ponekad i sama uronim u lagano buđenje dana. Plivanje u sedam ujutro u moru bonace krijepi dušu i najbolji je odmor tijelu. Na plaži je i starija gospođa Ika koja, ne obazirući se na gužvu oko sebe, prebire krunicu i moli. U razgovoru me zanimalo što moli? Mudro mi je odgovorila: »Dite moje, molin za obitelj, unuka Ivana, za zdravlje i za ci'lu Hrvatsku.« Eto, na Kraljičinoj plaži jedna vremenšna gospođa, topla duša moli Gospu Kraljicu Hrvata za naš narod. Povodom srebra Vatrenih u Rusiji *naš čovik*, istinski narodni iz Benkovca zasvirao je na usnoj harmonici i poveo kolo. Na Kraljičinoj plaži za ruke se uhvatilo i staro i mlado u pjesmi i veselju. Izdanak starih Hrvata pjeva i pleše, a turisti znatiželjno snimaju. Još jedna topla razglednica ljeta: mali čovjek drži se zajedno u vremenu i nevremenu života. Fizioterapeuti Silvana i Igor i medicinska sestra Marijana brinu se o korisnicima fizikalne peloidne terapije. Veselo je, s mnogo dosjetki i smijeha. Osamdesetogodišnja bakica igra boće na užarenom pijesku plaže u mješovitoj ekipi. Ovdje je i Joso iz Poličnika, pomorac koji cijeni morske kapljice zdravlja. Koliko je važno zdravlje, potvrđuje probijanje Ričine 1909. godine što je imalo za posljedicu da voda može protjecati, više nije bilo malarije i zrak je postao čist. Jedno jutro pojavila se delegacija lokalnih vlasti i Talijana koji bi koncesionirali plažu, ljekovito blato, naše pomorsko dobro još od kralja Tomislava! U raz-

govoru Talijan ističe kako bi nam ljepše bilo točati se u kadama, u uređenim kabinama, a mi naglašavamo kako je ovo naše pomorsko dobro još od kralja Tomislava iz 10. stoljeća i da su ovdje proplivali hrvatski kraljevići. O nacionalnom, vjerskom, povijesnom značaju da im i ne govorimo! Neka krenu ophodom u zidine starog grada koji priča kako su Hrvati ovdje započeli slijediti prve kršćane. Kraljevski grad Nin temelj je hrvatske državnosti i pripadnosti zapadnoj civilizaciji. Prijatelj dobro namjernik najprije neka krene od crkve svetog Nikole, a nalazi se na brežuljku u polju Prahulje, nekadašnje predrimske nekropole. Svaki od sedam hrvatskih kraljeva okrunjenih u Ninu dojahao bi na konju do crkve sv. Nikole, mačem zasjekao na sve četiri stane svijeta i predstavio se narodu. Ostavljam kiticu cvijeća pred spomenikom knezu Branimiru, koračam preko starog mosta u grad hrvatske povijesti. Grad Nin, star tri tisuće godina na otočiću povezanom kamenim mostovima, pažljivo čuva ostatke najvećeg antičkog hrama na tlu Hrvatske, originale starohrvatskih brodova, jedan Judin srebrnjak i kopiju krstionice kneza Višeslava; ima Muzej ninskih starina i Muzej soli te crkvenu riznicu Zlato i srebrno grada Nina. Nosi titulu EDEN destinacije kao jedno od posebnih, malih i odabranih mjesta Europe.

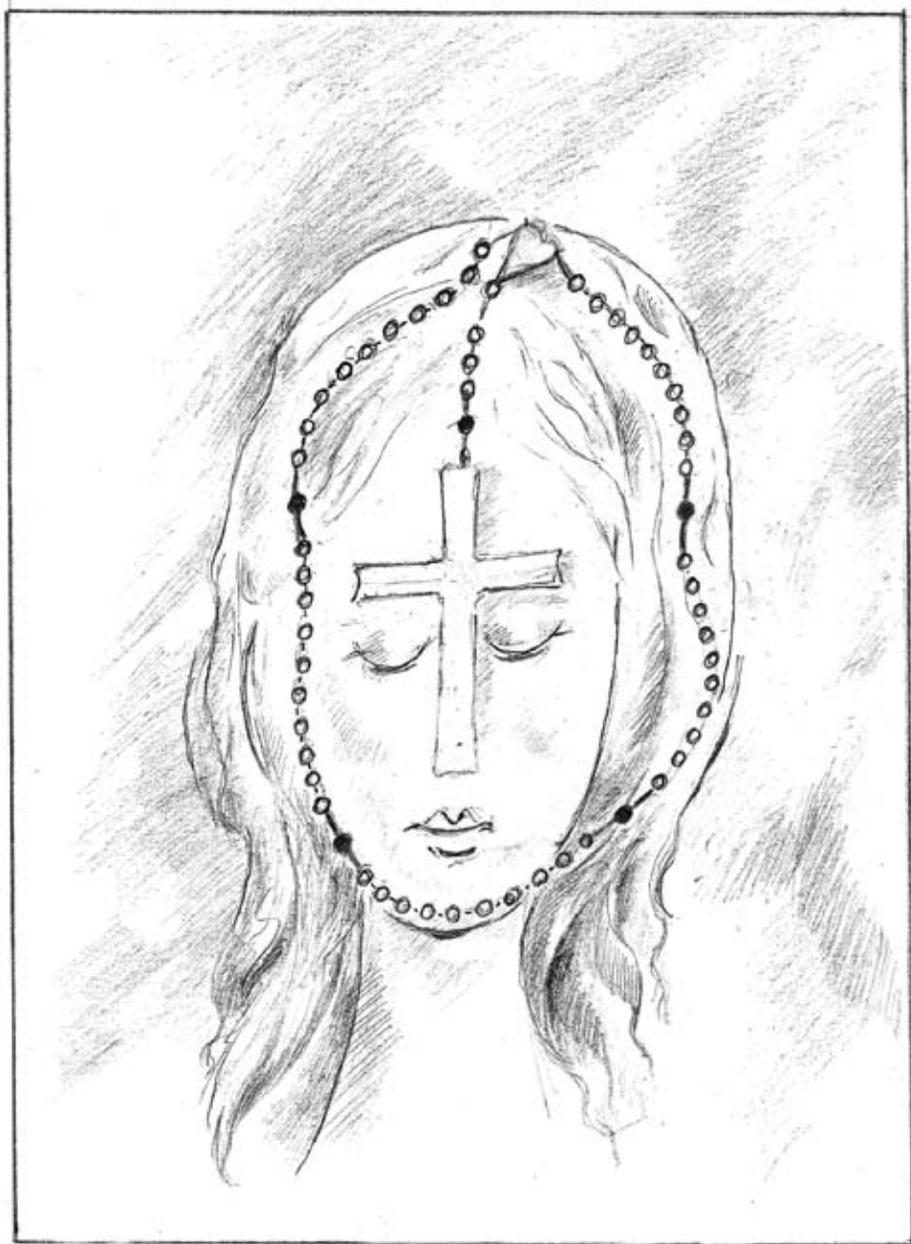
U prošlosti tko je posjedovao sol, bio je materijalno bogat. To prirodno bogatstvo pretočeno je u jedinstvenu ustanovu i turističku atrakciju – Muzej soli. Svi mogu vidjeti kako se na *starinski* proizvodi sol, kupiti autohtoni hrvatski slani proizvod te okusiti znameniti cvi't soli, ručno brani lijek koji zdravlje nudi. Solana Nin stoljećima daje život, othranjuje generacije, udomljuje biljke i životinje. I rimski su carevi na gozbama uživali u punoći okusa ninske soli. U starim se vremenima sol mijenjala za zlato, Rimljani su svoje vojnike plaćali našom soli. Solana Nin smještena je u plitkoj laguni Ninskog zaljeva gdje nema teške industrije ni intenzivne poljoprivrede. Najzdravija je ručno brana morska sol jer sadrži jod morskih algi koji utječe na pravilan rad štitne žlijezde, brom koji je neophodan živčanom sustavu i kalij koji pomaže u koncentraciji i mentalnom radu. Lijek je protiv stresa i celulita, eliksir za zdravu i lijepu kožu, izvor aminokiseline i vitamina, potiče cijelo tijelo.

Što Hrvati mogu ponuditi svijetu? Darujmo mu ljekovitost vjere, cvi't soli, svjetlost onkraja. Na pragu ljepote povijesnih tragova, ninskih sunčevih zraka, ljudi i misli koje nosim u srcu, posežem za trajnom porukom Augusta Šenoa: *Ljubite se do groba, / Samo ljubav uzvisuje čovje-*

ka do zvijezda. Ali ljubite i cijeli svijet, / A prije svega taj divni kraj koji vas je rodio. Siromašan je, mnogo mu ljubavi treba. / Na ovoj grudi trajte pošteno dane svoje, / Za nju radite, nju mi branite; / Ne mami vas tašta čast, Ne zaslijepi vas sjajno tuđinstvo. / Ostajte što jeste, / I ne dajte da vam djeca budu drugo / Nego što ste vi! Sebi i bratu čovjeku poručujem: »Budimo svoji, Bogu odani, s križem na čelu, krunicom u ruci, čuvajmo prirodu, poštujmo more, dičimo se Gospodinom i živim kamenom hrvatskoga kršćanstva.«

Krunica je moj lik

MONODRAMA

Uslišani zavit (Krunica je moj lik)

LICE:

MARIJA, 90-godišnja starica iz Kaštel Sućurca

MJESTO I VRIJEME RADNJE:

Kaštel Sućurac, ljeto 2020. g. i jesen/zima 1918. g.

Dvorište ispred stare kamene dalmatinske kuće prekriveno je lozom koja stvara hlad, a oko dozrelih grozdova omamljena od vrućine leti tek poneka zalutala osa. Ispred kuće kameni stol i na njemu dvije zdjele, s blitvom i srdelama, a u desnom kutu Sveto pismo, brošura o Gospi na Hladi, slika Gospe na Hladi i radijski prijamnik. Starica naborana lica u crnoj odjeći s krunicom u ruci, s rukom iznad očiju gleda zabrinuto u daljinu, prema brežuljku Putalj na padinama Kozjaka, prema crkvi sv. Jurja koju je 839. g. dao sagraditi knez Mislav i koja se spominje u Trpimirovoj povelji iz 852. godine, hrvatskom krsnom listu.

Gospe moja, koliki plamen... a nebo plavo i čisto ka suza... ajme meni, ča gori... cili Kozjak će izgorit, cili gaj, sve ono lipo zelenilo... ali bar da crikvicu uspiju spasit, da se i ona ne užge... Ne mogu ovo niti gledat.

Prekriži se.

Gospe moja, pomози nan, sačuvaj našu crikvicu kneza Mislava. Oduvik smo ti se uticali, a ti si nan oduvik pomagala, zagovornice naša. Od požara si naš Sućurac spasila i u stara vrimena, baš ka ča si nas kroz vikove spašavala i od svakega drugoga zla – od suše i krupe, od turski napadi, od kuge i kolere, od gladi i sučije, od španjolice... Puno judi je tebi učinilo zavit, baš ka ča su ti zavit učinile moja baba i moja mater, a i ja ću se svoj i njihov zavit truditi ispunit sve dok me dragi Bog ne vazme k sebi.

Zastaje i vrti glavom čudeći se, još uvijek gledajući prema crkvi.

Ma da mi je znat kako se ovo užgalo... I to samo dva dana nakon ča smo proslavili blagdan Gospina proslavljenja, i nakon ča smo i zafalili ča si Sućurac prij 210 godin spasila od suše. *Prekriži se i počne hodati po dvorištu.*

Jo, da mi je bilo vidit tega francuskoga zapovidnika ča si ga uspila priobratit. (*Smije se.*) Je, je, i u librima je ostalo zabilježeno da je Marmont najviše volija litovat u Kaštilima i sa sebon je uvik vodija svoji četrnajst generali. Inšoma, te 1810. godine je u Dalmaciji vladala velika suša, pa tako ni u našem Sućurcu puni šest miseci nije pala ni kap kiše. U poju juta nevoja... propa cili težački trud i ništa ni rodilo, a i ono ča je niklo, sasušilo se od privelike žege. »Bože moj, svi ćemo pomrit o' gladi... ko će na'ranit sva ova gladna dičja justa«, kukali su Sućurani gledajuć svaki dan u nebo, nadajuć se kiši koja će spasit nji i dicu. Kad su vidili da druge nima i da in priostaje samo molitva onoj ča je oduvik na nji pazila, Sućurani su zajedno sa svojin župnikon odlučili učinit procesiju sa slikon čudotvorne Gospe na Hladi i prinit je iz njezine crikvice podno Kozjaka u župnu crikvu u mistu i tako isprosit kišu. Noć prij procesije sućuraška zvona su, po običaju, dugo navištala sutrašnji svečani ophod. Zapovidnik francuske posade koji je šeta po rivi upita je namrgođeno mištane čemu ta pridugačka zvonjava, a kad su mu Sućurani rekli razlog on se počēja podrugjivo smijati. (*Križa se i kima glavom.*) Inšoma, sutradan je bila procesija. Dan je bija vedar, nigdi ni jednega oblačka. Prid sami kraj procesije, kad je puk noseći sliku Majke Božje počēja ulazit u župnu crikvu, nebo se odjedanput zamračilo i sa svi stran udrila grmljavina. Nebo je proplakalo, a onda je počela padat kiša ka iz kabla. Sućurani su se križali i padali na kolina onod isprid crikve prid Gospinon slikon gledajuć put neba i zafaljujuć svojoj Majci. I padala je kiša i padala, natapajuć suhu i potribnu zemju cili dan i cilu noć. Francuz nij moga virovat svojin očiman, ali savladan od očevidnoga čuda, sutradan je bosonog, zajedno s cilon francuskon posadon, sućuračkin pukon i svon silon naroda iz cili Kaštili i okolice, uz najveće slavje, vratija sliku Majke Božje u njezino svetište i u njezinu posvećenu crikvicu.

Zastane sa smiješkom na licu i gleda put Kozjaka.

Gospe moja, već stolićima ti se obraćamo s pouzdanjen i velikon viron, a ti si oduvik pomagala svome virnome puku u svin nevojan. S nan si bila u radosti i žalosti, u smiju i plaču, u srići, patnji, i u jubavi. Molili su se i zavitovali tebi i bolesni i zdravi, i putnici i namirnici, i vojnici i pomorci ča su u svakoj prilici zazivali Tvoju pomoć... Jo, koliko si naši molbi uslišala... najboji su svidok temu svi oni zavitni darovi ča stojidu uokvireni u tvojoj crikvici... jema tu dičice od srebra, ruk, nog, glav, ma nima čega nima, a puno nji je i zlato darivalo ka zavit, pa se svake godine na Velu Gospu sa svin tin zlatnin kadenan, lancima i bračoletima okiti tvoja slika.

Ponovno gleda prema Kozjaku.

Eto, Gospe moja, ka ča si u svin tin prilikan učinila čudo, učini ga i sad, molin te. Spasi našu starorvajsku crikvicu svetoga Jure, ča onod na Putaju stoji od najstariji vrimen, još od našega kneza Mislava. (*Zastane.*) Virujen ja svin srcen i svon dušon da ćeš nan i ovi put pomoć, baš ka ča si nan oduvik pomagala. I Isus je reka: kad bi jemali vire ka zrno gorušice, mogli bi planine pomicat. E, Gospe moja, žalosti me ča danas nima više onakve vire kakve je bilo u stara vrimena i ka ča je bilo vire u vrime Domovinskoga rata, kad je cili rvajski narod molija ka jedno i kad je svakome krunica bila u rukan. Jer, da nije bilo krunice i molitve, ko zna kako bi sve to bilo završilo... a bilo je vire i u vrime Prvoga i prij Drugoga svitskoga rata... i u vrime filoksere kad su Sućurani napuštali svoje obitejske komine, svoja kale, more i rodni kraj spremajuć se poč u tuđinu, put Jamerike, Argentine, Australije i ko zna di još. Svi oni bi došli u tvoje svetište na vazdan i za nji bi se služila sveta misa, a oni su svoje živote stavjali pod tvoju zaštitu. Od tebe su se oprastali ka od svoje rođene matere, pivajuć ti: »Mila Majko, ča si povrj sela, vrati mene doma živa i vesela.«

Zastane i pozorno sluša vijesti, pa krene prema prijammniku i pojača ton. Čuje se voditeljjev glas: »Danas je u Hrvatskoj zabilježen najveći broj zaraženih korona virusom dosad. Od toga je u Splitsko-dalmatinskoj županiji 29 pozitivnih.«

Prekriži se i kima glavom.

Bože moj, ča se ovo događa... kakva godina... najprij korona u Kini, pa u nas, pa potres u Zagrebu, pa u nas požar, pa opet korona... Ali, ča ćeš... To ti je život. Nisu naši stari zaludu govorili da svakome od nas dragi Bog da taman onoliki križ koliki moremo nosit. (*Stanka.*) E, Bože moj... i prij sto godin umirali smo mi Hrvati ka mušice, ča od rata, ča od španjolice, a sad nan priti ova korona. Bože moj, nikad mira...

Sjeda za stol pa pogleda put Kozjaka, a onda uzme list blitve.

Ne, ne... ne smin gledat put gori. Evo gren očistit ovo lakicu zeja i srdel za obid, a pozatin ću učinit paradžot za svu ovu moju dicu ča će doć. (*Kima glavom.*) Baba je uvijek govorila o španjolici koju su ona i sva njezina dica uspila priživit, ali većina judi nij bila te sriće. Vlasti najprij ništa nisu tile davat u javnost da se ne bi stvarala panika, a kad se počelo govorit o bolesnima, novine su pisale da je najboje stat doma i ne ić tamo di jema puno svita, tribalo je pazit na čistoću i prat ruke, i ne ić u vižitu i na žalovanje kad bi ko umra. Škole su se zatvorile, a judi se nisu smili puno družit, jer se zaraza brzo prinosila. Bilo je stotinu naredbi i priporuk, baš ka ča je i danas: peri ruke, drži razmak, nosi masku, ne ajde nigdi, stoj doma.

(*Kima glavom.*) Sad je još i dobro, ali ono u treći mjesec kad se nije moglo poč u crikvu na misu... e, to mi je najteže palo. (*Stanka.*) Eto, sad se može ić u crikvu na misu, ali nima više ni blagoslovljene vode na ulazu u crikvu, a mir se sad daje onako sa šakom, ka ča se pozdravjaju moji unuci. Ma sve ja to razumin, ali ča mora bit, bit će. Sva srića da jeman dvor i ovo malo vrtla, pa se uvijek jeman s čin zabavit i uvijek san na zraku, a u Gospe ću ić bar svaku nediju i za blagdane sve dok me noge budu služit, jer je to moj zavit Gospi. Molin se ja i doma uvijek po cili dan... a ča ću drugo činit pod stare dane vengo molit... ali isto kad dojdem gori povrj sela, u crikvicu naše Gospe, nikako se cila priporodin. Najprin stavim cviče na grebe svi naši pokojni, pa slušan tičice kako lipo Gospi pivaju, pa gledan čenprese pod kojiman spavaju naši najmiliji i Kozjak kako se zeleni i more kako se plavi, pa gledan nebo kako minja boju i slušan vitar kako se provlači kroz lipo sućuraško poje, kroz masline i vinograde, pa gledan sunce kako obasjava rvajski barjak ča se vijori na biloj crikvici kneza Mislava na brigu Putaju i kako zlaton ukrašava Gospinu crikvicu podno Kozjaka... i divin se kako je sve to dragi Bog stvorija i čudin se koliko je silan, velik i svemoguć. I kad se naužijen tolike liposti, izmolin krunicu i sve ostalo ča triba, i onda malo porazgovaran s Gospon o svemu... a mater ka mater, sve ona to lipo posluša, svaku moju suzu obriše i svaku ranu na mojoj duši izliči, a ja se vratim doma mirna i spokojna. (*Smješka se.*) Govoridu da san u rizičnoj skupini i da se moram čuvat... pa oli mi ni vrime za poč ča... oli mi 90 godin nije dosta? Neka bude kako dragi Bog oće i nek me vazme kad on bude tija. Proživila san ja svoje, a najviše me veseli ča san se trudila ispunit sve zavite i ča san sve ove godine išla u Gospe. E, sad ću ja te naše obitejske zavite prinit na moju Maru, a ona neka ji prinese na svoju dicu.

Podigne glavu i zagleda se u prazno.

E, Gospe moja, uslišila si ti molitve moje babe i matere za zdravje dice, i moje zavite, jer sve razumiš... a ka malo si se napatila gledajuć sve ono ča su tvome jubjenome Sinu učinili... a ča ćeš... bidno žensko... a nij bilo lako ni mojoj materi u životu... a tek babi... (*Gleda put neba i križa se.*) Lipe moje, Bog van da pokoj.

Sjetno vrti glavom.

E, baba moja... i sad se sićan svega onega ča si mi ispričivala malo prin vengo ča si napustila ovu, kako si je ti zvala, suznu dolinu. Suze su ti tekle dok si se sićala ti teški vrimen, španjolice i svoga zavita Gospi. Teška je bila ta 1918., govorila si ležeć na onoj svojoj starinskoj drvenoj postěji, dok je kraj tebe na bilome čistome rekamanome lancunu ležala ova Bibli-

ja ča je ja sad jeman, krunica i slika naše Gospe. (*Zastane i uzdahne.*) Sve si to meni ostavila, a ka da si mi ostavila sve blago ovega svita. (*Stanka.*) Tega dana san svatila zašto svake nedilje i o svakome blagdanu i svecu, po kiši i po buri, po suncu i žegi greš na noge u naše Gospe. Isplakala san se zajedno s tebon dok san slušala sve ono ča si prošla u životu, a pogotovo prid sami kraj Prvega rata. (*Stanka.*) Bolest koja je kosila i bogate i siromašne, i careve i pastire i vojnike, stigla je i do nas, u Dalmaciju. Čovik se ne bi ni snaša, a već bi bija na tleju oli bi zalega u posteju. U roku od po dana umirali su mladi judi u najbojoj snazi. Najprin bi došla slabost, pa visoka fibra, gušenje i kašaj, pa tres i groznica i bolovi u cilome tilu. To je bija blaži oblik i s tin se moglo priživit, ali ajme oniman ča su uvatili teži oblik... njima je znala probit krv na nos i na justa, i još ako bi koža poplavela, znalo se, nima ti spasa. I judi i likari su bili u panici, jer to nikad do tad nisu vidili. U nas u Kaštilima su tu boleščinu zvali španjolska hunjavica oli španjolica, a u novinan španjolska gripa. Dobila je takvo ime jer se najpriju u Španjolskoj o njoj počelo pisat. Sve zemje ča su bile u ratu nisu dale puno o španjoli govorit, da se ne bi uništija moral na bojištu i da se ne bi izazivala panika među napaćenin i gladnin narodon.

Zastaje i vrti glavom.

Nij narod Prvi svitski rat zaludu nazva *Veliki rat* i *Rat gladi*. Bože moj, koliko je mladosti poginilo i koliko je judi nastradalo... a koliko je tek dice ostalo brez oca, mater brez sinov, žen brez muža... baš ka i moja baba. (*Stanka.*) Inšoma, tega dana si mi ispriovidala kako si bila sritna kad si se vinčala i kako te dida Ivan prinija priko praga na Tri kralja 1910., a već u deveti misec se rodila moja mater. Niste vrime bacali uludo, tako da ste do 1914. već jemali četvoro dice, sve jedno drugome do uva. Dida je bija vridan, radija je u poju i iša je na ribe, i u kući van ničega, za ono vrime kad su svi živili siromaški, nije falilo, a najviše je bilo jubavi. Dicu ste pazili ka cviče u pitaru i odgajali ka dobru i bogobojaznu čejad, i svi su u obiteji, i staro i mlado, pomagali u poju, u vrtlu i okolo kuće priko dana, a uvečer, nakon ča bi za zvonika odzvonilo »Zdravo, Marijo«, svi bi se skupili liti ispid kuć i pod balaturan, a zimi okolo komina di bi se pripovidalo o vilama, morama, ajducima i obrani od Turak, oli bi se čitalo iz Kačićeve pismarice. I uvijek se puno molilo, tako da bi dica znala i zaspat u molitvi.

Zastane i zamišljeno nastavi govoriti čisteći zelje.

Prij vinčanja odslužija je dida vojni rok u mornarici, a baba ga je virno čekala, moleć se našoj Gospi da se vrati živ i zdrav... i tako je i bilo. Niko nij bija sritniji od nje kad se dida Ivan vratija doma, sad već ka pravi čo-

vik, a ne više momak u kojega se zajubila. I tako su oni u ljubavi odgajali svoju dicu i živili u srići i slozi, a onda... Nakon atentata na Franju Ferdinanda u Sarajevu sve se uskomešalo i sa svi stran se moglo čut da će brzo početi rat. Većina judi se ratu veselila i radovali su se ča će ić osvetiti cara, a mi Hrvati smo se veselili jer smo mislili da će i ciloj Hrvatskoj posli rata bit boje vengo ča je bilo prin rata. I tako su naši muški obukli uniforme i krenili se tuć pod tuđinskon zastavon za tuđinca, na tuđinskin bojištima, u tuđin zemjan, u tuđin mistima za koja dotad nikad nisu ni čuli. U rat su naši momci išli s jednon pismom ča mi je baba znala kaživat, a na ti način su se, bolno i s tugon, rastajali od svoji najmiliji i od svoga doma (*Zapiva.*):

Zbogon more, zbogom poje, i Kaštila, misto moje
Ko će mi te travo kosit, kad ja moran pušku nosit
Ko će mi te majko ranit, kad ja moran narod branit.

Inšoma, partija je i dida u mornaricu, i stizala su pisma i dopisnice, a baba bi sve te njegove pisanije naglas čitala, roneć suze i moleć se Bogu da ga sačuva i da ga zdravoga i u komadu vrati doma. Pisa je dida, onoliko koliko je moga, jer su sva ta pisma čitali i cenzurirali, da čovik mora sagnit šiju prid svakakvin udarcima, iako je teško bit panj po kojemu udarci padaju. »Molin se dragome Bogu i u njega se uzdan, da ću sve ovo priživit i da ću se ponovo vidit s mojima najmilijima«, pisa je u pismu. Ona je, bidna, s četvoro dice, kuburila kako je znala i umila, a pomagali su joj njegovi ćaća i mater. Nij joj bilo lako, jer je sve ono ča je prij Ivan u poju obavja, sad palo na njezine kosti. Činili su i Ivanov ćaća i mater koliko su mogli i u poju i doma, ali kako su dica bila malena, oko nji je bilo najviše posla. Svukud po Dalmaciji je falilo muške radne snage, a uskoro je zavladata i velika suša. Za nevoju, u tin ratnin godinan ništa ni u poju rodilo i zavladata je velika glad u ciloj Dalmaciji. Auštija je za ratne potrebe uzimala sve ono ča joj je tribalo, i spizu, i intradu, i blago, tako da su i naši morali dat tovarčića, a vazeli su in i koze i kokoše. Uspili su sačuvat samo jednu kokoš i kravicu ča su je uspili sakrit u toru na Kozjaku, i to njezino mlisko je najzaslužnije ča je sve četvoro dice, a među njima je bila i moja mater, uspilo priživit sve te ratne i gladne godine. Cilo plodno kaštelansko poje, ča se na početku svakoga prolića bililo od cvitov od omendul, ča se u proliće crvenilo od veliki kaštelanski trišanj, i ča bi prid kraj lita odzvanjalo od smija judi ča su u jematvi brali grozje – sad je sve više bilo neobrađeno i zapušteno jer ga nije jema ko obrađivat.

Zastane i odsutno kima glavom.

Inšoma, sve je to baba uspila izdurat, i bila je cila ka kost i koža početkon jeseni te 1918-te kad se počelo govorit da se rat bliži kraju. »Samo nek se Ivan vrati živ i zdrav, pa će sve bit lašnje. Dragi Bog će sve to sredit«, mislila je moleć se svaki dan i privrćuć krunicu po rukan. I onda joj je, jedan dan, došla karta da se Ivan vratija s bojišta, ali da je bolestan, i neka ga dojde vidit u bolnicu u Splitu. Na joči su joj došle suze radosnice, baš ka i praidu Mati i prababi Anki. Starija dica su se veselila, ka i moja mater koja je te godine napunila osan godin, a najmlaja Ane nij ništa razumila, jer ćaću, takorekoć, nij ni poznavala. Dok se baba spremala za poč u Split u bolnicu, grlila je i jubila dicu, govoreć kroza suze: Čaća se vratija... naš Ivan se vratija... sve će sad bit u redu. »Ćerce moja, ne nadaj se prij vrimenta... najprij vidi ča je š njin i kako je pa ćemo se onda radovat«, smirivala je Ivanova mater. »Evo, odnesi mu ovu litru mlika, nek se pokripi, a veselit ćemo se kad dojde doma«, govorila je prababa, koja je pomuzla onu kravicu ča su je čuvali i sakrivali ka joči u glavi. I tako se moja mater počesjerala i obukla i krenila put Splita s limenon kanticon mlika u rukan, a puten se molila, jer je u isto vrime umirala o straja kakvi će je Ivan u bolnici dočekat, a u drugu ruku je već sebe vidila kako mu se baca oko vrata i kako je on jubi i miluje onako ka ča samo on zna. Ma jemala je u sebi toliko radosti, da jon se činilo ka da će jon se cile prsi rasprsnit od tolike sriće. Iduć onin zemjanin puten put Splita poskakivala je ne krijuć sriću ča će svoju glavu kroz malo vrimenta smistit na Ivanove prsi i ča će nakon dugo vrimenta ositit njegovo milovanje. Ma evo i sad joj je udri-la ona uzavri-la krv u lice, baš ka ča bi joj se to isto dogodilo svaku večer kad bi se sama uvukla u onu njihovju bračnu posteju i kad bi se sitila svoga Ivana i njegovu ruk i usnic na sebi i na svome tilu. Inšoma, otrala je baba znoj sa šudarićen i nastavila put, sve žveltije i žveltije. I tako, došla ona do spliske bolnice, i odma je išla na portu pitat di je njezin Ivan, njezin jubjeni. »Pričekajte malo, sad će doć likar, on će van sve reć«, odgovorila joj je nika mlada bolničarka i rekla joj da sidne i pričeka. Sila moja Mare na onu stolicu i osvrnila se okolo sebe, pa kad je vidila sve one vojnike u zavojima, na štakama, u kolicima, brez nog i brez ruk, i uplakane žene i matere, zacrnilo joj se isprid očiju i zagledala se u pod. Svud oko nje sami jad i tuga, plač, kuknjava, udisaji, izdisaji, jecaji, molitva... sve se to razligalo sa svi stran. I ča je višje čekala, sve je bila svisnija cilega onega konfužjuna ča je vlada u ciloj bolnici i nije mogla ne vidit sve one bolesnike i ranjenike i čut jauke svi oni ča su se, jema bit, prij malo vrimenta vratili s bojišta. Trudila se ne gledat okolo sebe i vrtila je zrnca krunice u ruci,

bezglasno se moleć dragome Bogu da je njezin Ivan živ i da nij puno bo-
lestan. »Zdravo Marijo, milosti puna«, molila se i sve se više uvlačila u
se, a na dušu joj je nalegla nika golema težina i tuga, tolika da ju je počelo
gušit u grlu i stiskat u prsiman.

*Zastane, uzima iz džepa bijelu maramicu i briše suze te uzdahne i na-
stavi govoriti.*

Ma evo i sad je mogu zamislit, siroticu moju, kako sidi tamo u najbojoj
robi ča bi je obukla o nedije za poć na misu, a u rukan joj krunica, i kraj
nje ona kantica s mlikon, ka sve blago Božje. I dok je trala suze ča su joj se
prij vrimenta počele kotrjat iz očiju, ka kroz maglu je vidila da prema njoj
gre ona bolničarka i niki čovik obučen u bilo. »Vi ste supruga Ivana M. iz
Sućurca?«, upita je likar. »Je, ja san«, promuca moja sirotica, gledajuć u
njega širon otvoreni uplakani očiju. »Gospođo, moja sućut, vašeg supru-
ga su s bojišta doveli bolesnog, i prije sat vremena je preminuo od upale
pluća«, čula ga je kako govori.

Duža stanka, vrti glavom i uzdiše, brišući suzu.

Evo i sad me stegne u grlu kad je se bidne sitin onako malene i same u toj
velikoj spliskoj bolnici... Zacrnilo se mojoj siroti isprid očiju, a duša joj se
prisikla na dva dila... i ostala je brez zraka, i sve se počelo u isto vrime crnit i
bilit, a iz grla se oteja jecaj ča se čuja sve do priko mora, sve do podno Kozja-
ka. Posli je i prababa pripovidala kako je i nju uvatila mala snaga i nesvisti-
ca, baš ka da je čula nevistin vapaj. Inšoma, da je ona bolničarka i likar nisu
pridržali, baba bi bila pala na tle i bila bi se sva ruvinala. (*Stanka.*) Polegli
su je na niku postēju s koje su na brzinu makli krvave lancune na kojima je
sve do maloprij leža vojnik ča je jauka i zapomaga, a sad ga više nije bilo ni
za vidit ni za ćut. I ležala je bidna tako u nesvistici, a oko nje nij bilo ničega.
»Gospođo, gospođo, probudite se«, čula je kako je iz daljine doziva ženski
glas. »Jemate li dice, gospođo?« nastavi je glas dozivati. »Jeman... četvero«,
promuca moja Mare kroz blida suva justa, pokušavajuć otvorit umorne joći.
»Na dicu sad tribaš mislit, dušo, na nji moraš pazit, i na se... ko će tu bidnu
dicu odgojit, ako se i tebi ča dogodi. Skupi snage i digni se... bit će sve do-
bro... vidin da jemaš krunicu u ruci... pomoli se i skupi snage, dragi Bog
će pomoć, ka i uvijek«, govorila joj je bolničarka umivajuć joj lice mokron
gazon. »Draga ženice, sad ti moraš ostat zdrava i na nogan... jaka si ti, dat
će ti Bog snage... ajde doma svojoj dicit, njima si potrebna«, čula je kako joj
ona bolničarka ka kroz maglu govori. »Moraš nać snage u sebi«, nastavila
je bolničarka govorit, držeć joj mokru krpku na čelu. »Neka se napije malo
vode, bit će joj odma boje«, reka je likar prij vengo ča je iša ča do svi oni ča

su jaukali i ča in je tribalo pomoć. (*Uzdahne.*) I došla je baba sebi, i sila je, a suze su nastavile teć, dok joj se dušon širila sve veća rupa koja je pritila da će je cilu privotrit u ništa. »Di je moj Ivan, mogu li ga vidit barenko zanj put?«, prošapjala je baba. »Ne smimo nikoga tamo puštat radi zaraze, jer jema puno bolesni... puno nji se s bojišta vratilo s upalon plući, a ne znamo kako in pomoć«, rekla je sestra s tugon gledajuć mladu udovicu. »Ma samo da ga zanj put pojubin, molin vas«, molila je baba mladu bolničarku. »Ajde, odvest ću te, iako ne bi smila, ali ćeš mi obećat da ćeš onda poč doma dicit i da ćeš na nji pazit ka prava mater«, smilovala se sestra, vatajuć moju Maru šotobracu i vodeć je kroz hodnik do jedne sobe. Kad su ušle u sobu s puno ležaji, nij baba ni svatila da je u sobi nekako pretiho, tek joj je to posli do svisti došlo. I dovela je sestra do gvozdene posteje na kojoj je leža i mirno spava njezin Ivan. Ukopala se moja sirotica ispid tega nepomičnoga tila pa stala gledat ne virujuć svoj in očiman. »Kako neko ko je bija onoliko živ i pun života, zdravja i jubavi, sad more bit ovako miran i beživotan... Ne, ne, nij ovo ovod moj Ivan, Ivan je na nebu, na puno lipjemu mistu«, pomislila je baba gledajuć ono upalo, žuto i koščunjavu lice, tanke i blide usnice, i mršavo tilo, sama kost i koža. »Ne, ne, nije ovo moj Ivan«, mislila je baba dok se sićala svi oni lipi dan ča ji je s njin provela u srići, jubavi i veseju. I sitila se kako joj je piva pod ponistron, i one prve noći kad su se vinčali i njegovoga zdravega i jidroga tila i oni njegovi jaki muški ruk ča su je grlile i s jubavju milovale, pa se sitila kako je bija sritan svaki put kad bi u ruke vazeja novorođeno dite, plod nijjove jubavi... I dok su joj se u očima mutile suze, prid njon se odjedanput ukaže oni njezin Ivan u svoj svojoj snazi i mladosti, oni njezin muž kojemu se zavitovala na jubav u dobru i zlu do kraja života. Pri bližila se posteji i zagrlila beživotno tilo jubeć Ivanu ona ladna justa, ka da će iz nji sa svoj in jubavju uspit izvuć još samo daj života, ka da će uspit iz tega tila izvuć još samo zericu jubavi, još samo lakicu nečega, ma bilo čega, da se može sićat tega cili život, da se baren od nje oprosti onako kako triba, a ne ovako, ne na ovi način. »Ma moga si me bar pričekat još samo po ure... jubavi moja, molin te, ne ostavjaj me samu... kako ću ja sama s dicon... dicit tribaju i ćaća i mater... kako ću ji ja sama priranim«, plakala je i jecala bidna baba i ne znajuć da sve ovo naglas govori.

Marija zastaje, duboko uzdahne, obriše suze i nastavi govoriti.

E, Bože moj... U stvarnost je vratila bolničarka koja joj je, i sama plaćuć, stavila ruke na ramena i lagano je odvojila od mrtvega muževjeva tila, govoreć joj: »Ajde, ne plači, dragi Bog je uz tebe, a imate vi Sućurani i čudotvor nu Gospu na Ladi. Idemo, ne smi niko znat da san te pustila da se od muža

oprostiš, jer ću i ja nastradat.« I odvojila se baba od svoga Ivana, dok joj je u grlu rasla sve veća balota koja je pritila da će je svaki tren ugušiti, pa je krenila sa suzan u jošiman tamo di je ova sestra vodila, a da ni sama nij znala di je vodi. Cili svit joj je bija u magli, ka da ona nije ovod, i ka da se sve ovo događa nikome drugome, a ne njoj. Kad su izašle isprid bolnice na danje svitlo, sitila se baba u ciloj onoj tuzi da joj je unutra ostalo mliko. »Čekajte, dat ću van ništo, da van baren malo zafalin«, promucala je vraćajuć se po ono mliko ča ga je donila Ivanu. »Evo, ovo je za vas, da se pokripite... nij ni van lako«, rekla je gurajuć bolničarki u ruke mliko. »Ne, ne, draga ženice, ti ćeš to popit, tebi triba kriposti, dicu moraš odgojit... ma pogledaj se, jedva stojiš na nogan. Aj, da te vidin kako piješ to mliko, a onda ćeš krenit doma«, rekla je sestra natiravši svoju Maru koja joj se smilila da popije ono mliko. I u temu se trenu u babi ništo prilomilo i sve je svatila – ako ona ne bude na se pazila i ako ne bude sebe pokripila, da će dica ostat i brez ćaće i brez matere, i da će ostat bidni siročići, a to nikako nije tila. I radi tega je na justa naslonila onu kanticu s mlikon i na silu je pila sve dok nije iskapila sve do dna. Onda se prikrstila, uspravila, i zagrlila bolničarku ča je zabrinuto gledala i rekla: »Neka bude voja Božja... Dobra žena, fala van i nek van dragi Bog da zdravje i sriću... Bit ću ja dobro, krunica je moj lik... Nek vas čuva dragi Bog...« I digla je moja baba Mare glavu i ka prava rvajska junakinja krenila put Sućurca ususret ostatku svoga života, ča ga je sve do smrti prove-la ka udovica, požrtvovno odgajajuć dicu, unuke i praunuke, moleć i radeć.

Duža stanka. Odsutno gleda pred sebe, a zatim kimne glavom lijevo-desno i nastavi govoriti.

A ća ćeš... to ti je život. »Kom' obojci, kom' opanci«, govorili su naši stari. Sićan se i da bi baba uvik govorila: »Rat nikom nij brat, za nikoga nij dobar«, i uvik je molila za duše svi oni ča su poginili, nastradali i umrli u Prvome ratu, i za duše oni ča su umrli od španjolske, a govori se da je više judi u svitu umrlo od te španjolske hunjavice vengo na bojištima. Molila se ona posli i za sve one ča su poginili u Drugome ratu, a pozatin i za sve naše ča su poginili u Domovinskome ratu, ka i za sve one ča ji još nisu našli. Uvik bi baba svoju molitvu završila s ričima: »Od kuge, zla, i rata sačuvaj nas, Bože moj.« Kad je baba umrla, našli smo joj ispod kušina didovu sliku, a pokopali smo je baš onako kako je i tila, s krunicon, didovon slikon i s njegovin molitvenikon iz rata. To je bilo sve ča joj je od njega ostalo, naravno, osin dice. *Kima glavom.*

Koja je to jubav bila, moj sinko. Inšoma, sićan se da je baba uvik kaživala kako je krajen te 1918. u Splitu bilo i po dvanajst sprovodi dnevno, a

umirali su judi u najbojoj snazi. I čin su Sućurani čuli ča španjolica čini po Splitu, znali su da će boleščina brzo i do nji doć, pa su se svojoj Gospi počeli molit da njijovo misto, ako je ikako moguće, mimoide ova *gorka čaša* boli. Svima su krunice bile u rukan, a starćad je na noge činila zavit u Gospino svetište i svi su padali na kolina prid slikon čudotvorne sućuračke Gospe na Hladi koju je... čekaj, koje je to ono godine bilo... ma evo baš ću pogledat u ovu knjižicu o našoj Gospi na Ladi...

Uzima sa stola žutu brošuricu o Gospi na Hladi i lista je tražeći željeni podatak.

A-ha, evo ga, tot je, našla san...

Glasno čita prelazeći prstom preko pronađenih podataka u brošuri.

Daleke 1603. godine papin vizitator biskup Mihovil Priuli nazva je sliku naše Gospe na Hladi »Starinska ikona« (Antique icone). E, Gospe moja, otkad ste ti i tvoja čudotvorna slika s nan u Sućurcu...

Ljubi naslovnu stranicu brošure na kojoj je Gospina slika, a onda podigne glavu i nastavi govoriti.

Bože moj, jopet su me misli odvele na drugu bandu... Vengo, da se vratin na ono oba čemu san govorila. E, u to doba o španjole su se palili lumini za duše pokojni i molilo se za zdravje bolesni. Cili Sućurac je bija u molitvi ka jedno. I tako, kad su Sućurani počeli padat u posteju od španjolice, a obolilo je oko sedan stotin duš, to nij bilo onako ka u Splitu i nij bilo puno mrtvi... more bit da je umrlo oko dvadesetak judi, i to sve oni stariji. Dok su jedni ležali u znoju, bunilu, fibri, zimici i groznici i dok ji je bolila svaka žunta i svaka koščica, drugi su na nji pazili, davali in vrućega mlika oli juve, stavjali in ladne obloge na ozojno čelo i molili se. Svak je na svakoga pazija... pazilo se na obitej, na suside, na rod, na prijateje..., a ličili su se onako kako su znali i umili, ka u stara vrimena, i likara nisu zvali ako baš nij bilo jute potrebe. Likar je u to vrime bija ka pop i ka učitej i judi mu nisu tili smetat. »Svaka bolest svoju travu jema«, govorili su naši stari. Fibru su spuščali mažuć se rakijon i stavjajuć kumpir, ako su ga jemali, na poplate o noge, a kašaj su ličili kuvajuć kapulu u po vode, sa mrvu cukra, i sve bi bilo ka rukon odneseno. Najgore je bilo s malanon dicon ča nisu tila jist ono jada ča se jemalo, ali bilo je i za to lika. Skuvali bi teću pelina, pa bi ga nako prociđenoga i gorkega, brez cukra, ulivali diteću u grlo, kako bi mu se otvorija apetit.... a koliko je tek pomagalo ako je ko jema kokoš... onda bi se žbatilo domaće jaje s malo cukra, i još dodat malo domaćega prošeka... ajme, koja je to likarija bila. Samo s tin san i ja spasila od astme i upale pluć moga Tonća posli Drugoga rata.

Zastaje čineći znak križa i ljubeći zlatni križić koji brzinski izvuče ispod crne lanene košulje, a potom ga spremi.

Je, je, napravija je dragi Bog za svaku bolest u prirodi lik, samo ča danas judi više ne viruju ka ča su prij virovali. Danas odma idu u likara po kemiju. (*Stanka.*) I eto, naša Gospe je još jedan put pomogla u to teško vrime kad je španjolica harala sviton, baš ka ča nan je pomogla i puno puti dotad. I baba je u to vrime zavit Gospi učinila, jer su joj od španjolice u posteu zalegla sva dica, i svi su uz Gospinu pomoć ozdravili, baš ka ča je i baba ozdravila, i baš ka ča je puno Sućurani ozdravilo. Poslin je puno nji, od ono jada i mižerje ča su jemali, dalo napraviti pločicu od srebra, a svi ti darovi su i dan-danas u Gospinoj crikvici, kako bi svima nan posvidočili o temu kako naša Gospe, ča je mi Sućurani zovemo Gospe nad našin miston, pomaže svima onima koji joj se utiču i koji se stavu pod njezin zagovor. A ko ne bi njezinoj molbi udovoljia kad ga onako teplo i milo pogleda? Svrne onda i njezin Sin svoje oči na nas, jer, ča će, kako ne će materi rođenoj udovoljit, kad smo joj, iako smo svi inšempjani, toliko dragi. Nije s nan Sućuranima lako, zna je to i knez Mislav, čin je cili Putaj, zajedno s crikvicom sv. Jure i sa svin judiman ča su tot živili, odlučija darovat Splitskoj nadbiskupiji, ča sve lipo piše u Trpimirovoj poveji u kojoj se prvi put spominje ime HRVAT.

Smješka se.

E, Gospe moja, ma je li me čuješ? Jopet ja o knezu Trpimiru i njegovoj darovnici. A ča češ, kad san, ka i svi Sućurani, ponosna na to ča se baš u našoj župi čuva ti privažni dokument za nas Rvate, naš krsni list. I mogu ti reć, ja mislin da jemamo na ča bit ponosni.

Vrti glavom lijevo-desno u nevjerici i smješka se.

A kad se samo sitin da je i ta privridna karta za nas Rvate zamalo završila u škovacan... Ma ne zna čovik bi li se smija oli bi plaka... jer da don Ante nije sve te kartušine lipo prigleda kad je čistija župnu kuću, bilo bi »ajme nan«..., ali eto, dragi Bog je da da je bija staložen i razborit i nena-prišan čovik pa je sve te karte i po pet puti privrnija po rukan prij vengo ča ji je bacija, i eto, otkrija je da nan je dragi Bog posla dar... prvi pisani dokument u kojemu se spominje Rvatska i ime Rvat. Ma nek svak govori ča oće, ali ja ću zauvik na to bit ponosna. Je, je, velika je to stvar... (*Pogle-da prema Kozjaku.*) Ma čekaj, čekaj...

Zastane, brzo ustane sa stolice i gleda prema Kozjaku.

Ajme meni... ma je li ja ovo dobro vidin... ne gori više oko crikvice... ugasili su... (*Križa se.*) Jo, Gospe moja, fala ti... Fala ti ča si jopet kod svo-ga Sina za nas isprosila ovoliku milost. (*Ponovno se križa.*) Ajme, baš san

srikna ča su uspili ugasit oni oganj... koja bi to šteta bila da je crikvica izgorila... (*Stanka.*) Ajme meni, koliko san ovo govorila sama sa sebon, ko zna koja je već ura...

Ponovno se križa i sa stola uzima zdjele s očišćenom blitvom i sdelama.

Gospe moja, fala ti, gren sad u kuću kuvat, a pridvečer ću ja polako, s noge na nogu, put tvoje crikvice, baš ka ča su činile moja baba i mater, a nadan se da će zavrit nastavit činit i moja ćer, baš ka i njezina dica, i baš ka i svi oni poslin nas.

Zastane pored posude u kojoj rastu gladiole i pomiluje ih slobodnom rukom.

Odnit ću ti ove gladiole ča prispiju svaku godinu za tvoj blagdan i zapalit ću sviću prid Tvojon slikon da ti zafalin i da ti se pomolin za zdravje i sriću, i da nas čuvaš od svakega zla, pogotovo od ove korone. Pomolit ću se i za zdravje svi bolesni, jer je poznata ona stara: »Zdrav čovik jema ijadu žej, a bolestan samo jednu – da ozdravi.«(*Smješka se.*) Baba je uvik govorila: »Moraš se molit za sriću i zdravje, jer ča će čoviku zdravje ako nima sriće.« Svi naši Hrvati ča su kroz stolića ginili u ratovima, sve do Domovinskoga, nadajuć se da će napokon svoju jubjenu 'Rvajsku vidit sritnu, samostalnu i slobodnu – zdravja su jemali, ali sriće nisu, baš ka i oni bidni judi na Titaniku.« (*Stanka.*) Pametna je žena bila moja baba. Ja bi još jedino dodala: Gospe moja, čuvaj moju Hrvatsku i hrvatski narod od svake bolesti, od zla i od rata, i prosvitli nan pamet.

Zastaje i sluša vijesti. Čuje se spikerov glas: »Znanstvenici koji rade na pronalaženju cjepiva protiv bolesti koju uzrokuje Covid-19 sve bliže su pronalaženju lijeka.«

Kima glavom i mrmlja dok ulazi u kuću.

Molit triba... molit, molit, i virovat, jer je u viri i molitvi sva snaga ovega svita...

Uzima krunicu u ruku i podigne je.

Evo, ovo je moj lik... Krunica je moj lik za sve.

Križa se i ljubi križić na krunici.

Je li tako, Gospe moja?

Dok Marija odlazi, čuje se njena tiha molitva, a u pozadini se čuje pjesma »Gospe ribara težaka« koja postaje sve glasnija i glasnija.

KRAJ

Gda ja otidem

LICE:

BARBARA, sitna starica.

VRIJEME I MJESTO RADNJE:

Starački dom, današnje.

U staračkom domu, dnevni boravak. Sitna starica sjedi na stolcu ruku prekrivenih na krilu, pokraj nje na stoliću čaša s vodom i sredstvo za dezinfekciju ruku.

Poglečte gospodična ova korona sem je račune pomrsila.

Ali treba to prihvatiti, zna dragi Bogek zakaj nam je to poslao.

Ovi teri se očeju ženiti, nemru zato kaj se obimati ni kušuvati ne smeju, ovi teri loptu po trave natiravaju takaj ne smeju ili moraju drčati kak nori, ali brez publike, k meše nemreš če ne dost veliki razmak med ljudimi, v dučan nemreš če nemaš ono pokrivalo za gubec.

Kaj se sega toga dotikavle ja morem i brez nogometa i brez dučana, ženidbu sem zbavila pred šezdeset let, mene jedino meše faliju.

Pritišće mršavu naboranu ruku na grudi na mjesto gdje je srce.

Dojde nam negdar župnik sim i održi mešu, ali moramo razmak zmed stolcef držati.

Se ja to razmem i pošujem, ali jeno si štunderam gda po noći nemrem spati.

Štunderam si kak je mrsko mreti vu vreme korone.

Je, narafski, kaj me gledite, nekak da ne bi štela mreti če baš sem osem-desetu prešla, ne mi to na pameti, ali si gruntam kak su bokčeni ovi ljudi teri mernu za vreme korone.

Pomiče nabore na suknji.

Znate, vam je to teško razmeti zato kaj ste lepi i mladi i bute ako Bogek da, još dugo živeli, ali mene cajti beže, ne mi ih tak puno ostalo.

Naime kaj, sad za vreme te pošasti kaj ju zovu pandemija, kad čovek merne, ne smeti pravoga sprevoda narediti, ono da se skupe ljudi ze sela

i još dva tri z okolice i unda si stoje i tužno glede i tu se unda vidi kuliko je čovek za života vredel i kuliko je ljudi zadužil.

Gda je moj Števek pred četiri lete mrel, to je bilo tuliko ljudi da si zamisliti nemrete.

Vadi iz džepa platneni rupčić s izvezenim ljubičicama i otire suzu.

A sad vište nemre dojt i nigdo nek najvuža rodbina. I k čemu je to unda spodobno.

Kak da čoveka ne ni bilo.

I znate, gosposdična, ja sem si se splanerala kak to bu zgledalo gda ja otidem. Mislim, gda otidem z ovoga sveta.

Je, je, kaj me tak gledite, em je to normalno da stari ljudi vmiraju.

I dejte si malo tu masku pomeknete, kaj ne vidite da vam se z nosa osmeknula.

Ja sem svoju fest na nos pritisnula, još mi se živeti oče.

A to kaj sem si zamislila gda ja mernem, to ja već duže vreme plane-ram kak bu to zgledalo.

Gleda prema stropu i lagano škilji.

Ja sem si već pesme zebrala i rekla sem svojem koga oču da mi popevle.

Oni prevračaju z očijami i vele: »Dej, mama, naj kaj god pripovedati, ti buš još leta i leta živela, viš kak dobro zglediš, nigdo ti ne bi dal ta leta.«

Okreće glavu u stranu i cokće jezikom.

Ah, ta deca. Četvero sem ih zrodila i nijeno sad nema časa z menum se baviti, nek su me sim dopelali.

Opet vadi maramicu iz džepa.

A dobri su oni mene vsi, nemam se kej žaliti, poštuju me i of najbolši dom su za me zebrali.

Imam sobu z balkonom i sama sem nutre, delam kej oču.

I se to plaćaju, zato kaj ja to od svoje penzije ne bi mogla platiti.

Ali znate, to je sejeno drugač nek doma.

Ja sem im rekla da morem biti sama, ali otkad sem onu sarmu na peči ostavila i zaspala pak se cela hiža zadimila, a sarma se prikuzmala i povuglenela, dobro da je susedina Francika doletela i randeka s peči meknula, oni su se poplašili da bum hižu zapalila i unda sem morala poslušati i sim dojt i.

A oni se razišli po svetu, jen je v Irske, jen ima posel na Braču, jena kči je v Austrije, a jena se f Slavoniju udala, čak je u Vinkovce otišla.

Oni vam po cele dane delaju, pogotovo ovi teri su vane, v inozemstvu, i imaju decu tera su već odrasla.

Šteli su oni mene k sebe zeti, ali znam ja kak bi to zgledalo, ja bi nekej rekla pak bi se morti snejam ili zetom zamerila... nesem štela iti.

Vadi krunicu iz džepa.

Ovo vam je mene vuteha, draga moja gospodična.

Gda me obuzme tuga, ja zmolim krunicu i mam mi bu legeše.

Moj pokojni Števek mi je znal prigovarjati da kaj po noči šuškam i šepčem, on se ne molil, pokoj mu duše, ali bil je dober čovek, sakomu je bil spreman pomoči.

Samo je trdu glavu imel, nikak ga nes mogla na svoje okrenuti.

Doduše, venčali smo se f cirkve i deca sa imaju se sakramente, to mi ne branil, a i da je štel, ne bi mi mogel zabraniti.

Poglečte gospodična, sa naša deca imaju visoke škole, se smo mi to pri-skrbeli, on svojim plačum železničara i ja doma z deset prstov ove moje ruk.

Pokazuje staračke debelim žilama izbrazdane ruke.

Ja sem vam celu hižu obdržavala, sečkakovoga blaga imala f štale i v dvorišču, jeno vreme sem šest kravic imela.

Trebalo je njih dvaput na dan podojiti, a ne unda bilo ove strofej ni muzilic kak denes imaju pak samo na kravice prišarafe i sipleju mleko f kante.

Ja sem to se v vedričku z rukami dojila, sedeč na malomu stolčeku, a kravice su me z repi tukle. Više put su me znale i prevrnuti pak bi mi se mleko z vedričke razlejalo.

Ali niš mi ne bilo teško. Delala sem sireka i nosila na plac i tak smo su decu zeškolali.

Dohvati fotografije uokvirene u okvire sa školjkama s male komode i zaljubljeno ih gleda.

Znate, i moji vnuki su već na fakultete, zato retko dohađaju.

Ja se to razmem, samo nek su mi živi i zdravi.

Teško mi je sad otkad je ta vraža korona, posete su zabranili, dugo nesu ni deca bila, nemru, ni pakete mi nemru poslati, se je zabranjeno.

Lagano šmrca pokušavajući zadržati suzu.

Ali budu oni pak došli, samo da ta vraža pandemija prejde.

Ja se samo saki den molim da ostanu zdravi.

A molim se i za se, kej bi još tero leto poživila. Ma samo da ne mer-nem za vreme korone.

Znam da ne bum za seme ostala, ali sad ne bi nikak štela mreti.

Zato kaj sem si tak lepo se splanerala. I gdo mi bu govora držal.

Ovi moji su rekli da nema šanse, da oni to od plača ne bi mogli i da kej blaznim, pak sem se unda setila susedine Francike, navek me to dete rad imelo, sad je i ona več v leta, nesem ju još pitala, ali mislim da ne bu mi košaricu dala.

Najrajši bi si i govor sama napisala, ali več bi to negdo zeznal pak bi se po selu pripovedalo.

Morti bu mi tero dete napisalo govor gda ja zanavek otidem, a če ne budu mogli od žalosti za menum, valda bu Francika znala napisati da sem bila dobra, vredna i ispravna.

Ne znam kej vi mislite gospodična, bi li imelo smisla da si i urnu sama zeberem pak nek stoji, ne bu se pokvarila.

Starica se prvi put nasmijala naglas samoj sebi.

Eto, šteli ste priču ze staračkoga doma, sad ju imate.

I napišete da če se baš ovo zove ustanova za stare i nemočne, da nesmo baš si nemočni.

Stari jesmo, ali nemočni nesmo. Bar ja nes.

Ali za vas, lepa moja gospodična, me malo straf.

Zato kaj iznad te maske imate tak črne podočnjake kak da tri noći ne-ste spali.

Najte dati da vas tiraju tuliko delati. Zemeti si malo vremena za sebe.

Jemput, gda bute stari kak ja, bute imeli vremena napretek, a do unda čuvajte se.

Zato kaj je zdravije najvekše bogatstvo. I fala vam kaj ste došli i baš mene zebri za spominek. Nigdar još nes dala intervju, to se tak veli, kaj ne. Bu to morti na televizije?

Joj, kak bum se štimala sim v domu. A i deca me buju videla na televizije.

Fala vam, i ojte z Bogom.

Čekajte, dejte da vas prekrižim, blagoslovim, svoju decu navek križam gda na put idu, tak je i mene moja babica negda. A sad zbilam ojte, malo mi se dremle a i ova maska me duši.

Prešla bu i ta korona.

KRAJ

Prirodna apoteka

LICE:

JAKOV, muškarac šezdesetih godina, po zanimanju informatički savjetnik.

MJESTO I VRIJEME RADNJE:

Mali dućan u jednoj gradskoj uličici. Prohladno kasno poslijepodne. Vrijeme sadašnje.

Na pozornici je imitacija ulice. Tri su kućice tipa kioska spojene. Na srednjoj kućici piše: PRIRODNA APOTEKA. Prednji je dio kućice otvoren, vide se police, a na njima su složene kutije, umotane u raznobojne papire. Na svakoj kutiji piše sadržaj, a unutra je pojašnjenje proizvoda. Jakov ide ulicom i vuče torbu na kotačima. Spreman je za kupovinu ako naiđe na nešto dobro i korisno... Dolazi blizu kućica. Zastajkuje uzdišući.

Jooj... (*Hvata se za križa.*) Danas baš posebno boli. Ne znam hoće li kiša... A nešto sam se i uspuhao. (*Stavlja ruku na srce.*) Sada još i srce ne da mira. Lupeta li, lupeta! Već mi je dosta i doktora i tableta. Pijem ih redovito i – ništa! Ma, da mi je naći nešto drugo! Da pokušam s alternativom!? (*Ugleda natpis i živne.*) Gle! Samo što sam pomislio i alternativa je tu! Prirodna apoteka. Možda vrijedi pokušati s nečim drugim. Ući ću da vidim što nude.

Ulazi u dućan, pomno razgledava i čudi se sliježući ramenima.

Ma što je ovo? Sve je tako lijepo složeno, a nikoga nema da se raspitam o proizvodima. Paaa... probrat ću nešto, a možda se u međuvremenu netko i pojavi.

Na gornjoj polici stoji natpis: KVALITETA I UČINAK ZAGARANTIRANI. Šeće ispred polica, razgledava kutije, vraća ih na mjesto i razmišlja. Odlučuje da će ipak nešto kupiti. Ponovno gleda kutije, i počinje neke od njih stavljati u torbu komentirajući naglas.

Ovo je STRPLJIVOST. (*Čita okrećući kutiju.*) Uzet ću to. Moglo bi mi dobro doći jer mi vrlo često nedostaje. Vidi, vidi! Imaju i LJUBAV. Kao da znaju da mi i to treba! (*Uzima kutiju i stavlja u torbu.*)

Hm... Gle! RAZUMIJEVANJE! Komu ono ne treba!? Uzimam.

Izgleda da sam dobro učinio što sam došao u ovaj dućančić. Nekada je i mala znatiželja dobra.

Da vidimo što je na drugoj polici. Do sada je sve bilo jako dobro i korisno. Ne bih ništa od toga odbacio.

Aha... i MUDROST prodaju. Mislim da je ona vrlo važna u našim životima. (*Stavlja kutiju u torbu, uzima novu kutiju.*) VJERA... hm... treba li mi uopće? Pa... mogu pokušati. Neću propasti ako i to uzmem. Eh... evo, ugledah nešto posebno i rijetko. SNAGA i HRABROST. Koprcajući se u svim svakodnevnim nedaćama, one će nam itekako pomoći. Uzimam, naravno! (*Stavlja kutije u torbu.*)

Da vidimo dalje. ZAHVALNOST. (*Okreće kutiju u ruci.*) Što ću s tim? Opet... kao da mi neki glas govori da uzmem i to. No – dobro. Nek ide i to!

Uzima. Šeće do kraja police, gleda i opet se vraća. Uzima kutiju na kojoj piše: MIR.

To mi je stvarno potrebno! Ako imam nutarnji mir, na sve gledam drukčije, nekako vedrijim očima. I srce kao da zdravije kuca. Svakako ću i to uzeti. Baš sam zadovoljan! Prije nego sam ušao, nisam ni mislio da ću ovakve zanimljive lijekove naći. Samo se nadam da ću imati dovoljno novca da sve platim. Uz ove današnje cijene, hm... tko zna!

Već je pošao prema blagajni kad mu je pozornost privukao veliki natpis: NEOPHODNO! Znatiželja ga je potakla da vidi što je to tako važno.

Bojim se da ne bih nešto propustio. Što to nude kao neophodno!? KRIŽ! (*Smijulji se ironično.*)

Križ da si nosim kući?! Pa cijeli mi je život križ. Još da ga i kupujem! A gle kako je težak! Kako ću ga uopće nositi ovako slabog zdravlja? Što će moja križa reći? (*Izgovara to s nevjericom u glasu kao da se čudi da i to prodaju kao nešto zdravo i važno.*) Ma, možda baš zato što ne znam zašto ga nude, uzet ću ga. Možda mi značenje križa još uvijek nije dovoljno razumljivo. Meni je križ ono... komad drva što visi na zidu... ili stoji na raskrižju..., a dalje od toga nisam razmišljao. Ah! Uzet ću još i taj križ pa što bude, neka bude! Sada zaista moram do blagajne. (*Gleda u torbu.*) Možda sam ipak pretjerao kupujući tolike lijekove.

Prilazi blagajni u desnom kutu i čudi se što se još nitko nije pojavio. Čak nema ni blagajnika. Zbunjen, osvrće se oko sebe ne bi li po bilo čemu razabrao što mu je činiti.

Pričekat ću još malo – možda dođe blagajnik. Ne usudim se otići sa svim ovim kutijama da me ne bi policajci pod rotirajućim svjetlima hvatali. Joooj... kakva bi to sramota bila! (*Razmišlja i komentira.*)

A da ja sve to vratim na policu? Nešto mi je od početka bilo čudno u tom dućanu. Nisam u takvom još bio.

Osvrćući se, ugleda na blagajni tablu s tekstom.

»Sretnič! Ima u tebi još dobra dok razmišljaš kako platiti. Nadamo se da će ti kupljeni proizvodi pomoći da dođeš do željenog zdravlja. U svakoj kutiji nalazi se opis proizvoda i njegovo djelovanje. Prouči ga pažljivo, primjenjuj redovito i za neko vrijeme osjetit ćeš promjene. Još je važnije da će to osjetiti i svi oko tebe. Sjedni na klupu pokraj blagajne i sve pročitaj prije nego odeš. Tada odluči što ćeš učiniti. A za račun ne brini, on je već plaćen! Ne pitaj tko ga je platio – shvatit ćeš nakon čitanja.«

Sjeda na klupu, vadi kutiju, otvara je polako i sa znatiželjom, očekujući unutra nekakav tonik, tablete ili prašak, kad ono – samo list papira. Čita:

»STRPLJIVOST

Primjena:

Imaš li ti, čovječe, strpljivosti za druge ili samo za sebe? Npr. prijatelj ti želi nešto reći. Nešto ga muči, teško mu je. Želi to podijeliti s tobom. No, ti si baš kupio novi auto, i što je prijateljeva priča, u odnosu na tvoje uzbuđenje zbog novog auta! Treba se i pohvaliti pred prijateljem, a on ti želi sve to pokvariti. Umjesto da on sluša tvoju priču, očekuje da ti slušaš njega. Ma, taman posla. Samo te je iznervirao jer nemaš strpljivosti. Gluh si i slijep za druge, ali sigurno očekuješ da oni tebe i čuju i vide. Stani, i prije nego reagiraš, razmisli što i kako. Smisao je življenja biti tu za drugoga. Isplati se, vidjet ćeš. Lijepo ćeš se i mirno osjećati.«

Pa... ovo ima smisla. Puno sam se puta uvjerio da sam sebično očekivao blagost i razumijevanje drugih, a sam to nisam činio njima. Ovo je dobar podsjetnik u slučaju da krenem po svom. Da vidimo dalje ...

Uzima i otvara kutiju s natpisom LJUBAV.

Ah, ljubav. Vječna tema u umjetnosti – u pjesmama i slikama. Tko ne zna za ljubav!? Samo – pjesma završi, sliku pogledamo i odemo, a što je s ljubavlju – je li ona ostala ili je pošla s nama? Kažu da je ljubav kad se dvoje voli. Jako se vole, misle: ne mogu jedno bez drugoga. Onda se posvađaju, raziđu, a ljubav... kamo se je ona tako silna izgubila? Što je to

ljubav? Nisam baš siguran da znam. Radije ću pogledati što ovaj papir u kutiji ima za reći. Možda postanem pametniji.

Uzima papir, malo gleda pa čita.

»Primjena:

Ne zaboravi, dragi prijatelju, da te je LJUBAV stvorila i rodila. Tvoj te nebeski Otac zaželio i ljubio. Svoju je ljubav pridružio ljubavi tvojih roditelja i tako si stvoren i rođen ti – slika i prilika Božja i čin roditeljske ljubavi. Ti si, dakle, stvoren iz ljubavi i rođen za ljubav. Ako smo, dakle, došli na svijet iz ljubavi, onda je ona svrha našega života. Zato ljubiti znači pustiti da te Bog ljubi pa ćeš i ti moći ljubiti druge.

'Ostanite u mojoj ljubavi!'

'Ljubite druge kao što ja ljubim vas!'

Tako nam govori Bog jer Bog je ljubav. Ljubav daje svemu smisao, ona je poput bljeska sigurnosti, ljepote i slobode kako u tebi, tako i u drugome, i za drugoga. Što bi čovjek bio bez ljubavi? Bio bi prazan, bezvrijedan, agresivan. Ljubav je neograničena. Svi je rado primamo, čeznemo za njom, ali znamo li je davati isto tako bezgranično? Ljubav je sebedarje koje ništa ne očekuje zauzvrat. No, ljubav može davati onaj koji ju je naučio primati. Tko živi u ljubavi, može je i davati drugima. Ne možemo dati ono što nemamo. Ljubav je i služenje. Isus je kao dobar poslužitelj oprao noge svojim učenicima na Posljednjoj večeri. To je učinio iz ljubavi kako bi pokazao da nema nadređenih i slugu jer je ljubav služenje drugima. Time stječemo udio u Kristovoj ljubavi. Ljubav zna i boljeti. Boli kada smo osobno povrijeđeni. Tu je važan suodnos s drugima. Ako sami osjećamo ljubav, možemo prihvatiti i ljubiti druge. Međutim, ako je naša ljubav ranjena ili je nemamo, prenijet ćemo tu bol i na druge. Ljubav i poštovanje duhovna su razina pa ih je teže razumjeti. Čovjek koji je ljubljen, osjeća životnu sigurnost. Kada te drugi osude, povrijede – ne dopusti da to prekine i zaustavi tvoju ljubav prema njima. Zapamti ovo – ljubav je besplatna i svemoćna!«

Uzima jednu od kutija, odmata i čita.

RAZUMIJEVANJE – Uh... to mi baš nije jasno. Razumijem kad netko nešto kaže ili pita na jeziku koji znam. Što onda još treba razumjeti? Papiriću, ... kaži mi sad! (*Opet čita.*)

»Primjena:

Razumijevanje se ne odnosi samo na ono izvanjsko – ono što vidimo očima i čujemo ušima. Važno je imati oči i uši za čovjeka. Koliko smo puta opterećeni sami sobom da ne možemo nikoga ni čuti ni vidjeti? No, nismo mi ni sami ni najvažniji na svijetu. Živimo u suodnosu s drugima.

Kako bi to izgledalo bez razumijevanja? Sigurno ne baš dobro. Međutim, ako naučimo »slušati i gledati ušima i očima srca i duše«, onda sve postaje jasnije. Tada u drugome nećemo vidjeti samo ono negativno, nego ćemo se zagledati u dubinu i naći ljepotu, zraku svjetla i tračak nade. To će nas ohrabriti da za čovjeka uključimo oči i uši Duha. B. Pascal je rekao: »Srce ima uši i samo se srcem čuje ono bitno, očima je to nevidljivo«. Prof. Tomislav Ivančić upućuje nas da za razumijevanje čovjeka uključimo oči i uši Duha. Na toj duhovnoj razini potiče se praštanje i traženje oprosta. Ako na čovjeka gledamo očima Stvoritelja, dajemo temelj zdravim odnosima među ljudima.«

Jako dobro i poučno!... Da vidimo dalje.

Uzima novu kutiju, otvara je i čita.

»MUDROST!

Primjena:

Mudrost je gledanje konkretnoga u cjelovitosti. Ako nam nešto smeta, ne se boriti protiv toga, nego protiv korijena, protiv uzroka. Mudrost pomaže gledati na život pozitivno. Ne smijemo se dati zavesti. Treba pozitivno misliti, a ne kukati nad onim što nas je snašlo. Težite za pravim moralom i na tome gradite svoj identitet. To je mudro! Često nam se urušavaju dobrota i ljubav. Mudrost je biti dobar jer prihvaćanjem zla, uništavamo sebe. Treba znati odvojiti dragocjeno od nebitnoga. Mudro je izabrati Boga i Isusa Krista kao najveće dragocjenosti. Oni neka nam budu na prvom mjestu. To će nas promijeniti. Ljudi će primijetiti promjenu u nama i poželjet će slijediti naš primjer.« Prof. Tomislav Ivančić rekao je da je »čovjek žir koji želi postati drvo hrasta«. Svojim mudrim izborom nastojmo biti žir iz kojega će narasti čvrsti hrast i opet roditi novim žirovima, temeljnim na mudrom odabiru pravih vrijednosti.«

Aaaa... već me ovo pomalo umara. Sada tek ne znam hoću li moći napraviti mudar izbor. Ima li još puno toga u torbi? (*Gleda u torbu.*) Dobro je. Nema puno. Pogledat ću još ovo malo što je ostalo.

Vadi novu kutiju. Piše: VJERA.

Vjera ... u koga? U što? Ima li odgovora? Ako ima, kupujem. (*Čita.*)

»Primjena:

Vjeruješ li?« (*Prekida čitanje i naglas razmišlja.*)

Ma kakvo je to pitanje? Pa čovjek mora nečemu vjerovati. Ako, npr. sjednem u auto s namjerom da dođem u Split, naravno da vjerujem da ću doći tamo. Kad ne bih vjerovao, ne bih ni polazio na put. U koga vjerovati? Na to je već teže odgovoriti. Mogu li vjerovati u čovjeka? Teško. Taj

bi morao biti jako, jako dobar, a takvih je malo. Da vidimo što naš papir zbori o tome. (*Čita.*)

»Vjera je svrha života. Ona može biti ljudska. To je vjera u materijalni svijet, u zakone, u biološki svijet, u čovjeka. Može se vjerovati u dobra čovjeka koji ne vara, koji je siguran i drži do pravih vrijednosti. Vjerovati znači tražiti dobrotu, nešto što će i nama pomoći da budemo bolji. Iz dobrote i ljubavi izašlo je i naše postojanje. Suprotno tomu, zlo razara dobrotu. Zato zli ljudi razaraju sve oko sebe. Temeljna je potreba čovjeka vjera u Boga, samo je mnogi ne prepoznaju. Radije vjeruju materijalnom – onome što čuju i vide, što mogu opipati. Boga se ne može razumski dokazati. Njega se dokazuje duhom. Sam je Isus rekao: »Blaženi oni koji ne vidješe, a povjerovaše!« To je bio odgovor na Tominu nevjeru. Toma nije vjerovao da je Isus uskrsnuo dok nije vidio tragove čavala na njegovim nogama i rukama i dok nije stavio prst u ranu na Isusovu boku. Ljubimo li ako ne vjerujemo? Vjera i ljubav usko su povezane. Isus nas je toliko ljubio da je dao svoj mučenički život za nas. Vjerujemo li mu ili tražimo još koji dokaz osim ovoga? Molitva je također dokaz naše vjere. Ako molimo, znači da očekujemo od Boga dobiti ono što molimo. Dakle – moleći i vjerujući, očekujemo nešto što će doći. Vjerujemo da Bog ide pred nama i da će nas dovesti do cilja.«

Premeće po torbi, vadi malu kutijicu.

Ovo je nešto malo, ali ne znači da nije važno. Opaaa... SNAGA i HRABROST! Ma... što će mi to? Pa ne ću se ovakav nikakav tući s nekim? Dobro... da ipak pogledam o čemu je riječ! Možda to i nije tu bez veze. (*Čita.*)

»Primjena:

Imaš li snage i hrabrosti nadići grijeh i zlo i gledati u dobro? Ako gledaš dobro, bit će dobro. Hrabrost je ta koja ti pomaže zaobići napasti, zlo i grijeh. No, to možeš postići ako si uzeo prethodne lijekove i za to treba povjerenje jer ne znaš što će se dogoditi. Treba biti odvažan i hrabar, treba ići naprijed, a ne gledati natrag. Pri tom vjeruj da sve što ne možeš sam, učinit će Bog za tebe jer mu vjeruješ!«

Pa, nek se nađe i to.

Stavlja kutijicu u torbu. Prekapa po torbi. Zvoni mu mobitel. Javlja se.

O, Zdravkica moja! Jel' treba tebi nešto kupiti? ... Ma ne brini ti za mene. Baš sam završio kupovinu i sada se odmaram na klupici i razgledam što sam kupio. Znaš ... otkrio sam jedan zanimljiv dućan. Roba je malo neobična, ali iz ovoga što vidim, čini mi se zanimljiva i korisna. Ne mogu ti sada sve ispričati jer ima puno toga. Kod kuće ćemo sve u miru

pogledati. Siguran sam da će ti se moj izbor dopasti. Kupio sam dosta toga pa će biti za sve nas. Hajde... vidimo se uskoro doma. Boook... Sad mi je još malo ostalo. Pogledat ću još i to.

Vadi kutiju.

Gle – ZAHVALNOST! Baš zanimljivo. Čemu ili komu treba zahvaljivati? Kako oni što ovo pišu to znaju? Čemu će me ovaj listić papira poučiti? (*Uzima listić iz kutije i čita.*)

»Primjena:

Zahvaljij Stvoritelju za sve što vidiš i imaš. Ništa od toga nije tvoje jer si sve dobio na dar. Čak niti život nije tvoj – i on ti je podaren. Zahvali za to. Zahvaljij i za sebe i za druge, pa čak i za one koji ti ne čine dobro. Kada to prihvaćaš, ulaziš u dobrotu, a to ti je lijek za sve. To ozdravlja. Zato zahvaljij Stvoritelju za dar života, za njegovu ljubav i dobrotu, za svaki trenutak u životu i kad je lijepo, i za ono teško. Snađe nas i teško u životu, ali to nam je uvijek poticaj da još više tražimo Njega. Zahvaljij za bolesti, muke i patnje. Ne odustaj! Ne očajavaj! One dolaze da bi ti prepoznao svoju slabost i tražio Spasitelja. On daje snagu i izvor je nade. Dobit ćeš snagu da budeš na strani dobrote, istine i ljubavi. To je pravi put do zdravlja.«

Ovo čak zvuči dobro. Pokušajmo i s tim. Evo, još samo malo. (*Uzima novu, malu kutijicu.*)

MIR

Eh! Kako mi to treba! Vidim ovo, čujem ono... i gotovo je. Nema mir. Jedan crv kao da stalno kopa u meni. Da vidimo kako naći mir! Zaista me zanima kako, pored svega što nas okružuje. (*Čita.*)

»Primjena:

Čime ti možeš pridonijeti miru za sebe i za druge? Ono što je važno za miran život je čista savjest. Samo ti ona može dati mir i srcu i duši. Da bismo imali čistu savjest, potreban je život u istini, dobroti i ljubavi. Dakle, ako govorimo istinu i tako živimo, opredjelujemo se za dobro i za ljubav. Tada nam zlo ne može ništa, a mi možemo uživati u miru srca i duše. Ukoliko ponestane snage, pogled uputite prema gore. Ne zaboravite da mir dolazi od tamo, od Boga.

'Samo je u Bogu mir, dušo moja.'

Tamo gdje nema Boga, nema ni mira. Tamo vladaju nemiri, pobune i ratovi. Po Isusu je Bog bliži čovjeku i čovjek Bogu. Put do mira zapravo je jednostavan i lak.«

Ovo je baš zanimljivo, a mislim da je i izvedivo. Pogledajmo još i posljednju kutiju. (*Odmata.*)

KRIŽ – to mi je najveća nepoznanica. (Čita.)

»Primjena:

Križ ima svoju simboliku koja je itekako vrijedna. Njegov okomiti dio prikazuje vezu zemlje i neba. Nas na zemlji upućuje prema gore, prema nebu. Poprečni dio obuhvaća vezu među nama na zemlji. Križ također prikazuje i sve četiri strane svijeta.

U duhovnom pak smislu oslikava Sveto Trojstvo – Otac, Sin i Duh Sveti. Tako činimo i znak križa prije molitve: u ime Oca, i Sina i Duha Svetoga. Križ predstavlja i ljubav. Na njega je bio pribit Krist, koji je iz ljubavi prema nama dopustio da bude razapet kako bi otkupio i svojom krvlju platio naše grijeha pa i ovakve račune kao što je tvoj današnji. Time nam je podario život vječni. Nije dopustio da umremo u grijehu već je postao nada da ljudski život na ovome svijetu nije uzaludan. Naš život prate boli, trpljenje, muke, uvrede, patnje i suze. No, KRIŽ sve to uvodi u radost koju doživimo na kraju. Krist je nakon križa uskrsnuo i uzašao u vječnu radost, što i mi očekujemo nakon naših zemaljskih križeva. Zato ljubite križ i strpljivo ga nosite da biste došli do vječnoga zdravlja. Na kraju zapamtite jedno: rok trajanja svih je ovih lijekova NEOGRANIČEN!«

Kako lijepo! Ovo je prava apoteka – Božja apoteka!

Već koristim prvi lijek! Zahvaljujem Bogu i Duhu Svetomu što su me uputili u ovaj neobičan dućan.

Sad je zaista vrijeme da pođem kući. Mislim da će mi ova torba biti lakša nakon što sam sve ovo pročitao. Već počinjem na život gledati vedrijim očima. Ima NADE za ozdravljenje!

KRAJ

Bilješke o autorima

BAJER, Natalija (Sisak, 1968.), Lukač

natalija.bajer@gmail.com

Diplomirana je inženjerka agronomije i profesorica strukovnih predmeta. Književne radove objavljuje u zbornicima susreta na kojima sudjeluje. Članica je *Hrvatskoga sabora kulture i Matice hrvatske*.

Na 10. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 3. nagrade za kratku priču, na 11. *Susretu* 2. nagrade, a na 12. *Susretu* 1. nagrade u istom žanru.

Objavila je zbirke poezije *U raskoraku* (2018.), *Pismo ispod klupe* (2018.) i *Divji ogenj* (2018.) te zbirku kratkih priča na turopoljskom kajkavskom *Ljubičin tjeden* (2020.).

BAŠIĆ, Ivan (Split, 1960.), Split

ivanbasic7@gmail.com

U Splitu je završio Upravno-pravni studij, a u Zagrebu je diplomirao kriminalistiku. Književne radove objavljuje u zbornicima susreta i recitala na kojima sudjeluje. Član je *Matice hrvatske* u Podstrani i *Udruženja salezijanaca suradnika*.

Objavio je zbirku crtica *Ispiranje zlata* (1995.), zbirku prozno-poetskih tekstova *Ispovijesti zanimanja* (2010.) te zbirku poezije *Razglednice* (2018.).

BEGONJA, Anđeo (Privlaka, 1936.), Privlaka, Zadar

ivanabegonja@gmail.com

Diplomirao je filozofiju i teologiju na Teološkom fakultetu u Zagrebu, a nakon toga u Parizu završava poslijediplomski studij katehetskog pastorala s humanističkim znanostima. Književne radove objavljuje u brojnim časopisima, a osim hrvatskoga, piše i na francuskom, talijanskom i latinskom jeziku. Član je *Matice hrvatske* u Zadru.

Na 11. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 3. nagrade za poeziju.

Objavio je zbirke poezije *Bez maske* (1995.), *Iziđe sijač da sije* (2002.), *Vidhijadar* (2007.) i *Pod okom uštapa* (2015.) te zbirku eseja *Krik* (2015.).

BROĐANAC, ANA (Zagreb, 1992.), Sesevete

ana_brodjanac@outlook.com

Diplomirala je kroatologiju na Fakultetu hrvatskih studija u Zagrebu. Objavila je dvije kratke priče na portalu književnog časopisa *Kvaka*.

CINDRIĆ, Iskra (Nova Gradiška, 2004.), Nova Gradiška

iskra.cindric87@gmail.com

Pohađa Školu za medicinske sestre Mlinarska u Zagrebu. Književne radove do sada nije objavljivala.

ČULIG, Dragica (Šelovec, 1962.), Vrbovec

dragic.culig@gmail.hr

Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima književnih natječaja i recitala na kojima sudjeluje. Članica je Udruge *Osebunjek*.

DELAC–PETKOVIĆ, Karmen (Rijeka, 1959.), Viškovo

karmen.delac.petkovic@gmail.com

Profesorica je hrvatskoga jezika i književnosti, diplomirana knjižničarka te doktorica informacijskih znanosti. Piše stručne i znanstvene radove, zbirke pripovijedaka te slikovnice. Dobitnica je brojnih nagrada. Književne radove objavljuje u recentnim časopisima za književnost i kulturu. Članica je *Hrvatskog društva književnika za djecu i mlade*, *Matice hrvatske*, *Hrvatske čitaonice sela »Kuti«*, *Hrvatske udruge školskih knjižničara*, *Hrvatskog knjižničarskog društva* te *Udruge za očuvanje brodmoravičkih starina »Turanj«*.

Na 12. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 1. nagrade za putopis.

Objavila je tri stručna rada, dva znanstvena rada, zbirku pripovijedaka te slikovnicu *Sretna kućica* (2014. i 2015.) koja je pretočena u istoimenu predstavu Gradskog kazališta lutaka Rijeka.

DOBRIĆ, Renata (Split, 1970.), Kaštel Sućurac

dobricrenata9@gmail.com

U Splitu je završila studij ekonomije, a na Filozofskom fakultetu u Mostaru odnose s javnošću i studij knjižničarstva. Trenutačno na istome fakultetu polazi poslijediplomski studij informacijske i komunikacijske znanosti.

Književne i novinarske radove objavljuje u časopisima, zbornicima i na internetskim portalima. Dobitnica je nekoliko nagrada, među kojima i osobne nagrade Grada Kaštela za 2013. za osobiti doprinos u promicanju kulturnog i društvenog života grada Kaštela. Aktivna je promicateljica kulturne baštine svoga kraja.

Na 3. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 2. nagrade za monodramu, na 5. *Susretu* 3. nagrade u istom žanru, na 6. *Susretu* i 11. *Susretu* 1. nagrade, a na 12. *Susretu* 2. nagrade, ponovno za monodramu.

Objavila je knjigu *Sućuraška Golgota* (2013.) i zbirku nagrađenih monodrama *I dok je srca, bit će i Kroacije!* (2018.).

DOMINIS, Nikola (Postira, 1984.), Postira

ndominis28@gmail.com

Studira na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu. Književne radove objavljuje u časopisima.

Na 11. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 2. nagrade za esej, a na 12. *Susretu* 1. nagrade u istom žanru.

Objavio je zbirke poezije *Kraljevstvo Božje* (2015.), *U svijetu male braće* (2017.) i *Iznad oblaka* (2020.) te kratki povijesni roman *Lovrečina* (2019.).

ELEZ, Petar (Vukovar, 1978.), Vukovar

elezpetar@gmail.com

Na Filozofskom fakultetu u Zadru završio je studij povijesti i arheologije. Član je *Matice hrvatske* u Vukovaru. Radove objavljuje u časopisima *Hrvatsko slovo*, *Vijenac* i *Marulić* te u *Vukovarskom zborniku*. Sudjeluje na književnim recitalima i natjecajima na kojima je nagrađivan.

Na 12. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 2. nagrade za poeziju.

Objavio je zbirke poezije *Kamen srce* (2018.) i *Da Tebi hvalu kažem* (2020.).

GOLEŠ GLASNOVIĆ, Biserka (Novo Mesto, Slovenija, 1958.),
Zagreb

biserkagg@yahoo.com

Profesorica je hrvatskoga jezika i književnosti, književnica i kritičarka. Piše poeziju, putopise, priče, eseje, likovnu i književnu kritiku. Književne radove objavljuje u recentnim časopisima za književnost i kulturu te na Trećem programu Hrvatskoga radija. Zastupljena je u antologijama *Hvaljen budi, Gospodine moj: Sv. Franjo u hrvatskom pjesništvu* (2000.), *U mreži stih* (2020.) te u *Antologiji jutra poezije* (2020.). Sudjeluje na brojnim književnim susretima na kojima je višestruko nagrađivana. Članica je *Društva hrvatskih književnika*.

Na 6. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 2. nagrade za putopis, na 9. *Susretu*, 10. *Susretu* i 11. *Susretu* 2. nagrade u istom žanru, a na 12. *Susretu* 2. nagrade za esej.

Objavila je četiri zbirke pjesama, zbirku putopisa, knjigu kritika i osvrtu te slikovnicu.

GUBERINA, Ana (Žuto Brdo, 1969.), Zagreb

anaguberina@gmail.com

Likovnu umjetnost magistrirala je u Ljubljani (*Arthouse, College of visual arts*).

Umjetnica je koja piše i poeziju. Članica je *Hrvatskog društva likovnih umjetnika*, udruge CIVA (Christian in the visual art) i grupe IN-FRA. Dobitnica je nagrade *Pasionska baština* 2002. godine

Objavila je zbirku pjesama *Krhke blizine* (2010.).

HARDI, Marija (Vukovar, 1998.), Vukovar

hardi98marija@gmail.com

Studira teologiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu. Književne radove do sada nije objavljivala.

HRASTOVIĆ, MARIJANA (Calw-Hirsau, 1975.), Marija Bistrica
marijana.hrastovic@gmail.com

Po struci je prehrambena tehničarka. Poeziju objavljuje u zbornicima natječaja i recitala na kojima je i nagrađivana. Sudjeluje u brojnim radijskim emisijama te na festivalima tamburaške glazbe i ostalim kulturnim manifestacijama.

Objavila je tri pjesničke zbirke: *Naše selo, naši običaji* (2005.), *Tragom do zvijezda* (2006.) i *Ljubav na križu razapeta* (2016.).

JANČ, Ivan (Slavonski Brod, 1992.), Slavonski Brod

ivan.janc@yahoo.com

Nakon završenoga Medicinskog fakulteta radi kao pedijatar u bolnici u Slavonskome Brodu. Nedavno je počeo pisati i objavlјivati književne radove, pred objavom je prvoga romana.

Na 12. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »*Stjepan Kranjčić*« dobitnik je 2. nagrade za kratku priču.

JELENIĆ, Marijan (Pula, 1938.), Vodnjan

marijan.jelenic@zupavodnjan.com

Završio je teološki fakultet, a za svećenika je zaređen 1961. godine. Djeluje kao župnik u Vodnjanu gdje je pokrenuo brojne vjerske i kulturne projekte. Dopisnik je brojnih listova, organizira simpozije, a predavanja i intervjui su mu više puta emitirani na radiju i televiziji. Za svoj je predani rad dobio nekoliko priznanja, a 1996. godine odlikovan je *Redom Danice Hrvatske s likom Marka Marulića*. Član je *Društva hrvatskih književnika* u Puli.

Objavio je oko tisuću članaka te tridesetak knjiga i brošura vjerskog sadržaja. Urednik je nekoliko knjiga, a u pripremi za objavu ima pet knjiga.

JURDANA, Vjekoslava (Rijeka, 1967.), Lovran

vjurdana1@gmail.com

Na Filozofskom fakultetu u Rijeci stekla je naziv doktora znanosti iz polja filologije. Sveučilišna je profesorica na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli. Stručne i književne radove objavlјuje u časopisima i zbornicima. Sudjeluje na brojnim književnim natječajima i recitalima na kojima je više puta nagrađivana. Dvostruka je dobitnica nagrade za najbolji tekst na Festivalu čakavske šansone *Čansonfest* u Kastvu. Dobitnica je i posebnoga priznanja Grada Opatije za znanstveni rad i za područje kulture te nagrade *Ivan Filipović* za znanstveni i stručni rad. Članica je strukovnih i umjetničkih udruga te *Društva hrvatskih književnika*.

Na 8. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »*Stjepan Kranjčić*« dobitnica je 1. nagrade za putopis, na 9. *Susretu* 1. nagrade za esej, na 10. *Susretu* 1. nagrade za poeziju i kratku priču, na 11. *Susretu* 1., a na 12. *Susretu* 3. nagrade za putopis.

Objavila je znanstvene monografije *Povijest kao sudbina. Život i stvaralaštvo Drage Gervaisa* (2009.) i *Igri: mala zavičajna čitanka* (2015.), *Pašta i fažol. O književnosti i hrani uz izbor iz djela Drage Gervaisa* (2019.), zbirke pjesama *Kolajnica* (2013.) i *Zvonejske lumbreli* (2014.) te slikovnicu *Tončić Petešić* (2017.).

JUZBAŠIĆ, Vinko (Vinkovci, 1971.), Bošnjaci, Srijem

vinko.juzbasic@gmail.com

Završio je Poljoprivredni fakultet u Osijeku. Pjesnik je i publicist. Književne radove objavljuje u časopisima *Vijenac*, *Hrvatsko Slovo*, *Marulić* i dr. Član je *Matice hrvatske*. Autor je, suautor, priređivač i izdavač dvadesetak knjiga.

KLARIĆ, Josip (Gračišće, 1952.), Gračišće

alvijana123@gmail.com

Piše poeziju i prozu na čakavskome narječju. Sudjeluje na književnim susretima, a svoje radove objavljuje u časopisima i zbornicima.

Na 6. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 1. nagrade za poeziju.

Samostalno i u suautorstvu objavio je šest zbirki poezije i proze.

KOŽLJAN, Denis (Pula, 1961.), Pula

denis.kozljan@yahoo.com

Diplomirala je predškolski odgoj na Visokoj učiteljskoj školi u Puli. Pjesme i književne osvrte objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudjeluje na književnim recitalima i natjecajima.

Na 4. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 2. nagrade za monodramu.

Objavila je 25 autorskih knjiga te još toliko u suautorstvu (pjesame, crtice, osvrte, haiku, roman).

LEŽAIĆ, Brigita (Vinkovci, 1977.), Jarmina

brigitalezaic@gmail.hr

Završila je Ekonomsku i trgovačku školu. Književne radove do sada nije objavljivala.

Na 12. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 3. nagrade za kratku priču.

MARTAN, Tibor (Varaždin, 1981.), Madžarevo, Novi Marof
tibor.martan@gmail.com

Nakon završene Visoke učiteljske škole u Čakovcu, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je pedagogiju i etnologiju, a na Učiteljskom fakultetu završio je specijalistički studij Dramske pedagogije. Sudjeluje na recitalima i književnim natjecanjima. Član je *Matice hrvatske*, *Hrvatskog centra za dramski odgoj*, *Hrvatskog etnološkog društva* te predsjednik *Kulturno-umjetničke udruge »Magda i Luisa«*. Idejni je začetnik i koordinator kulturno-vjerske manifestacije *Dani službenice Božje Marice Stanković*.

MATOŠEVIĆ, Antun (Davor, 1959.), Zagreb
antematos@yahoo.com

Duhovnu i domoljubnu poeziju objavljuje na blogovima i društvenim mrežama te u zbornicima susreta na kojima sudjeluje.

NIKŠIĆ, Roberta (Mrkonjić Grad, BiH, 1982.), Gornji Obod,
Cavtat

niksicroberta@gmail.com

Diplomirala je franjevačku teologiju u Sarajevu te završila Ženske studije u Zagrebu. Piše znanstvene radove, recenzije, kratke priče, pjesme, osvrte, reportaže i kolumne u recentnim časopisima. Dobitnica je nagrade za najbolju neobjavljenu knjigu pjesama *Otmica Europe* na natjecanju *Društva prijatelja knjige »Milivoj Cvetnić«* iz Hrvatske Kostajnice. Članica je *Europskog društva žena u teološkom istraživanju (Hrvatska sekcija)*.

Objavila je zbirke poezije *Otmica Europe* (2017.) i *Patela* (2019.).

PAVIĆ, Vinko (Ričice, Imotski 1968.), Zagreb
vpavic1@gmail.com

Piše poeziju i monografije. Književne radove objavljuje u mnogim časopisima i zbornicima. Sudionik je brojnih natjecanja i recitala. Dobitnik je nekoliko književnih priznanja i pohvala za svoje radove. Nekoliko mu je pjesama uglazbljeno.

Objavio je pet zbirki pjesama i dvije monografije.

PAVLOVIĆ, Pero (Gradac, BiH, 1952.), Neum, BiH

p_pavlovic@net.hr

Diplomirao je i magistrirao medicinsku biokemiju u Zagrebu. Piše pjesme, književne i likovne kritike, osvrte, prikaze te kulturološke i novinske članke. Radove objavljuje u značajnim domaćim i stranim književnim časopisima, pjesme su mu uvrštene u više pjesničkih antologija i prevedene na desetak stranih jezika. Član je *Matice hrvatske*, *Društva hrvatskih književnika* i *Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne* te redoviti član *Slavenske akademije književnosti i umjetnosti* u Bugarskoj. Dobitnik je više prestižnih književnih nagrada u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj.

Na 4. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 3. nagrade za poeziju, a na 12. *Susretu* 1. nagrade u istom žanru.

Objavio je 33 pjesničke zbirke.

PERIČIĆ, Denis (Varaždin, 1968.), Varaždin

denis.pericic.vz@gmail.com

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu magistrirao je znanost o književnosti. Književni je kritičar, urednik i prevoditelj. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima, a zastupljen je u 22 antologije. Djela su mu prevedena na devet stranih jezika. Sudjeluje na brojnim književnim natjecajima i recitalima u domovini i inozemstvu. Dobitnik je više od 80 nagrada, među kojima su najznačajnije nagrade *Marin Držić* (dva puta), *Lapis Histriae*, *Katarina Patačić*, *Pasijska baština*, *Medalja Grada Varaždina 2014.* za najviše zasluge u kulturi i umjetnosti te izvanredne rezultate i osobite uspjehe u književnom radu te *Nagrada Varaždinske županije 2017.* za najviše zasluge u kulturi i umjetnosti. Odnedavno vrlo uspješno piše i u suautorstvu sa suprugom Anitom Peričić. Član je *Društva hrvatskih književnika*, *Hrvatske zajednice samostalnih umjetnika* i *Matice hrvatske*.

Na 5. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 1. nagrade za poeziju, na 6. *Susretu* 2. nagrade za kratku priču, na 7. *Susretu* 2. nagrade za monodramu koju je napisao u suautorstvu s Anitom Peričić, na 8. *Susretu* 3. nagrade za esej također u suautorstvu s Anitom Peričić, na 10. *Susretu* 2. nagrade, a na 12. *Susretu* 3. nagrade za esej.

Objavio je pet romana, sedam zbirki pjesama, četiri knjige drama, pet zbirki pripovijedaka, jednu zbirku kolumni i eseja te desetak stručnih knjiga (antologije, studije, monografije).

PETROVIĆ MIKULIĆ, Marijana (Sisak, 1976.), Sisak

mari48anne@gmail.com

Diplomirala je pedagogijske znanosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te završila Školu za crtanje i slikanje (*Arthouse-College of Visual Arts*). Književne radove objavljuje u časopisima (*Riječi, MI, Kvaka, Metafora*) i zbornicima književnih susreta i recitala na kojima sudjeluje. Dobitnica je nagrade *Književni pleter Sisačko-moslavačke županije* 2019. godine za najbolje prozno ostvarenje (*Siskulje*). Snimila je duhovne pjesme za Radio Monte Carlo emitirane u emisiji *Val Evanđelja* krajem devedesetih godina.

Priprema objavljivanje zbirke poezije i proze *Siskulje*.

PUKEC, Ljerka (Donja Rijeka, 1965.), Zagreb

ljerka.pukec@gmail.com

Diplomirala je predškolski odgoj na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i radi u dječjem vrtiću kao odgojiteljica savjetnica.

Piše igrokaze, priče i pjesme za djecu i odrasle na hrvatskom standardnom jeziku i kajkavskom narječju. Pedesetak radova objavljeno joj je u dječjim časopisima (*Smib, Prvi izbor, Radost*), a sudionica je brojnih recitala i pjesničkih večeri. Dobitnica je nekoliko književnih nagrada. Prezentira vlastitu praksu na seminarima u gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji na teme o dramsko-scenskim igrama djece rane i predškolske dobi i poticanja ranog govorno-jezičnog razvoja. Suautorica je u čitankama za osnovnu školu te u priručnicima za Zdravstveni i Građanski odgoj. Članica je Hrvatskoga sabora kulture.

RABAR, Josip Sanko (Zagreb, 1946.), Zagreb

sanko.rabar@terrakom.net, sanko.rabar@gmail.com

Diplomirao je filozofiju i sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pjesnik, prozaist, esejist, filozof, kritičar, scenarist i publicist. Svoje radove objavljuje u brojnim časopisima i na radijskim postajama. Zastupljen je u više od deset antologija i za svoje radove više je puta nagrađivan. Književni radovi prevedeni su mu na slovenski i slovački

jezik. Član je *Društva hrvatskih književnika*, *Hrvatskoga društva katoličkih novinara*, *Hrvatskoga filozofskog društva* i *Matice hrvatske*.

Na 2. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 1. nagrade za esej, na 3. *Susretu* 3. nagrade za esej, na 4. *Susretu* 1. nagrade za kratku priču, a na 8. *Susretu* 1. nagrade za poeziju i 2. nagrade za esej.

Različite književne žanrove koje stvara objavio je u 23 samostalne knjige, a uredio je i zbornik suvremene hrvatske duhovne poezije *Kruh i vino* (2009.).

RIBIĆ, Ljubica (Varaždin, 1959.), Varaždin

ljubica.m.ribic@gmail.com

Pjesnikinja koja aktivno piše i objavljuje u Hrvatskoj i inozemstvu. Radove objavljuje u časopisima, revijama i zbornicima u Hrvatskoj i inozemstvu. Dobitnica je brojnih književnih nagrada. Poezija joj je prevedena na slovenski, engleski, makedonski, rumunjski i francuski jezik. Članica je *Matice hrvatske*, *Varaždinskog književnog društva* te predsjednica *Udruge za promicanje kulture* »Ritam misli« u Varaždinu.

Objavila je šest pjesničkih zbirki i jednu prozno-poetsku zbirku.

SARKOTIĆ, Slavica (Vukojevac, 1951.), Vukojevac

slavicasarkotic@gmail.com

Umirovljena je inženjerka medicinske citologije. Piše pjesme i prozne tekstove koje objavljuje u časopisima, zbornicima književnih recitala na kojima sudjeluje, a zastupljena je i u antologiji *Hvaljen budi, Gospodine moj: Sv. Franjo u hrvatskom pjesništvu*. Više je puta nagrađivana, dvadesetak tekstova joj je uglazbljeno, a radovi su joj prevedeni na slovenski jezik. Članica je *Društva hrvatskih književnika*, *Hrvatskoga društva književnika za djecu i mlade*, *Društva hrvatskih haiku pjesnika*, *Književnoga društva Sv. Jeronim* i *Hrvatskoga sabora kulture*.

Na 1. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 2. nagrade za kratku priču, na 5. *Susretu* 2. nagrade u istom žanru, na 10. *Susretu* 1. nagrade za monodramu, a na 12. *Susretu* 2. nagrade za putopis i 3. nagrade za monodramu.

Objavila je 13 knjiga (poezija za odrasle i djecu, kratke priče), a dvije su spremne za tisak.

ŠINCEK, Mira (Račinovci, 1956.), Varaždin

sincek-mira@net.hr

Završila je Fakultet organizacije i informatike u Varaždinu, Pedagošku akademiju u Čakovcu te Fakultet za defektologiju u Zagrebu. Pjesme objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudjeluje na brojnim književnim susretima i recitalima. Dobitnica je nekoliko nagrada. Stalna je suradnica Hrvatskoga radija – u emisiji *Priče za velike i male* objavljeno joj je pedesetak priča.

Članica je *Varaždinskog književnog društva* te HPD-a *MIV* Varaždin.

Objavila je zbirku lirskih poetskih i proznih tekstova duhovne tematike *Gore srca* (2002.), zbirku priča i igrokaza *Djetinjstvo na dlanu ljubavi* (1996., 2002.), priče za velike i male *Laku noć maleni – priče prije sna* (1999.), *Zgodbalice* (2006.) i *Pričuljci* (2013.) te zbirku lirskih putopisa *Kamenčići s planina* (2001.).

TADIĆ, Mate (Tomislavgrad, BiH, 1972.), Mostar, BiH

mathetaus@gmail.com

Diplomirao je na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Pripadnik je franjevačkog reda. Predavao je vjeronauk u školama te vodio biblijsko-meditativne molitvene susrete. Redovito surađuje s brojnim katoličkim listovima. Objavljuje u zbornicima i na internetskim portalima. Bavi se i istraživačkim radom, objavljuje putopise, homilije i novinske članke.

TADIĆ ŠUTRA, Ante Nadomir (Otok Dalmatinski, 1963.),

Knin

antsutra@gmail.com

Diplomirao je informatologiju i komunikologiju na Sveučilištu u Zadru. Profesor je komunikoloških predmeta. Radove objavljuje u brojnim časopisima, sudjeluje na književnim natjecajima i recitalima, a radovi su mu zastupljeni u petnaest antologija i skupnih knjiga. Dobitnik je brojnih književnih nagrada, a nekoliko mu je pjesama zastupljeno u čitankama za osnovne škole. Pjesme su mu prevedene na nekoliko stranih jezika. Član je *Društva hrvatskih književnika Herceg-Bosne*, *Društva hrvatskih skladatelja*, *Hrvatskoga književnog društva »Sveti Jeronim«* te *Hrvatskoga književnog društva »OSVIT«* Rijeka – ogranak Zadar.

Na 12. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 3. nagrade za poeziju.

Objavio je jedanaest samostalnih knjiga poezije i proze.

TOMIĆ, Dominik (Zagreb, 2000.), Zagreb

dtomic.hr@protonmail.com

Student je biologije. Radove objavljuje u časopisima i zbornicima književnih susreta i recitala na kojima sudjeluje. Dobitnik je nekoliko nagrada. Član je *Udruge studenata biologije* (BIUS).

VALENTIĆ, Doroteja (Korija, Virovitica 1942.), Varaždin

doroteja.valentic@gmail.com

Završila je Filozofski fakultet u Zagrebu. Promaknuta je u zvanje profesora savjetnika te je autorica udžbenika iz engleskoga jezika za srednje strukovne škole. Radove objavljuje u časopisima u Hrvatskoj, Sloveniji i Ujedinjenom Kraljevstvu te u zbornicima recitala na kojima sudjeluje. Bila je članica *Hrvatske udruge profesora engleskog jezika*.

Na *12. Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 1. nagrade za monodramu.

Objavila je zbirku kajkavske poezije *Podravska duša* (2020.).

VLAHOVIĆ, Kristina (Virovitica, 1982.), Zagreb

vlahovich.kristina@gmail.com

Završila je studij socijalnog rada na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Radove objavljuje u časopisima i zbornicima, a jedna joj je kratka priča objavljena u zborniku radova u Njemačkoj. Članica je *Hrvatske komore socijalnih radnika*. Dobitnica je nagrade za kratku priču na *Internationalnom natječaju Foruma žena Mediterana*, Marseilles, Francuska, *Prix d'excellence* (2012.).

VRKLJAN, Nela (Jelsa, 1956.), Zagreb

nela.vrkljan@hotmail.com

Diplomirala je na Pedagoškoj akademiji za odgoj i obrazovanje predškolske djece. Piše priče, igrokaze, pjesme i slikovnice. Radove objavljuje u časopisima i zbornicima te sudjeluje na književnim recitalima. Dobitnica je nekoliko nagrada. Članica je *Hrvatskog sabora kulture*.

Objavila je slikovnicu *Fini, fini vitamini* (2006.), edukativne priče, pjesme, igrokaze za djecu predškolske dobi i nižih razreda osnovne škole *Put odrastanja* (2016.), a u pripremi je objavljivanje zbirke poezije na čakavskom narječju *Ča more more*.

VUKELIĆ-ROŽIĆ, Đurđa (Vidrenjak, 1956.), Ivanić Grad
dvrozic@gmail.com

Prvostupnica je Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. Književne radove objavljuje u časopisima u zemlji i inozemstvu te u zbornicima književnih natječaja i recitala na kojima sudjeluje. Članica je *Društva hrvatskih književnika* i brojnih drugih udruga. Dobitnica je nekoliko književnih nagrada.

Objavila je pet zbirki humoreski i kratkih priča, dvije zbirke pjesama, četiri knjige aforizama, šest zbirki haiku pjesama na hrvatskom i engleskom jeziku te šest antologija haiku pjesama na hrvatskome i engleskome jeziku.

ZADRIJA, Katarina (Lovrečka Velika, 1964.), Vrbovec
katarina.zadrija@gmail.com

Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima književnih susreta i recitala na kojima sudjeluje. Dobitnica je nekoliko književnih nagrada. Članica je *Matice hrvatske i Hrvatskog sabora kulture*.

Objavila je zbirku poezije na vrbovečkoj kajkavštini *Povele rouže* (2018.).

ZAGOREC, Danijela (Zagreb, 1968.), Križevci
danijela.zagorec@gmail.com

Diplomirala je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Radi u struci kao učiteljica mentorica u osnovnoj školi. Voditeljica je literarne družine i s učenicima redovito sudjeluje na literarnim natjecanjima. Piše scenarije za školske priredbe i priprema učelnike za natjecanja iz hrvatskoga jezika. Pjesme je do sada objavljivala u časopisima i zbornicima. Članica je *Matice hrvatske i Udruge za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«*.

Na *11. Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 2. nagrade za poeziju.

ZDRILIĆ, Ivanka (Zadar, 1968.), Zagreb
ivzdrili@gmail.com

Diplomirala je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zadru, a u Osijeku knjižničarstvo. Pjesme objavljuje u časopisima i zbornicima.

Na 7. Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 3. nagrade za esej.

Objavila je zbirke pjesama *Raskrižja* (2012.), *Zavežljaj ljubavi* (2014.) i *Blagost domu* (2015.) i *Obrisi neba* (2019.).

Bilješke o članovima Stručnog ocjenjivačkog suda

LONČAREVIĆ, Vladimir (Zagreb, 26. 7. 1960.), Zagreb

U Zagrebu je završio osnovnu i srednju školu te studij kroatistike na Filozofskom fakultetu 1985. Na spomenutom fakultetu magistrirao je 2002. Doktorirao je 2004. na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu. U zvanjima je višeg znanstvenoga suradnika i izvanrednog profesora. Predavač je na Hrvatskom katoličkom sveučilištu. Radio je kao lektor i redaktor u izdanjima INA-e 1986. i 1987., u reviji za religioznu kulturu »Obnovljeni Život« 1988. i 1989. te izdanjima Zagrebačke banke od 1989. do 1994. Od 1994. do 1996. radio je pri Velesposlanstvu Republike Hrvatske u Ljubljani. Od godine 1997. bio je savjetnik u Ministarstvu obnove i razvitka, a od 1. veljače 1999. radi u Uredu Predsjednika Republike.

Objavio je knjige: *Oslobađanje povijesti* (eseji, 1997.), *Luči Ljubomira Marakovića* (znanstvena monografija, 2003.), *Književnost i hrvatski katolički pokret* (znanstvena monografija, 2005.), *Proroci i svjedoci* (znanstvena monografija, 2019.); priredio antologije *Krist u hrvatskom pjesništvu od Jurja Šižgorića do naših dana* (2007.), *Sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu* (s B. Petračem i N. Videk, 2009.) te *Križni put u stihovima hrvatskih pjesnika XX. stoljeća* (2010.) i *Nikola Šubić Zrinski u hrvatskom stihu* (s J. Bratulićem i B. Petračem, 2016.). Osim više desetaka znanstvenih i stručnih članaka i studija u zbornicima, stručnim publikacijama, znanstvenim i književnim časopisima, pogovora i predgovora u knjigama, objavio je stotine raznih članaka u različitim listovima, novinama, revijama i časopisima i elektroničkim medijima, priredio je i (su)uredio više knjižnih izdanja i zbornika. Recenzent je školskih udžbenika i mentor na diplom-

skim i doktorskim studijima. Održao je niz javnih predavanja i tribina o raznim temama te nastupio na više znanstvenih simpozija. Bio je glavni urednik lista *MI* (1992. – 1997.) i predsjednik HKZ MI (2003. – 2007.). Član je *Matice hrvatske*, *HKD Sv. Jeronima*, *Društva hrvatskih književnika* i *Družbe »Braća hrvatskoga zmaja«*. Glavni je urednik biblioteke *Hrvatska katolička baština XX. stoljeća*.

KATANEC, Anđelko (Zagreb, 28. 6. 1984.), Zagreb

Svećenik Zagrebačke nadbiskupije, teolog, autor duhovnih meditacija na radiju. Pohađao je Osnovnu školu »Ksaver Šandor Gjalski« u Donjoj Zelini, a gimnaziju u Međubiskupijskom sjemeništu na Šalati u Zagrebu gdje je maturirao 2002. godine. Filozofsko-teološki fakultet započeo je kao bogoslov Zagrebačke nadbiskupije na KBF-u u Zagrebu te završio kao pitomac zavoda Germanicum et Hungaricum na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu. Za svećenika je zaređen 20. lipnja 2009. godine, a pastoralne službe obnašao je u više župa. Od 2016. godine povjerenik je za pastoral migranata i turista Zagrebačke nadbiskupije.

U osnovnoj školi započeo je samostalno sastavljati osobni časopis *Glas s ulice*, sudjelovao je u pokretanju i izradi časopisa malog sjemeništa *Glas sa Šalate*, za vrijeme studija započeo je interni časopis generacije *Riječju i djelom* i obnovio bogoslovski literarni časopis *Maranatha*. Na svim župama u kojima je djelovao uređivao je župni list. Svojim pričama, meditacijama, teološkim i znanstvenim tekstovima te osvrtima bio je prisutan i u drugim časopisima: *Vjesnik biskupa Langa*, *Spectrum*, *Danica*, *Glasnik svetog Josipa* i dr. U dječjem mjesečnom listu *Mak* od 2011. godine uređuje rubrike *Saznajemo za vas* i *Škola molitve*. Bio je i suradnik na desetak web portala vjerske tematike te uređivao jednako toliko blogova, a najaktivniji je bio na andjel.blogger.hr na kojem je objavio više od 1000 tekstova.

U neslužbenom osobnom izdanju objavio je knjižicu meditacija za došašće *Početak*, tri zbirke kratkih priča – *Knjige o životinjama koje zapravo ne govore o životinjama*, *Nakon izleta* i *Nice to meet you*, dvije zbirke poezije – *Malena zbirka blesavih pjesama* i *Neka bude šteker* te strip *Putovanje*. Suradnik je na Laudato TV-u kao prevoditelj i komentator Papinih kateheza, na Radiju Marija, gdje uređuje mjesečnu emisiju *Biti prijatelj* te na Radiju Sljeme, gdje od 2016. godine sudjeluje u stvaranju jutarnjih meditacija *Hvaljen Isus i Marija*.

NIKČEVIĆ, Sanja (Varaždin, 17. 8. 1960.), Zagreb

Teatrologinja i kazališna kritičarka, redovita profesorica teatrologije u trajnom zvanju na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku (kolegiji iz povijesti drame i kazališta) gdje radi od 2007. Od 2003. do 2008. radila je na Odsjeku za anglistiku Filozofskoga fakulteta u Osijeku (kolegiji o anglo-američkoj drami). Vanjska je suradnica doktorskih studija u Osijeku i Zagrebu, a predaje i na Komunikologiji Hrvatskoga katoličkog sveučilišta.

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu je diplomirala (1984.), magistrirala (1993.) i doktorirala (1998.) s temama iz američke drame, dva puta je bila Fulbrightov stipendist u SAD-u (1998., New York; 2002. Santa Barbara).

Radila je kao kritičarka i novinarka *Večernjega lista* (1985. – 1993.) i savjetnica za kazalište u Ministarstvu kulture (1996. – 1997.), osnivačica je i prvi predsjednica Hrvatskog centra ITI koji je vodila od 1994. do 2004. Aktivna je u međunarodnim kritičarskim i teatrološkim udrugama, selektorica je *Festivala kršćanskoga kazališta* (2015. – 2019.), predsjednica *Hrvatskog društva kazališnih kritičara i teatrologa* (HDKKT) od 2010. do 2019., članica Glavnoga odbora *Matice Hrvatske* (2014. – 2018.), a od 2015. pročelnica je odjela za kazalište i film *MH*. Bila je urednica časopisa *Hrvatska drama* i biblioteke *Mansioni* (Hrvatski centar ITI, 1994. – 2004.), časopisa *Kazalište* (AGM, 1999. – 2002.) te biblioteke *Ars Academica* (UAOS, 2009. – 2013.). Pokrenula je 2017. novu izdavačku kuću *Citadela libri*.

Kazališne kritike je pisala u *Večernjem listu* i *Vjesniku*, a danas u *Vijencu*, *Hrvatskom slovu* te za portale (kazalište.hr, bitno.net). Od 2016. urednica je emisije *Kazalište bez maske* na Radio Mariji. Objavila je više od stotinu znanstvenih i stručnih članaka u časopisima diljem svijeta te sudjelovala na brojnim međunarodnim znanstvenim i stručnim skupovima. Uredila je pet antologija: američke (I i II tom, 1993.), prvu antologiju hrvatske drame objavljenu izvan Hrvatske (Skopje, 2003.) te tri antologije vezane uz dramu Domovinskoga rata (*Hrvatske ratne drame*, 2011.; *Komedije*, 2013. i *Poratne drame*, 2014.) kao i zbornik na engleskome jeziku *Theatre Criticism Today* (2002.).

Objavila je 11 autorskih knjiga. Tri su o američkoj drami: *Američka subverzivna drama ili simpatija za losere* (1994.), *Afirmativna američka drama ili živjeli Puritanci* (2003.) i *Gubitnički genij u našem gradu* (2006.).

Knjiga o nametanju trendova u europskom kazalištu *Nova evropska drama ili velika obmana* (2005., drugo izdanje 2011.) izazvala je reakciju u europskim kazališnim krugovima. Napadana je, ali i nagrađivana, prevedena na engleski, slovački i bugarski jezik te je literatura na mnogim fakultetima. Za prvu teorijsku knjigu u Hrvatskoj o kazališnoj kritici (*Kazališna kritika ili neizbježni suputnik*, 2011.) dobila je nagradu A. G. Matoš Matice hrvatske.

O hrvatskoj drami objavila je 5 knjiga: *Što je nama hrvatska drama danas?* (2008.) i knjigu kritika *Druga slika hrvatskog kazališta ili izvan glavne struje* (2016.). Polemična knjiga *Mit o Krleži. Krležoduli i krležoklasti u medijskom ratu* (2016.) izaziva odjeke i promovirana je po cijeloj Hrvatskoj. O kazalištu i drami u ratu objavila je 2 knjige: *Kako prikazati ljudske rane na sceni. Ratne teme u hrvatskoj, bosanskoj i angloameričkoj drami* (2016.) te *Slika Domovinskog rata u hrvatskom kazalištu od svetišta do nametnute krivnje* (2018.)

Godine 2000. odlikovana je Redom hrvatskog pletera za doprinos razvitku i ugledu države, a 2018. dobila je na splitskim Danima kršćanske kulture Nagradu *Andrija Buvina* za izniman doprinos kršćanskoj kulturi.

Sudionici (autori)

12. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« 2020.

1. Nedjeljka Andrić-Novinc, Slavonski Brod
2. Ružica Anušić, Zadar
3. Natalija Bajer, Lukač
4. Željko Bajza, Zagreb
5. Ivan Bašić, Split
6. Anđeo Begonja, Privlaka
7. Magdalena Blagec, Donja Stubica
8. Željka Blažević, Split
9. Dražen Bos, Ždala
10. Nada Bošković, Samobor
11. Edita Bošnjak, Zagreb
12. Senka Bradarić, Osijek
13. Božidar Brezinščak Bagola, Hum na Sutli
14. Ana Brođanac, Zagreb
15. Jasna Bulić, Vodnjan
16. Chiara Canosa, Zagreb
17. Iskra Cindrić, Nova Gradiška
18. Zdenka Čavić, Koprivnica
19. Drago Čondrić, Split

20. Božica Črljenec Slijepčević, Gradec
21. Dragica Čulig, Vrbovec
22. Iva Damjanović, Sesvete
23. Karmen Delač-Petković, Viškovo
24. Renata Dobrić, Kaštel Sućurac
25. Nikola Dominis, Postira
26. Duje Doppelhammer, Višnjevac
27. Ivana Đuras, Zagreb
28. Petar Elez, Vukovar
29. Terezija Flegar, Sračinec
30. Rajko Fureš, Zabok
31. Božica Gašparić, Koprivnica
32. Goran Gatalica, Zagreb
33. Biserka Goleš Glasnović, Zagreb
34. Marija Grgurović Banovac, Solin
35. Ana Guberina, Zagreb
36. Ivanka Hajsek, Krapinske Toplice
37. Marija Hardi, Vukovar
38. Marijana Hrastović, Marija Bistrica
39. Nerina Hrvatina, Pazin
40. Roberta Ivančić, Pazin
41. Irena Ivetić, Požega
42. Ivona Ivić, Bošnjaci
43. Ivan Janč, Slavonski Brod
44. Đuro Janči, Đurđevac
45. Larisa Janičev-Stojanović, Vinkovci
46. Marijan Jelenić, Vodnjan
47. Milica Ježovita Levak, Križevci
48. Vjekoslava Jurdana, Lovran

49. Ante Juroš, Imotski
50. Vinko Juzbašić, Bošnjaci
51. Živka Kancijanić, Vodnjan
52. Pejo Karlović, Zagreb
53. Antonio Karlović, Zagreb
54. Lorena Kasunić, Karlovac
55. Zdenka Kirin, Zagreb
56. Josip Klarić, Gračišće
57. Vilma Knežević, Viškovo
58. Sonja Kokotović, Zagreb
59. Marko Koprić, Križevci
60. Lidija Kovačić, Velika Gorica
61. Denis Kožljan, Pula
62. Mirjana Kućas, Ozalj
63. Brigita Ležaić, Jarmina
64. Marija Librenjak, Sinj
65. Nada Lozar-Tomašić, Šenkovec
66. Marija Maretić, Žminj
67. Vedran Marić, Dobrič
68. Tibor Martan, Novi Marof
69. Ružica Martinović-Vlahović, Slavonski Brod
70. Marija Martinuš, Šećerana
71. Miro Matijaš, Zagreb
72. Ana Matišić, Požega
73. Antun Matošević, Zagreb
74. Brankica Mehkek, Waiblingen (Njemačka)
75. Ana Mesar, Lukač
76. Keti Mijolović, Zadar
77. Mirjana Mikulec, Oroslavje

78. Mia Milković, Split
79. Sandra Milobar, Krašić
80. Stipe Mlikotić, Split
81. Branka Mlinar, Omiš
82. Ivan Nadilo, Metković
83. Roberta Nikšić, Cavtat
84. Nives Opačić, Zagreb
85. Tugomir Orak, Varaždin
86. Milena Pavić, Farkaševac
87. Vinko Pavić, Zagreb
88. Pero Pavlović, Neum (Bosna i Hercegovina)
89. Denis Peričić, Varaždin
90. Lajčo Perušić, Zagreb
91. Katarina Petranović, Delnice
92. Marijana Petrović Mikulić, Sisak Caprag
93. Gabrijela Petrović, Zagreb
94. Nada Pomper, Medulin
95. Jagoda Prebeg, Rijeka
96. Ljerka Pukec, Zagreb
97. Tomislav Pupiće, Mostar (Bosna i Hercegovina)
98. Slavko Pušić, Poreč
99. Josip Sanko Rabar, Zagreb
100. Branko Rakijašić, Pitomača
101. Ljubica Ribić, Varaždin
102. Zvonimir Rimac, Semeljci
103. Ljubica Rogulj, Split
104. Olga Ruklić, Čazma
105. Tereza Salajpal, Koprivnica
106. Slavica Sarkotić, Lekenik

107. Merica Spain, Lokva Rogoznica
108. Josip Stanić, Zagreb
109. Stjepan Svedrović, Brezovica
110. Krunoslav Šetka, Mostar (Bosna i Hercegovina)
111. Nikola Šimić-Tonin, Drage – Pakoštane
112. Mira Šincek, Varaždin
113. Mate Tadić, Tomislavgrad (Bosna i Hercegovina)
114. Ante Nadomir Tadić Šutra, Knin
115. Ivan Taridan, Brezovica, Zagreb
116. Dominik Tomić, Zagreb
117. Doroteja Tvorek, Staro Petrovo Selo
118. Doroteja Valentić, Varaždin
119. Jadranka Varga, Zagreb
120. Đurđica Vitez, Vidovec
121. Kristina Vlahović, Zagreb
122. Slavko Vranjković, Nuštar
123. Vinko Vrbanić, Vinkovci
124. Nela Vrkljan, Zagreb
125. Đurđa Vukelić-Rožić, Ivanić Grad
126. Aljoša Vuković, Šibenik
127. Katarina Zadrija, Vrbovec
128. Danijela Zagorec, Križevci
129. Ivanka Zdrilić, Zagreb
130. Petar Zuanović, Seline
131. Oscar Robert Williams, Pula

Svim autorima zahvaljujemo na sudjelovanju!

U izvedbi

12. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« 2020.

sudjelovali su:

Organizator

Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«

Pokrovitelji

Ministarstvo kulture RH

Grad Križevci

Župa sv. Ane Križevci

Župa BDM Žalosne i sv. Marka Križevčanina Križevci

Pokrovitelji nagrada

Hrvatska kapucinska provincija

Glas Koncila

Veritas – Glasnik sv. Antuna Padovanskog

Hrvatska karmelska provincija

Hrvatska dominikanska provincija

Stručni ocjenjivački sud

Vladimir Lončarević (predsjednik), Anđelko Katanec, Sanja Nikčević

Suradnici

Roko Bašić, Nina Drakulić, Selma Picig, Željko Picig, Željko Štubelj,
Martina Valec-Rebić, Marina Vidović Krušić, Renata Vivek Božić,
Danijela Zagorec

Izvršni producenti manifestacije

Stjepan Soviček i Dražen Hladuvka, križevački župnici

Autorica manifestacije

Tanja Baran

